

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Zeynep Sayın Ölüm Terbiyesi

metis

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - <https://rantey.org>

Zeynep Sayın
Ölüm Terbiyesi

1961 İstanbul doğumlu, yazınbilimci, sanat kuramcısı, öğretim üyesi. İstanbul, Salzburg ve Viyana'da yazınbilim, sanat tarihi ve felsefe okudu. İstanbul'da çeşitli üniversitelerde ve Mardin Artuklu Üniversitesi Mimarlık Fakültesi'nde çalıştı. Bir süredir Leipzig'de Hochschule für Grafik und Buchkunst ve Viyana'da Akademie der Bildenden Künste'de ders veriyor. *Mithat Şen ve Bedenyazısı* (Kaknüs, 1999), *Noli me tangere* (Kaknüs, 2000), *İmgenin Pornografisi* (Metis, 2003) ve *Kötülük Cemaatleri* (Tekhne, 2016) adlı kitapları var.

Metis Yayınları
İpek Sokak 5, 34433 Beyoğlu, İstanbul
e-posta: info@metiskitap.com
www.metiskitap.com
Yayınevi Sertifika No: 10726

Ölüm Terbiyesi
Zeynep Sayın

© Zeynep Sayın, 2017
© Metis Yayınları, 2017

İlk Basım: Ocak 2018
İkinci Basım: Şubat 2018

Kapak Resmi: Cihat Burak,
Ahmediye yahut Birinci Ahmet'in Rüyası, detay, 1983.
Kapak Tasarımı: Semih Sökmen

Dizgi ve Baskı Öncesi Hazırlık: Metis Yayıncılık Ltd.
Baskı ve Cilt: Yaylacık Matbaacılık Ltd.
Fatih Sanayi Sitesi No. 12/197 Topkapı, İstanbul
Matbaa Sertifika No: 11931

ISBN-13: 978-605-316-113-4

Eserin bütünüyle ya da kısmen fotokopisinin çekilmesi, mekanik ya da elektronik araçlarla çoğaltılması, kopyalanarak internette ya da herhangi bir veri saklama cihazında bulundurulması, 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'nun hükümlerine aykırıdır ve hak sahiplerinin maddi ve manevi haklarının çiğnenmesi anlamına geldiği için suç oluşturmaktadır.

Zeynep Sayın

Ölüm Terbiyesi

metis

Değişe değişe bozulmuş ölüm bile...
Ölüm bir grev gibi kaplamış ülkemizi

SEZAI KARAKOÇ

Herkes ölümüyle tanrı gibi biricikleşmelidir.

Bir ölü artı bir ölü iki değildir.

ELIAS CANETTI

Vilcabamba'da bu kitabı yazmamın üstünden bir sene geçti. Sonra annem öldü. Yatıyordu, nefesi kötüleşti, ayaklarından kan çekildi, terledi, elini tutmama tepki vermedi. Son nefesini verdiği hâlâ sıcaktı. Evdekiler çenesini bağladılar, karşı çıktım. Her zaman güzel bir kadındı, bırakın güzel kalsın. Gereği yoktu, ama dinlemediler. Mum yaktılar. Karnına bıçak koydular, kapıya ayakkabılarını. Geleneklerin bir bildiği vardır, karışmadım.

Annemin yatağına annem değil, bir ceset uzanmıştı. Kendi değil, başkasıydı. Canlı değil cansızdı. Ölüm değil ölüydü. Çenesindeki beze söylene söylene fotoğrafını çektim. Ona rağmen güzeldi. Tuhaf olan şeydu ki artık annem değildi. İnsanlararası ilişkiye girebilecek durumda da değildi, ceset olan annem artık insan değildi. Yine de annem olan kadının dönüştüğü ceset olarak -yaşamış ve ölmüş olan her insanın cesedi gibi- haysiyeti vardı, bundan şüphemiz yoktu. Ona sarıldık, öptük, şarkılarla uğurladık, çiçeklerle gömdük.

Ölüm, insanı kendisinden alıp götürür. Ölü, artık insan değildir. Ayrım çizgisi, insana dair bütün diğer ayrımların önce-

sinde ve ötesinde olan ayrım çizgisi, hayvanla insan arasında değil (çünkü *hayvan* da *hayy*'dan, *hayat* ile aynı kökten gelir: hayvan, hayattadır) cesetle insan arasındadır: Ceset insan olmadığı için *ayna evresi* (Lacan) aslında aynada kendi imgemizi gördüğümüz, kendimizi bir imge olarak üretebileceğimizi keşfettiğimiz, *kendimiz* dediğimiz kişinin "ben"den ve "imgesi"nden oluşan bir ikiz olduğunu anladığımız evre değil, aynaya baktığımızda kendi imgemizi göreceğimize, artık insan olmayan bir cesedi gördüğümüz evredir. İkiz olan, ben ile aynadaki imgemin çifti değil, ben ile cesedimin ikizidir. İkizlik, en uzak olan en büyük yakınlığı göze getirdiği için en tekinsiz şeydir: *unheimlich* (Freud).

10

İnsanlık tarihi, insanlığın ötekisinin, cesedin de tarihidir. İmge üretimi tarihi, insanın iki ayağı üzerine basmasından beri artık ayağa kalkamayan cesede bakmasının tarihidir. İmge üretimi, cesetle başlayan ikiz üretimidir: ilk evler konut değil, mezardır. İlk heykeller (yatan ölüyü doğrultan birer) mezar taşı, ilk portreler ölü maskesidir. İnsanbilim ceset insanbilimi, imgebilim cesedin insanbilimidir.

Ceset, bellek taşıyıcısı değildir. Kökeni, orijinali, başı, başlangıcı yoktur; hiçbir şeyin tekrarı, kopyası, taklidi değildir. Cesedin belleği yoktur. Kendi kendisinin imgesidir, hiçbir şeye benzemeyen benzeşimdir, mutlak benzeşimin kendisidir (Blanchot). *Kahrolsun bağızı şeyler* – Gezi hareketi sırasında yere yazılan bir yazının *bağızı*'sı gibidir, göndergesini kendi içine çekmiştir, mekânı da ismi de bu dünyadan değildir.

Ceset ile imgenin ayrışması, cesedin imgeye dönüşmesi için cesedin gömülmesi, belleği taşıyanın imge olması gerekir. İmgenin varlığı cesedin mezarına bağlıdır. Mezar taşları, yatmakta olan ölünün hatırasını ayağa kaldırır. İmge cesedin bir zamanlar canlı olmuş olduğunun kanıtıdır; bir zamanlar insan

olmuş olduğuna düşülen kayıttır. İmgede korunan bellek, cesedi insanbilime ve insanlık tarihine açacaktır. İmge ölüleri ataya dönüştürür. Kabirler ziyaret yerleridir. Küçük bir tapı yeridir her bir mezar, her bir yadır. Romalılar evlerini atalarının mezarı üzerine inşa eder, atalarını kişisel tanrılarına dönüştürürlerdi. Hem tanrının evi hem insanlığın ilk evi kabul edilen Kâbe de bir mezardır, Hicr-i İsmail’de Hacer yatmaktadır. Mezar ile ziyaret, aynı kökten gelir. Ata kültü –yadsındığı ve beyazlar tarafından çevrelenen Kızılderili rezervasyon kamplarındaki gibi çevrelendiği zaman bile– bir cemaatin ayniyetini oluşturan ortaklıktır: cemaatler, ortak belleğin ve ortak bir unutkanlığın (örneğin Beytullah’ta gömülü olan siyahi cariyenin kabrinin unutuluşunun) taşıyıcısıdır.

Annem sağ olduğu sürece çevrem tarafından ilgisizlik ve kayıtsızlıkla suçlanacak denli ilgimi çekmemişti ailemin geçmişi, yüzüm her zaman geleceğe yönelikti: *macera, adventure, gelecek-olan, ad-venire...* Kendi hatıralarımı bile bana hatırlatan annemdi. Öleli beri, geçmişiyile ve hatıralarıyla yakından ilgiliyim, kendimi de hatırlamama vesile oluyor bu: fotoğraf albümleri yerleştiriyor, annemin sağ kalan arkadaşlarına telefon açıyorum. Annemi ve çocukluğumuzu hatırlayacak çok sayıda insan olsaydı keşke. Büyükdayım Bekir’in gençlik arkadaşı Ara Güler’in çektiği bir film (1944, anneannemle dedemin 25. evlilik yıldönümü, annem genç kız), babamın bizim çocukluğumuzda çektiği bir sürü 8 mm’lik film var (agfacolor genç ane, orta yaşlı kadın, “hükümet gibi” profesör). Annemin ölümlüyle birlikte bizim de hayatımızın şahadeti silinecek. Kız kardeşimle hemfikiriz, annemin kitabını hazırlayacağız.

Ama bizler şanslıyız. Annemin mezarına, ziyaretine, hatırasına, imgesine, belleğine sahibiz. Oğlunun cesedini, yanmış

kemiklerini alabilmek, onu mezara gömebilmek için ölüme karşı yaşamını koyan (biyosiyaset), 91 gün açlık grevi “yaptıktan” sonra (açlık grevinin kendisi gibi sonucu olan ölüm de yapıt olarak yapılabilir bir şeymiş gibi) “mezar hakkı”na kavuşan (mezar, kâinatın değil devletin bahşettiği bir hak olabilirmiş gibi) Kemal Gün var örneğin. Oğlunun imgesini, hatırasını, belleğini, bu belleğin oluşturduğu ortaklığı, bilinçaltını yok saymak isteyen devlete karşı kendi yaşamını öne sürmek dışında şansı kalmayan Kemal Gün.

Annem ölmeden çok önce tutmaya başladığım bir *an-arşiv* var: (özellikle Türkiye’de) saldırılan/imha edilen/üzeri kaldırım taşlarıyla, vb. kapatılan mezarlar/mezarlıklar. Ölen/öldürülen/ölümü saklanan/mezarı esirgenen çocuklar, gençler, yaşlılar. Cumartesi anneleri ve sonra Şırnak’ta yirmi dört kurşunla vurulduktan sonra zırbılı araca gerilen ve sokak sokak sürüklenen Hacı Osman Birlik neden oldu bu an-arşive girişime. Tüzel bir şahsı ya da kurumu meşru kılan, ona bir baş, başlangıç, anlam ve hedef bahşeden bir arşiv yerine an-arşiv’den söz etmemin nedeni, ölüme duyduğum saygıdan. 1961 Ekimi’nde İmrâlı’da idam sehпасının yanına gömülen, kimin kim olduğuna dair bir işaretin esirgendiği siyasetçiler de, simgesel iktidar çarkında birer dişli olmuş olsalar da bu saygıya dahil. Şahsen tanımamış olduğum bu insanların (kim olurlarsa olsunlar) hatırasına şahadet etmek, onları imgeleriyle anmak, onlarla birlikte silinmek istenen bilinçaltının da albümünü hazırlamak istiyorum.

Memleketimde sadece yaşam değil, ölüm de siyasallaşmıştır. Yeryüzünde ölümü siyasallaştıran yegâne ülke burası, yegâne çağ Yeniçağ değildir. Taliban sadece Banyam’da Buddha imgesini havaya uçurmakla kalmamış, Kâbil’i ele geçirince 27 Eylül 1996 günü Sovyet işgalini temsil eden Necibullah’ı da

işkence sonrası bağladığı ciple sokaklarda sürüklemiş, cesedini iki gün boyunca başkanlık sarayı önündeki sokak fenerine asmıştır. Cesetler imge gibidir. Az önce kıstırdıkları hayvanla poz veren avcı, parmağıyla bir insan cesedine değil leşe işaret eden, Che'nin başını ganimet gibi duvarına asmak isteyen general, Freddy Alborta'nın Che Guevera fotoğrafının anıştırdıkları: Bolivyalıların hac mekânına dönüşmesini engellemek uğruna gizledikleri mezarı bulmak için yapılan arkeolojik kazılar, kutsal emanet gibi Küba'ya dönen elleri kesilmiş cesedin hikâyesi, sadece Küba bugün "nesli tükenmiş hayvanlarla doğa turizmi" yapılan bir yer misali "nesli tükenmiş komünistlerle komünizm adasına" dönüştürülmüş olduğu için hatırlarda.

Ne var ki Hitler ve Goebbels'in yanmış cesetlerinin, uzun müzakereler sonrası 1970 senesinde Soyvetler Birliği Komünist Partisi tarafından (*arşiv* kod isimli operasyonla) imha edilmiş olduğunun unutulmuş olması, Hitler'i ve Goebbels'i unutturamayacaktır. Ne Hitler'in ve Goebbels'in katlettiği insanlar ne siyasallaştırdıkları ölüm, cesetlerinden artakalanı yok etme sayesinde unutturulacak gibi değildir. Mezarı olmayanın ruhu belki huzur bulmayacaktır, ama asıl önemlisi, mezarda yatmayanın imgesi ve hatırası belleklerden kazınmakta, bir süre sonra unutulmaktadır.

Unutturma, bilinçaltı politikasıdır. Kongo'nun demokratik yolla seçilmiş ilk başkanı olan Lumumba, 1961'de Belçika ordusu tarafından öldürülmüş, izi kalmasın diye asit küvetine atılarak eritilmiştir. Lumumba'yla beraber bir şahsiyetin değil, bütün bir kıtanın, Afrika'nın katledildiğini söyler Jean-Paul Sartre. Umulan medet, Afrika'daki özgürlük hareketine dair hatıralar bütünü silmektir. Asitte eritilmek istenen, Lumumba'nın imgesiyle beraber direnişin belleği ve bu belleğin oluşturduğu ortak bilinçaltıdır.

Sırbistan'da Aziz Sava Katedrali, Sırları cezalandırmak için 1595 senesinde Sinan Paşa tarafından Aziz Sava'nın mezarından çıkarılıp ibret olsun diye kemiklerinin yakıldığı yere yapılmıştır. Osmanlı'nın arzuladığının aksine, katedral bugün (elbette) bir hac mekânıdır. Sırp milliyetçisi Vuk Drasković'in dediği gibi, Sırp mezarının olduğu her yer Sırbistan'dır. *Bayrakları bayrak yapan üstündeki kandır. Toprak eğer uğrunda ölen varsa vatandır.* Artık insan olmayan ceset ve bedenden artakalan (kemik/kan), yaşayanların cemaatini oluşturmaya yüz tuttuğu an, ölüm siyasallaşmaktadır. Yine de Yeniçağ öncesi ceset, öldürülebilirliğiyle ama kurban edilemezliğiyle tanımlanan bir kutsal insan değildir. Ölene (papa olduğu için) hukuki bir kimlik bahsedilen, cesede ölüm cezası verilen ilginç bir mahkeme bunu kanıtlar: 897 senesinde çürümekte olan Papa Formosus'un cesedi mezarından çıkarılmış, ruhban giysileri giydirilmiş, papalık tahtına oturtularak yargılanmıştır. Papanın hukuki kimliği, bu mahkemeye (Yeniçağ'da cesedin yasal bir kimliği yoktur) siyasal tarihten ve belleğin ortaklığından silinecektir.

László Nemes'in *Saul'un Oğlu* filminde toplama kampında Sonderkommando Saul, gaz odasından nefes alarak çıktığı için şırıngayla katledilen bir çocuğun cesedini bulma ve gömme savaşı verir: varlığını imge olarak koruyabilmek için bir ritüeli olmak, gömülmek gerekecektir. Bir ölüyü kurtarmak, ölümü kurtarmak anlamına gelecektir. Başka ülkelerden başka çağlardan örnekler verilebilir. Ama benim yaşamıma tanıklık eden, muhtemelen ölümümün de şahidi olacak olan ülke Türkiye'dir. Bu kitabı bu nedenle memleketimin noksanlığını çektiği (kırımca en önemli) şey üzerine, *imge ve ölüm ahlakı diyebileceğim terbiye üzerine* yazdım. Ölüm, insanın sınırıdır. İmge, insanın sınırıdır. İmge, ölümü delerek ölümün içinde ölüm olma-

897'de Papa Stephen VI'nin (VII olarak da anılmaktadır) emriyle mezarından çıkarılıp San Giovanni Laterano Kilisesi'nde yargılanan Papa Formosus.
Jean-Paul Laurens'in resmi 1870 tarihli,
Nantes Güzel Sanatlar Müzesi.

yan uzaklığı bugüne taşıyan yakınlıktır. Diyalektik olmasının (Benjamin), cesede benzemesinin (Blanchot), tekinsiz olmasının (Freud) nedeni budur. Bu kitabı bir sene önce yazmış olmamın nedeni, mezarı esirgenen, mezarına saldırılan ölümlere yapılan kabalığa, üstüne silgi çekilen tarihe, uzun (aynı zamanda İslami) bir geleneğin bilinçaltıyla yanıt vermeyi, unutulmuş bir nezaket ve ölüm terbiyesini hatırlatmak istemiş olmamdır.

Bozburun, Eylül 2017

Kaldırım taşları ile üstü kapatılmış mezar.
Karacaahmet Mezarlığı, İstanbul, Ağustos 2017.

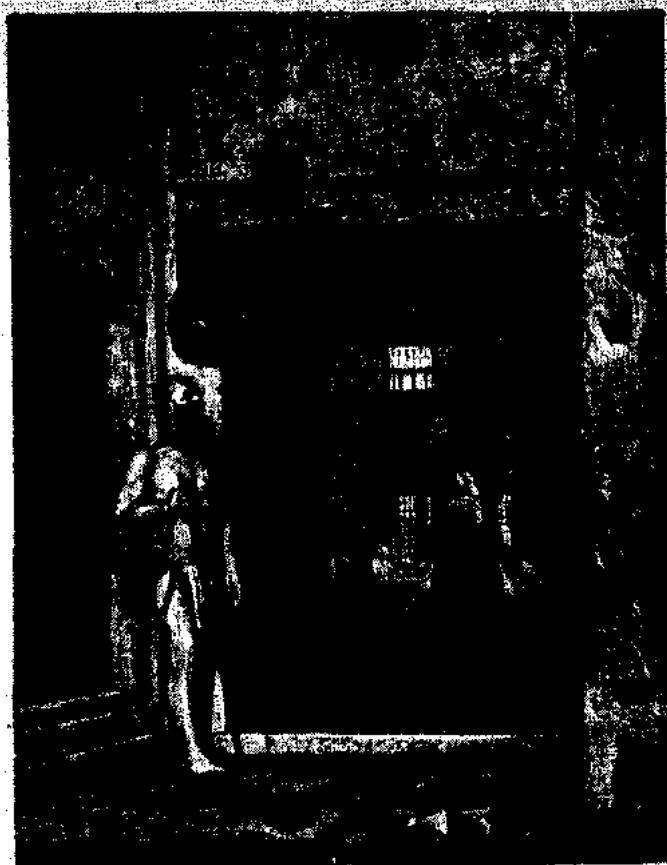
I.

İnsan, aynı bir hükümlünün hapisten kaçması gibi, baştan kaçtı. Kaçtığı yerde bulduğu... suç nezdinde yasak olan, ama yasağın ne olduğunun farkında olmayan biriydi...

GEORGES BATAILLE, *Acéphale*

Ahmet Yaşar Ocak, Türk folklorunda kesik baş efsanelerini 1989'da toplar. Çoğu Osmanlı öncesi 13. yüzyıl Anadolu'sundan aktarılan, pek azı 14. yüzyıldan sonra yazıya dökülmüş başsız insan gövdesi ya da gövdesiz insan başı öyküleridir bunlar. Soruları yanıtlayabilen, geleceğe ve gayba dair yanıt verebilen gövdesiz başlar, Türklerin Anadolu'ya gelmesiyle boy gösteren, Yahya ile Hüseyin'i, Pavlusculukla Budacılığı harmanlayan, Bektaşî ve Alevî inanışlarına temel oluşturduğu rivayet edilen söylencelerdir. Baş koptuktan sonra hareket etmeye, yürümeye, dahası çiftleşmeye devam eden peygamber böceği gibi (Roger Callois) başı kılıçla kesildikten sonra kellesi koltuğunda yaşayan, alıp başlarını giden kahramanlardır kesik başlar. Kelleyi koltuğa almak ölmeyi göze almak demektir. Bektaşî kavuğundaki düğmenin, insan başı simgesi olmasının da bu söylencelerden kaynaklandığı tahmin edilmektedir. Nitekim Bektaşîler de kafaları kesik ölülerdir: *ser-bürîde mürde* – yani ölmeden önce ölmüşlerdir.

Yirmi bir yıl sonra başka bir topluluğa, Gezi Parkı'nda bir araya gelecek olanlara, dönemin siyasetçileri ve bürokratları

AL. 1881. 1882.
 ROMANIAN EDITION OF THE BIBLE OF 1882
 1881-1882
 Engraved by L. F. 1881, from the plates by J. L. Gérôme

AL. 1881. 1882.
 ROMANIAN EDITION OF THE BIBLE OF 1882
 1881-1882
 Engraved by L. F. 1881, from the plates by J. L. Gérôme

Jean-Léon Gérôme, *Kalenderi Dervisi*, 1881,
 NYPL Digital Collection, 2y.

tarafından yakıştırılacak olan tanımlama –*marjinallik*– üzerine kurulu olan bir diğer metin, *Osmanlı İmparatorluğunda Kalenderiler: Marjinal Sufilik* ise 1992’de yayımlanır. *Derviş* sözcüğü Farsçada *yoksul* ve *çıgan* anlamına gelir; Arapça *fakir* ise derviştir, bütün malın mülkün özgür iradeyle reddiyesi demektir. Kalender sözcüğünün Sanskritçe “töre bozan” anlamına geldiği söylenmektedir. Yaşadıkları toplumu ve düzeni kaale almaya gerek görmeyen, ona ihtiyaç duymaktan alabildiğine kaçan, kazançlı işlerden, aileden, her türlü toplumsal ilişkiden uzak duran, yerleşik her türlü toplumsal değeri reddeden, hiçbir hukuki kurala bağlı olmayan dervişlerdir Kalenderiler; dilencidirler, gezgindirler, zahiddirler, kenevir içerler, livatayla itham edilirler. Cennetten atıldığında çırlıçıplak, hiçbir şeyi olmayan Âdem’le benzeşmek isterler. Herhangi bir kimlikle kimliklendirilmeye direnirler. Bu dünya düzenini ve toplumu oluşturan koşulları reddettikleri için semereli olmaz, çocukla sonuçlanacak hiçbir cinsel ilişkiye, mümkünse, cinsel ilişkiye girmezler. Yaşamı tersinden olumladığı için intiharı savunmak yerine aşktan imtina etmek gerektiğini savunan Schopenhauer’dan çok daha önce, insanı yabancı olduğu bu dünyadan kurtarmak uğruna toplu bir intiharı peşinde gibidirler. “Bu fani dünyada bir yabancı ya da yolcu gibi ol ve kendini ehl-i kubur arasında say” hadisi düsturlarıdır.¹

1. Ahmet T. Karamustafa, *Tanrının Kuraltanımlı Kulları: İslâm Dünyasında Derviş Toplulukları (1200-1550)*, İstanbul: YKY, 2016, s. 101. Ayrıca bkz. Ahmet Yaşar Ocak, *Türk Folklorunda Kesik Baş*, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, 1989; *Babailer İsyanı. Aleviliğin Tarihsel Altyapısı*, İstanbul: Dergâh, 1996, 2000; *Bektaşî Menakibnamelerinde İslâm Öncesi İnanç Motifleri*, İstanbul: Enderun Kitabevi, 2002; *Osmanlı İmparatorluğunda Marjinal Sufilik: Kalenderiler*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1992; *Osmanlı Toplumunda Zındıklar ve Mülhidler*, İstanbul: Tarih Vakfı, 2003; *Alevi ve Bektaşî İnançlarının İslâm Öncesi Te-*

*Miraçname, Muhammed, Burak ve Cebrail Cehennemi Ziyaret Ediyor,
Paris Ulusal Kitaplık.*

Çalışmazlar; mala mülke önem vermek, sahip olduklarını biriktirip artırmak, çalışmaya ait değerleri yüceltmek ve eylemlerini yararlılığa tabi kılmak istemezler. Üretim ilişkileri içinde yer alıp, artı-değer oluşturacak her türlü etkinlikten kaçınırlar.

Malı, özellikle parayı “bok”a benzetir, dünyevi armağan kabul etmez, başkalarının mallarıyla fiziksel temastan imtina eder, paranın pisliğiyle karşılaştırıldığında tertemiz olduğunu düşündükleri kullanılmış hamam suyu içerler. İnsan bedeninin-

melleri, İstanbul: İletişim, 2002; Ahmet Atilla Şentürk, “Manzum Metinler Işığında Bir Kalender Dervişinin Profili”, *Turkish Studies Dergisi*, Ankara, 10/8, Bahar 2015, s. 141-220; Ömer Ziyaüddin Dağıstani, *Tasavvuf ve Tarikatlarla İlgili Fetvalar*, İstanbul: Seha Neşriyat, 1986.

den çıkan atık ve kir, paranın yanında temizdir. Paraya, artırüne, lanetli paya (Bataille) verilecek en iyi değer, onu dilenmek şeklinde istemek, bedenden atılan pislikle parayı, arzuyla iğrençliği tersyüz etmektir: *Kötü koktuğu için mi iğrençtir para, yoksa iğrenç olduğu için mi kötü kokar?*

Muhammed Bahşi Uygur'a atfedilen Siyah Kalem'deki, ya da Uygur Türkçesiyle Malik Bahşi tarafından yazıldıktan sonra Osmanlı'da gelenek oluşturan, Miraçname denen albümlerdeki cehennem zebanilerine, cinlere benzerler, ayak ve kol bileklerine, cinsel organlarına demir halka, kıyafetlerine kuyruk takar, gövde ve yüzlerindeki bütün kılıları tıraş eder, hayvan postu giyer, hayvan kemiği, bukağı, zincir, tasma, halhal taşır, bedenlerini yaralar ve dağlar, dövme yapar, cür'adan denen esrar kesesini yanlarından eksik etmez, camilerde kenevir içer, semah dönerler. Böyle başa böyle tıraş. Zülfikâr en sevdikleri dövme-lerden biridir. Aslında dünya bekçisi olan Budist cehennem bekçileri imgeselliklerine sinmiştir. Bir gece onları camide gördüğünde dehşete kapıldığını anlatır Kirmani. Onları dünyaya bağlayan insanlıklarından kurtulmak ister, insan ile hayvan arasında ayrım gözetmekten imtina ederler. Yasa önüne gitmez, yasa önünde kendilerini yok hükmünde, ölü konumunda görürler.

İnsanın "kutsal" ve elinden alınması mutlak olarak mümkün olmayan haklarının devlet tarafından tanınması imkânsızlaştığı an korunmasız hale gelen tekilliklerden söz eder, onlara "kutsal insan" der Agamben. Kalenderiler biyolojik olarak insan ve canlı, ama yasal olarak belirli bir statüden yoksundurlar. Ne var ki sarı Yahudi yıldızı gibi onlara yapıştırılan bir yafta değildir bu; Melamilik ve reddiye geleneğinden gelir, tanınma pratiklerinin ötesinde durmayı kendileri tercih ederler. 13. yüzyıl başlarında Liao'lular/Karahıtaylar ile Harezmsahlar arasın-

Siyah Kalem, *Müziyen Dervişler*, Topkapı Sarayı Müzesi, H. 2153: 37b.

daki mücadeleden kaçarak Orta Asya'dan Horasan üzerinden uzun bir yolculukla Anadolu'ya gelen konar-göçerlerin, Cengiz orduları önünden yine Anadolu'ya sığınan Yesevi erenlerinin çocuklandırırlar. 13. yüzyılda Anadolu'ya üç milyon konar-göçerin kaçtığı düşünülmektedir. Hacı Bektaş çevrelerinde yaygın olan *kuş donuna girmek*, *taşları ve kayaları harekete geçirmek*, *ejderha öldürmek* gibi evliya menakıbnamelerini Orta Asya'dan Anadolu'ya taşıyanlar onlardır.² Anadolu'ya bir Haydari dervişi olarak gelip Baba İlyas'a intisap etmiş olan Hacı Bektaş-ı Veli menakıbnamesi olan *Vilayetname*, hulul (tanrının insan suretinde tecellisi) ve tenasüh (ruhun bir başka bedende

2. Ahmet Yaşar Ocak, *Babailer İsyanı*, a.g.y., s. 71; A. Yaşar Ocak, *Bektaşî Menakıbnamelerinde İslam Öncesi İnanç Motifleri*, a.g.y.

Osmanlı, 17. yüzyıl, iki torlak,
Harvard Müzesi Koleksiyonu, 1985.249.

yeniden doğması) dahil, başka bir kıtadan gelen bütün söylen-
celeri içermektedir. 1240 senesinde –dünyadaki adaletsizliğe
son vermekle görevlendirilen ve *dâdger* –adaleti yerine geti-
ren– Baba İshak ile birlikte Anadolu Selçuklu Devleti’nin üs-
tüne yürürler, Babaî isyanından sonra 1416 senesinde hem sün-
ni olan hem olmayan, hem devletin içinde, hem devletin dışın-
da olan Şeyh Bedrettin isyanında rol oynarlar, II. Bayezid’e
karşı giriştikleri rivayet edilen suikast nedeniyle idam edilirler,
sürgün edilirler. Şahkulu, Celali ve Kalender Çelebi isyanla-
rında hep oradadırlar. Büyük bir başıbozuk kalabalığı, çapul-
cular... Daha öncesinde, Harran’da Moğol Hanı Hülagu’nun hu-

zuruna çıktıklarında Nasîreddin'in dediğı üzere “bu dünyanın fazlalıklarıdır”, kullanım için olmayan bir ürün-fazlası, yararlılık ilişkisi içinde olmayan bir düşünce-fazlası, hiçbir yere sığmayan bir iktidar-fazlasıdır; İslam dünyası içinde bu dünyanın gnostikleridirler; başı, başlangıcı, başbuğı, başkanı, kendi yol açtıkları üzerinde hüküm süren her türlü baş ilkesini yadsıyan tasavvuf öncesi başıboş sufilerdir, başları kesiktir.

II.

İnsanoğlu, evrenin başına ve onun aklına
hizmet etmekten bitkin düşmüştür.

GEORGES BATAILLE, *Acéphale*

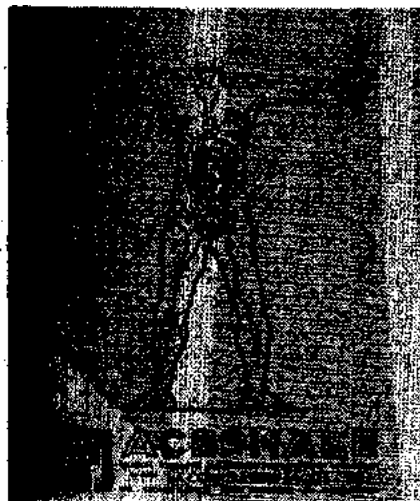
Acéphale: Adorno ile Horkheimer'in 1939'da *Aydınlanmanın Diyalektiği*'ni yazmaya başladıkları yıl beşinci ve son sayısı çıkan dergi; Walter Benjamin'le Jacques Lacan'ın da dahil olduğu, Bataille'ın bir grup radikal solcuyla birlikte İkinci Dünya Savaşı'nın şafağında, 1936'da kurduğu ve faşizme karşı direnişin simgesi olarak *kesik baş* mitosunu kurguladığı derginin, aynı zamanda da gizli cemiyetin adı. Katılımcıların hiçbirisi sessizlik yeminini bozmadığı için cemiyetin buluşmalarına ve icraatlarına ilişkin neredeyse hiçbir belge yok. Benjamin, başından olmak uğruna esrar içiyor ve deneyimlediklerini yazıyor; Lacan, arkadaşı Bataille'ın o dönem karısı olan Sylvia ile evleniyor. Geleneksel burjuva değerlerinin ötesinde olduğunu söylemeye ne hacet. *A-cephalos*, başsız gövde; başsızlık, başından olmuşluk, alıp başını gitmişlik, başarısızlık, Yunanca. Daha önce antifaşist Contre-Attaque grubunu oluşturmuş olanların bir araya geldiği bir birleşim. Nietzsche'yi gümüş tepside Hitler'e servis eden kızkardeşi Elisabeth Förster-Nietzsche'den kurtarma çabası aynı zamanda.

Australepictus apharansis'ten, Lucy'den, insanın ayağa kalkmasından bu yana, başının belası *baş*. Kendisi için, başka-

ları için önder ve egemen olma belası. Etiyopya'da ayağa kalan ve oradan yola çıkan insanlığın ilk örneğinin ismi, önderliğe ve başkanlığa inat *Lucy in the sky with diamonds* olmalı, LSD. İbrahim Peygamber'in siyahi cariyesi Hacer de boşuna Etiyopya'dan gelmiş olmamalı. Ayağa kalktığı andan itibaren başın egemenliğinde, ileriye, dikeylemesine bakmak zorunda. Hep yere kapaklanmak, secdeye yatmak, kendinden geçmek istiyor; kendi başı önder olmayınca bir başkasının başkanlığına kapaklanarak başa geleni çekiyor. Şükür ki baştan kurtulunca, peygamber böceğine benzeyince, başçavuşun, başkadının, başkapıkulunun olmadığı yerde başlıca de başıbozuk da, başkanlık da başkalık da, onlarla başa çıkmak da olamıyor.

24 Haziran 1936'da basılan ve sadece sekiz sayfadan oluşan derginin kapak resmi André Masson'un. Leonardo'nun merkezi ve çevresi, sınırı ve ekseni belli olan Vitruvius adamından çok –ki hep böyle olduğu söylenir– nasyonal-sosyalizmin resmi heykeltıraşı Arno Breker'in aynı yıl Almanya'da tamamladığı *Parti* isimli heykeline, nasyonal-sosyalist partinin başkanlığına ve bu başkanlığın başarı simgesine gönderme yapıyor; bir elinde meşale gibi yanan bir kalp, diğerinde kama tutan başsız gövde bir kurukafayı cinsel organında saklıyor. Başlar yitince, içlerinde gizlenen, ölmeden önce ölen kurukafalar çıktıkları yere, cinsel organlara kaçır. Kendilerinden geçip, dörtayak üstüne kapanınca, dikilirler yeniden. Düşünce yukarı fırlayan, yataydan dikeye yükselen fallüsler... *Acéphale*'den, Bataille'in yola çıkışta arkadaşı, sonradan düşmanı olan Breton tarafından Paris'e davet edilen Yüksel Arslan'ın *Phallism*'ine, fallüs gibi dikilmiş mezar taşlarına giden dolaylımsız bir yol var.¹

1. Bataille ile Arslan'ı beraber okuduğum bu izlek on beş sene önce de heyecanlandırmıştı beni: bkz. *İmgenin Pornografisi*, İstanbul: Metis, 2003, s. 174-94.

Solda, Andre Masson, Acéphale dergisinin ilk kapağı, 1936.

Sağda, Arno Breker, Parti, 1936.

Başa karşı ayaklanarak aklını başından almanın ve başını yitirmenin bedeli, başı kesilmek. Dikeylik zulmünden kurtulmak, aklını kaybetmek, başından olmak... Başını masaya yatırmamak, direnmek, bedelsiz bir isyan, bedeli hafif bir kıyam değil. Başsızlığı boşuna başından ederek cezalandırmıyor iktidarlar, boşuna gövdeyi baştan ayırmıyor idamlar ve infazlar. Boşuna ereksiyon olmuyor idam edilen: dört ayak üstüne devrilirken, ölüirken, kendinden geçerken, yere kapaklanma, yükselten ve yücelten bütün iktidar söylemlerini tersine çevirme isteği. Ya devlet başa, ya kuzgun leşe... Canlı değil leş olmak, yüce ile zelili, yukarısı ile aşağıyı, üst ile altı, baş ile dışkıyı, baş ile spermi, ayaklarla başları, akıl ile parayı tersine çevirmek; tüm dünyanın fazlalığı olmak, işe yaramamak... Başından değil, başsızlığından fışkırmak... Artı-ürün değil, tüm dünyaların fazlalığı, tüm dünyaların artığı ve atığı, kesik baş olmak...

Acéphale'in, bu başsızlığın öyküsü, Kalenderilerinkiyle yondeş bir tarihtir: biri Osmanlı modernizminin seherinde, diğeri Batı modernizminin alacakaranlığında.

Aydınlanmacılığın bir mitos, mitosun da bir Aydınlanmacılık olduğunu, diğeri canlılarla karşılaştırılınca insanın başına bela olan dikilme cinneti yüzünden Aydınlanmacılığın da mitosun da doğal mekân karşısında duyulan korkudan kaynaklandığını yazıyor Adorno ve Horkheimer. Aydınlanmacılık mekânı ele geçirmeye çalışırken, mitos onunla uyum sağlamaya, ona benzemeye, ona dönüşmeye çalışıyor. Korkudan, korktuğuna egemen olmak isteyen bir başkanlık, bir temellendirme, bir zemin, bir köken, iktidar, erk, *arche* mitosu oluşturmak yerine tam da ürktüğü için ürktüğüne öykünen, kendini aradan çekmeye, ölmeden önce ölmeye, ürktüğüne benzemeye, onun mekânına dönüşmeye çalışan bir baş-sızlık, bir temel-sizlik, bir zemin-sizlik, bir iktidar-sızlık, bir erk-sizlik, bir *an-arche* mitosunu canlandırmayı ve onun sayesinde aydınlanmayı arzular Bataille. Korktuğu mekâna, örneğin ormanı keserek yok etmeye, ormanı ortadan kaldırmaya benzeyen bir egemen-oluş yerine, mekânın koordinatlarına dönüşmeyi isteyen, kendi korkusunu, kendi direncini kırmaktan, kendisi orman olmaktan geçen bir mitos arzusu bu. Doğu bilgeliklerine, artı-değer üretmeyen, bu nedenle üretim fazlalığını savaş sayesinde tüketmeye çalışmayan öğretilere benziyor biraz da. Ölüm mekanizmasına dönüşmeyen enerji fazlası... Her türlü aidiyeti ve kimlik koşulunu, kendine bile ait olmayı reddeden bu türden bir başsızlığın, tanınma savaşı vereceği yerde kendini barışçıl bir talepsizlik içerisinde kamusal alanda, sokakta ve basında görünür kıldığı anda, sahneye tankların da gireceği aşikâr. Artı-ürün sonucu olan ekonomi motoru silah sanayii geri durmayacak böyle bir tehdit karşısında: işte örneğin 1982 senesinde seher

Ömer Uluç, *Tank*, 1982.

ile alacakaranlık renklerinde Ömer Uluç. İster Körfez Savaşı' nı, ister 12 Eylül darbesini kastetmiş olsun (tartışmalı bir konu bu), savaş ile darbe, dünya açma ile dünya kapama, silah ile insan arasındaki ayrımları açığa çıkaran tablonun arka planında ağaran savaş tanrı, önünde tankın ezdiği canlı. Tuval üzerine yağlıboya... Sonlu ve tekbaşlı/tekbaşkanlı bir kemikleşmeye/ savaşa hizmet eden bir buyurganlık yerine sonsuz ve başsız bir dalgalanma...

İmkânsız olduğunu bile bile, fani olurken, ölmeden önce ölürlen, yere kapaklanırken, can çekişirken, gassalın elinde cesede dönüşürken, yine aynı iktidara talip olmak ve muhalefet yapmak yerine, sırtını sonsuzluğa ve ölümsüzlüğe, bir başlangıca, bir olaya, ayniyet ve anlam bahşeden herhangi bir kökene yaslayacağına ve bu kökene biat edeceğine baş-sız ve başkan-sız, hüküm-süz ve hükümrân-sız bir sarsılmaya teslim olanların, başsızların bir araya geldiğinde oluşturduğu bir cemaat mitosu... *Yolda Buda ile karşılaşırsan, Buda'yı öldür diyen öğreti*

gibi hiçbir tanrıya, hiçbir öndere, hiçbir akla, hiçbir puta tapmayan, bu dünyayı bir yukarıdakine, bir ötesine teslim ederek varoluşu kendi içinde değersiz kılmayan bir mitos... Kişinin kendi buradalığının, kendi yetersizliğinin, ölümlülüğünün, bedenselliğinin ve sonluluğunun bilincinde olan, kendi olabilmek için bir ötekine ihtiyaç duyan, ancak bu muhtaçlığı ne kendisiyle ne bir başkasıyla doldurmaya kalkışmayan, içindeki yetersizlik ilkesine kâfi gelecek bir şey olamayacağının farkında olan insanların biat ettikleri, tutundukları hiç kimse ve hiçbir cemaatleri olmadığının ve olamayacağının ayırında olanların bir aradalığından oluşan bir cemaat mitosunu... Feci olan yoksunluk ya da yetersizlik değil Baudrillard'ın dediği gibi; öldürücü olan doygunluk arzusu, yetersizliği doldurma arzusu her zaman...² Hiçbir şeyin önderi, özgürlüğün bile önderi olmak istemeyen bir mitos arzusu Acéphale'inki... Zaaflı, zaafiyetli, başarısızlığa uğramaya mahkûm bu mitos, Alfred Rosenberg'in Alman başlangıcı mitosuna karşı,³ dikeylik sırtmasından ve başın egemenliğinden sıyrılmış antifaşist bir direniş stratejisi olarak konumlandı... Konum ve pozisyon almaktan, kimlik ve kanaat sahibi olmaktan imtina ettiği için ise, konumlandırmayan, konumlandırılmayan bir mitos olarak kaldı: kesik baş mitos.

Bataille'in daha önce Michel Leiris, Carl Einstein ve diğerleriyle beraber çıkarmış olduğu diğer derginin, *Documents*'in maddeleriyle de oluşan *Asefalik Ansiklopedi*'nin ilk maddesinin tam da bir temel, köken, zemin üzerine inşa ettiği için felsefeye model oluşturan mimarlık olması rastlantısal olmasa gerek: mimarlık, *arche-techne*, *architecture*. Mimarlığa karşı

2. Jean Baudrillard, *Kötülüğün Şeffaflığı*, çev. Işık Ergüden, İstanbul: Ayrıntı, 1995, s. 34.

3. Alfred Rosenberg, *Der Mythos des 20. Jahrhunderts*, Münih: Hoheneichen, 1930.

ayaklanma nedeni aşikâr: “Her büyük çağ, kendini tamamlayan değer ifadesini inşaat yapıtlarında bulur. Halklar içsel olarak büyük zamanlardan geçtiğinde bu zamanlar kendilerini dışsal olarak ifade eder. Yapıtların dile getirdikleri böyle zamanlarda konuşulandan daha ikna edicidir: taştan yapılma bir sözdür.”⁴

Heidegger’in o kadar inceliikle ikaz ettiği şeydir bu: varlığı açma, aralama, aydınlatma, mevcuda getirme biçimi olan *techne*’den tank gibi teknik bir canavara dönüşen, varlığı ve doğayı yaralama, zedeleme, inkâr etme pahasına kendi kendini yapan insan – varlığın izini süreceğine varlığı protez, kendini *yapıt*, kendini varlığın temsili yapan insan... Atina’dan Auschwitz’e, oradan –geleneksel olarak Müslüman Türk kenti denen mekânlarda her ne kadar “katedral cami” gibi başyapıtlar yapılmamış olsa da⁵– İstanbul’a, Ankara’ya, Diyarbakır’a ve Nusaybin’e uzanan yol mimarlık: “İnsan yüzü nasıl bireysel tabiatın ifadesiyse, mimarlık da toplumsal tabiatın ifadesidir. Fakat bu benzetme özellikle piskoposlar, sulh yargıçları, amiraller gibi resmi yetkililerin fizyonomileri için geçerlidir. Çünkü mimari yapılarda ifade edilen, toplumun yalnızca –buyurma ve yasaklama otoritesiyle ilişkili olan– ideal tabiatıdır. Bu yüzden anıtlar, otoritenin mantığı ve haşmetiyle, rahatsızlık veren her şeyin karşısına birer set gibi dikilirler. Kilise ve devlet, katedral ya da saray biçimine bürünerek hitap eder kitlelere, ve sessiz olmayı buyurur. Çok açıktır ki, aslında anıtlar adap, hatta çoğu zaman korku aşılamaktadırlar. Bastille’in istila edilişi bu duru-

4. Hitler’in “Alman Mimarlık ve Sanat Sergisi” açılışında yaptığı konuşmadan alıntı, Max Domarus, *Hitler: Reden und Proklamationen 1932-1945*, 4 cilt, Leonberg: Pamminger & Partner, 1973 içinde, s. 778.

5. Doğan Kuban, *Türk ve İslâm Sanatı Üzerine Denemeler*, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat, 1995, s. 193.

mun bir simgesidir. Bu kitle hareketini, insanların kendilerine asıl hükmeden olarak anıtlara karşı duydukları düşmanlıktan başka bir gerekçeyle açıklamak zordur.”⁶

Olympia olarak yeniden inşa edilmek istenen Germania, Berlin; kurmaca bir Yunanlığın geçmişte yarım bıraktığına öykünerek onu tamamlamak isteyen Almanlığıyla nasyonal-sosyalist ideolog-mitolog Rosenberg, heykeltıraş Arno Breker, mimar Alfred Speer... Nasyonal-sosyalizm, Yunan’la başlayan Avrupa tarihini Almanlık’a tamamlamak ve sonlandırmak arzusunda. Dolayısıyla kendini ele veren bir okuma: kurmaca bir Osmanlı’nın geçmişte yarım bıraktığını taklit ederek tamamlamak ve sonlandırmak isteyen bir Türkiye. Almanya’da ve Türkiye’de Aristoteles’in *Fiziğe Dair Bir Konferans*’ta tanımladığı türden doğayla yer değiştiren geçmiş, *physis* (doğa) olarak yapıt, *physis*’i (doğayı) kusursuzlaştıran yapıt: “Sanat bir yandan doğanın yapmaya muktedir olmadığı, yarım bıraktığı şeyi yapar (*apergasthai*), diğer yandan taklit eder.”⁷ *Almanya, bir yandan Yunanistan’ın yapmaya kâdir olmadığını yapar, onun yarım bıraktığını tamamlarken, diğer yandan onu taklit eder. Ya da: Türkiye, bir yandan Osmanlı’nın yapmaya kâdir olmadığını yapar, onun yarım bıraktığını tamamlarken, diğer yandan onu taklit eder.*

Topçu Kışlası, Selatin Camii, Kanal İstanbul gibi her birinden simgesel anlamlar taşınan inşaat yapıtları... Bunların, Osmanlıca medeniyet, mutluluk, mamurluk anlamındaki *umran*’

6. Bataille’den alıntı. *Kritisches Wörterbuch* içinde, Berlin: Merve, 2005, s. 7; Denis Hollier, *Against Architecture. The Writings of Georges Bataille*, Cambridge MA: MIT Press, 1998.

7. *Techne mimesis: holôs de hé technê ta men epitelei ha hé physis adynatei apergasthai, ta de mimetai* (Aristoteles, *Fizik*, çev. Saffet Babür, İstanbul: YKY, 2014, 194a’yı açımlayan 199a, 15).

dan gelen “mimarlık” eseri olarak düşünölmeleri imkânsız. Keza Yunanlılara göre bir bilgi kavramı ve her türlü imalatın zeminini oluşturan aşınalık (*techne*) demek olduğu için *arche-techne* sözcüğünü kullanmak da zor. Bunlar için ancak “mitolojik-ideolojik” inşaat yapıtları diyebiliriz. Devlet yapıtı ve toplum mimarlığı, sıfırlanmış bir bellekle, talan edici bir bilinçaltı politikasıyla ve (varlık-unutkanlığı gibi) yeni bir unutkanlık oluşturan kentlerle işe başlar.

1300 yıldır her yirmi yılda bir tûmüyle sökülerek yeniden inşa edildiği için UNESCO dünya kültür mirası listesinden çıkarılan İse Tapınağı gibi geçmeyi değil kalmayı, kendi temsili ni sonsuza değin taşa çakmayı, kendi görüntüsünün çerçevesine yerleşmeyi, dünyayı tek bir imgede –kendi imgesinde– ele geçirmeyi arzulayan bir mimarlık ve toplum mimarlığı yerine, her seferinde, kendi parçası olmayan, kendi eksikliğini yadsımayan ve tamamlamayan, çoğu zaman kişinin kendiliğini inkâr eden ötekine doğru bir yol, bir yolculuk, bir yolda-oluş, bir gidiş olarak düşünülen bir mitostur Acéphale grubunun kurguladığı. Arche-techne yerine an-arche, an-archiv, anarşi... Kendini kimliklendirmeme, kendini dayatmama, ama ötekine de yapışmama, ötekinde kalmama, kendinin de ötekinin de geçiciliğine, ölümlülüğüne, sonluluğuna fırsat tanıma; ötekinin de geçiciliğini, ölümlülüğünü, sonluluğunu koruma, kollama.

68 hareketi, Occupy Wall Street! ve Gezi hareketi gibi, herhangi bir tasarı olmaksızın, “önceden kabul edilmiş veya ümit edilmiş toplumsal biçimleri altüst eden şenlik gibi birdenbire ortaya çıkan... sınıf, yaş ya da kültür ayrımı olmaksızın herkesin ilk önüne gelenle... zaten sevilen biriymiş gibi ilişki kurmasını sağlayan bu açıklığın, tasarı ve and içme olmaksızın kendini gösterebileceğini Mayıs 68 kanıtlamıştır. Sürmek gerekmiyor, herhangi bir süreden pay almak gerekmiyor. O istisnai

günde bu anlaşıldı: kimsenin dağılma emri vermesi gerekmiyordu. Sayılamayan bir şeyi bir araya getirmiş olan zorunluluk, aynı zamanda dağılma nedeni oldu. Halk böyledir. Bir vardır, bir yoktur; *kendini istikrarlı kılabilecek yapıları bilmez...* Bu nedenle ... bir yandan toplumsallığın dağılması anlamına gelirken diğer yandan da yasanın sınırlandıramayacağı bir hâkimiyet içinde ... toplumsallığı yeniden icat etmeyi kafasına takmış bir inatçılıktır.”⁸

Sonsuzluk, kalıcılık iddiası yerine çözümlüğüyle ve dağılışıyla beraber mevcuda gelen, yarım bırakılan herhangi bir yapıtı tamamlamayan bir cemaat, her an yeni baştan çekildiği için ve çekildiği sürece herhangi bir iktidar jestine dönüşmekten imtina eden, yıkılışını her an yeniden göze alan, hiçbir cemaate ait olmayanların oluşturduğu, ölümlülükleri dışında, ölebilirlikleri ve öldürülebilirlikleri dışında hiçbir ortaklıkları olmayanların kurduğu bir cemaat... İmkânsızlığın cemaati, imkânsızlığıyla mümkün olanı ihtimal ufku haline getiren, imkânı yaran, imkânın çevresini sarmalamasına olanak tanıdığı için kendi imkânsız kalan, şimşek hızıyla çakan, yıldız hızıyla kayan... Yapıt kurmayan, bitirmeyen, sonlandırmayan, günümüzün “Yeni Türkiye’si”nde varlık unutkanlığı gibi bir unutkanlıkla unutilan şu Osmanlıca *eser* sözcüğüne hakkını veren bir cemaat. *Nişan, alamet, damga*, iz anlamına gelen bir sözcük “eser”. Sonsuza değin kıpırdamadan yerinde sayması gereken bir yapıt gibi başı, ortası, sonu bellenip bitişlendirileceği yerde (Aristoteles), sadece gelene açılan, gelene eklemlenen, gelen/ek/sel, iz süren *eser* anlamında bir *cemaat*... Sonsuz değil sonlu, mümkün değil imkânsız, gizsiz değil gizli, başlı değil başsız olacağı aşikâr;

8. Maurice Blanchot, *İtiraf Edilemeyen Cemaat*, çev. Işık Ergüden, İstanbul: Ayrıntı, 1997, s. 44, s. 47-48.

özüm sunmaktan çok sorunlara ilişkin bir farkındalığı hassaslaştıran, açılan alanı, verilen yanıtlardan değerli kılan *inoperatif* (Jean-Luc Nancy), cemaatsiz bir *cemaat*...

Ne var ki *Documents*'ı ve *Acéphale*'i, yapıtsız bir cemaat ve *yapıtsız bir eser* arzusunu izleyen yıllar, tam da tersine, insanlığın bugüne değin kurguladığı en büyük yapıtın, faşizmin tırmanışına tanıklık eden ve aradan on yıl geçtikten sonra, 1947' de Bataille'a, "Auschwitz piramitler ya da Akropolis gibi insanlığın bir göstergesi: bundan böyle insanın imgesi kaçınılmaz olarak gaz odalarıyla birlikte hatırlanacak,"⁹ diye yazdırmış olan, dünyada olsun memleketimizde olsun bugün bile hâ-lâ burcunda yaşadığımız yıllar...

9. Georges Bataille, Rita Bischof, *Tragisches Lachen* içinde, Berlin: Marthes & Seitz, 2010, s. 18.

III.

Ne kadar bid'at abdal ve ışık ve na-hak-güy zındıkları
var ise teftiş olunup şer'ile küfür söyleyenlerin
hakkından geline...

Menakıb-ı Sultan Bayezid Han

38

II. Bayezid devrinde, aralarında Otman Baba müritlerinin de bulunduğu Kalenderi dervişlerinin bazılarının idamına, bazı-
larının Anadolu'ya sürülmesine karar verilir. İşyanlar sürecektir: Yavuz Sultan Selim döneminde Bozoklu Celal Ayaklanması, Kanuni Sultan Süleyman döneminde Şah Kalender İşyanı. Bundan böyle Osmanlı'nın kuruluş koşullarını şeriat-tarikat dengesi olarak tarif eden, örneğin Osman Gazi'nin manevi önderi Şeyh Edebali'nin Baba İlyas ile yakın ilişki içinde olan bir Vefai olduğunu, Süleymaniye Camii inşa edilirken, tariklerin tarikat odalarından kovulduğunu özenle gizleyen bir tarih yazılacaktır. Hoşgeldin Ece Ayhan... Kalenderilerin simgelediği bir yoksunluk, yoksulluk, eksiklik, atık ve artık olma hali yerine, tanrı savunusu olarak devletlilik, varlıklılık, biriktirme, artırma zihniyeti, depolama... Günümüzün muhayyel ideali ve ölçütü olan ve devlet ile dini özdeşleştirmiş olduğu düşünölen bir Osmanlı'da teknik bir canavara dönüşen ve dünyaya bir artı-ürün deposu olarak bakmaya başlayan, birikimi eksilteceğine artıran ve *techne*'yi mimarlığa, toplum mimarlığına dönüştörmüş çiçeği burnunda Osmanlı modernizmi. Osmanlı'nın

manevi zihniyeti ile “devletlilerin” ve “devlethane”nin kabulü, Kalenderilere karşı, Kalenderiler sayesinde örgütlenecektir. Her şey devlet içindir, din de devlet içindir. Osmanlı kendini bundan böyle *din ü devlet, mülk ü devlet* olarak tanımlayacak; buradaki “mülk” sözcüğünü, sahip olduğu zenginlikler kadar, temellük ettiği varlık için, dolayısıyla varlıklılık ve kendi varlık temellüğünün tasarruf yetkisi olarak da konumlandıracaktır. *Erk*’i, *arche*’yi, *iktidar*’ı bile egemenin –padişahın– doğal hakkı, özel *aile mülkü* olarak değerlendirecek olan bir temellük ve temsil etme anlayışdır bu.¹

Şöyle ki: Osmanlı İmparatorluğu’nun uzun yüzyıllar boyunca manevi temelini oluşturacak olan *devlet tasavvufu*, Kalenderilerin gnostik ikiciliğini aşma ve egemen ortodoks sünni İslam ile İslam gnostisizmini uzlaştırma çabasının kesişme kümesi olarak oluşmuştur. “Anadolu Selçuklu Devleti’ne başkaldırarak onun zayıflamasına, dolayısıyla Moğol hâkimiyeti altına girmesine dolaylı olarak vesile yaratan bir kuşağın [Kalenderilerin] torunları [Bektaşiler] temsil ettikleri İslam anlayışıyla bir başka devletin”² ve bu devletin ordusunun kuruluşuna ve

1. Ahmet Yaşar Ocak, *Osmanlı Toplumunda Zındıklar ve Mülhidler*, a.g.y., s. 89.

“Düşsel bir halk tasarlamak istesem, ona uydurma bir ad verebilirim, onu açıktan açığa romansı bir nesne olarak ele alabilirim, düşlemimde hiçbir gerçek ülkeye gölge düşürmeyecek biçimde, yeni bir Garabagne ülkesi kurabilirim... Bir de, hiçbir şekilde en ufak gerçeği gösterme ya da çözümlerme savında bulunmadan... dünyada bir yerlerde birtakım çizgiler saptayabilir ve bilinçli olarak bu çizgilerle bir dizge oluşturabilirim. İşte bu dizgeye Japonya diyeceğim.” Roland Barthes, *Göstergeler İmparatorluğu*, çev. Tahsin Yücel, İstanbul: YKY, 1996, s. 11. Kalenderilerden söz ederken, Barthes’ın bu alıntıda kastettiği anlamda, Kalenderiliğin temsil ettiği bir düşünce biçiminden, bir zihniyetten, bir anlayıştan söz ediyorum daha ziyade.

2. Ahmet Yaşar Ocak, a.g.y., s. 89.

zihniyetinin oluşumuna dolaylı olarak yardımcı olmuşlardır. Edirne'deki kabir ve mezar taşlarını anlatırken, Bektaşileri, *terk u tecrid etmiş Kalenderi dervişleri* diye tanımlar Evliya Çelebi. Ahiliğin, Rum abdallarının, Kalenderiliğin bilgisi, simgesel dilin içinde oyuk açan görsel ve düşünsel bilinçaltı, tasavvufun içine akmıştır. Sadece şiir sanatında "âşık" tipolojisinin başkahramanı olmakla kalmamış, 18. yüzyılda tümüyle yok edilmelerine değin riya kirinden tenzih edilen, yalınayak gezen, yollarda sızan dervişler olarak Fatih ve Kanuni gibi hükümdarların şiirlerinde bile anılmışlardır. Mevlana'nın *Mesnevi*'sinde de irfan ve hal bilgisini anlamayan papağanlar için ehl-i irfanın baş aktörüdürler. *Gel, gel, ne olursan ol yine gel / İster kâfir, ister mecusi, / İster puta tapan ol yine gel* çağrısı, bir yandan bu dünyayı yadsıyan herkesi ve her şeyi içerir ve devlet düşmanı ile devlet düşkünü bir arada tutarken, diğer yandan gnostisizmin kötü tanrısını, kötülüğü bile buyur eden ve hükümsüzleştiren bu tasavvufi dünya kabulüyle aşmayı önerecektir.

Bir diğer deyişle devlet tasavvufu, Melamilere, Kalenderilere, Haydarilere, Rıfailere karşı, dünya ile ahiretin, devlet ile din işlerinin ayrı olmadığını müjdesini vermektedir. Dini devletleştiren, devleti dinleştiren bir anlayıştır bu. Maverdi'nin dediği gibi din ile devlet ayrılmaz ikizlerdir. Oysa malumdur, peygamberden nakledildiğine göre *İslam'da ruhbanlık yoktur*. Ne var ki Abbasiler dahil, din ile devlet ittifakı, tarihte o güne değin Osmanlı'daki denli iç içe geçmemiş, hiçbir devlet ruhban sınıfın yokluğunu bu ihtirasla kendi lehine çevirmemiştir. Hatırlamak gerekir ki, medreseleri kuran, büyük camileri inşa eden, ahlakın zabıtalığını yapan, din adına istediği sansürü uygulayan bir devlettir aynı zamanda Osmanlı. Bu dünyayı ve dini, devlet için kayıtsızca haklı çıkarmanın, günümüz iktidarı-

Jean-Léon Gérôme, *Amr Camli, Kahire, 1870*,
tuval üzerine yağlıboya, 75 x 89 cm.

nın şehvetle özendiği ve öykündüğü halidir bu. 1311 yılında Osman Gazi tarafından İznik'te açılan ilk medreseyle birlikte ulema, Osmanlı siyasal iktidarını meşrulaştırmanın zemini olmuştur. Amaç artık içtihad yapmak, bilgi üretmek değil, devlet ile din ittifakını yasayan ve yürüten bürokratlar yetiştirmek, bu dünyadaki baş/kanlığı, *aile mülkü* olarak meşru kılmaktır. Bab-ı içtihadı kapatan, öte dünyanın kabulünün, bu dünyanın reddiyesi anlamına gelmediğini söyleyen bir tanrı ve devlet savunusudur Osmanlı İslamı; hem ilahiyattan hem siyasetten gelen çifte bir savunudur; bu dünyanın nimetlerini şer'i yasalar

çerçevesinde ve bu yasaları simgeleyen –ve kendisi bizatihi padişaha bağlanan– bir ulemanın temsiliyle olumlamanın, çoğaltmanın, depolamanın meşruiyet zeminidir. Elbette cihadın, fetih ve eğer (kimi zaman kendi aleyhine de dönecek şekilde) devlet tarafından çıkarılmadığında bile devlet tarafından bizatihi desteklenen savaşın ve terörün, Bataille’cı anlamda bu dünyevi birikimi harcamanın en meşru yolu olduğunu söylemeye hacet yok.

Kalenderi cephesinde direnen diğer isyankârlar gibi Şeyh Bedrettin de içtihad kapısını açık tutmayı, taklit hakkında düşünmeyi sürdürdüğü için, Börklüce Mustafa ile beraber özel mülkiyeti reddettiği için münafaktır, boynu kıldan incedir. Beraberce her türlü mülkün halkın ortak malı olduğunu savunur, kadın erkek bir arada içki içer, ayin düzenlerler. Bedrettin sufilere denilen zümrenin izlerinin, Alevi-Kızılbaş ve Bektaşî kesimlerde sürdürdüğü rivayet edilir. İbn Arabî’nin *Füsûs*’una şerh yazan, Osmanlı saltanatına başkaldıran bir âlimdir Şeyh Bedrettin.

İsyankârlar, başı gövdeye bağladığı için boyunlarından vurulur; boğazları, başlarını gövdeden ayırmak için kesilir; Osmanlı’nın bedenleri boyunlarından boğularak öldürülür. Tanrı sadece bir ilahiyat değil, bir baş ve başkanlık (baş/bakan baştan bakan, en yukarıdan, her şeye bakan/her şeyi gören anlamına gelir: baş/kan) savunusudur: Tanrı her şeyi şer’i kanunlar çerçevesinde mümin için yaratmış olduğundan, yaratılan her şey insan hayrınadır, iyidir. Bu dünyaların tanrısı mümini diğer ümmetlere, diğer canlılara ve evrene hâkim kılmıştır. Her şey devletin içindedir, hiçbir şey devletin dışında değildir. *Vaka-ı hayriye*’ye değin “tarikat-şeriat dengesi” yalnızca diğer devlet katlarının değil, Osmanlı askeriyesinin de egemen ideolojisi-dir. Osmanlı belki dünyada bir kereye mahsus (belki dünya ta-

rihinde sadece ABD ile yarışacak şekilde) kendi zahidini ve mülhidini, kendi gayrimüslimini, kendi içine alarak kendi mülkü kılmayı, tasavvufî terbiye etmeyi, ehlileştirmeyi denemiş ve (ABD'den farklı olarak) başarısız olmuştur. Yeniçeriler Bektaşîdir. Ne var ki tam da bu yüzden Osmanlı ordusu kendi hükümdarı tarafından topa tutulup yakılarak, boğularak kılıçtan geçirilmiştir. Kendi ordusuyla ihtilaf içinde olan devletler tarihinde ender olsa gerek. II. Mahmud 16 Haziran 1826'da, "Muhammed'in zafer kazanmış orduları" anlamına gelen *Asakir-i Mansure-i Muhammediye* adlı yeni bir ocak kurmadan ve yeniçerilerin top ateşine tutulmasını buyurmadan önce ülkenin cämîlerinden sala okutmuş, halkı yanında olmaya davet etmiştir. Söz konusu topçu kışlasının Taksim Kışlası ile ilgisi olmadığı halde Taksim'e topçu kışlası dikmek istemenin ardındaki dürtü bu olsa gerek. 15 Temmuz 2016 tarihinde iktidarı devirmeye yeltenen, bunu Kalenderiler ya da Acéphale cemaati gibi iktidarın kendisini reddetmek için değil, iktidar olmak için yapan muhteris bir topluluğa karşı, sabaha kadar *devlet adına cämîlerden okutulan*, eski bir simgesel düzeni sürdüren, zındık olması mutlak olarak imkânsız, yakın tarihe değin iktidara kardeş olan bir cemaate karşı okutulan duanın adıdır aynı zamanda *sala*. "Bir cemaatin tam üyeliği, sadece onun aleni imgesel geleneğiyle özdeşleşildiği zaman değil, yaşayanlar arasında hortlayan yarı-ölü ruhlarıyla, açılan simgesel düzenin boşlukları ve çarpıtmaları sayesinde sadece satır arasında aktarılan travmatik fantazilerin gizli tarihiyle geleneği taşıyan bütün o görkemli boyut üstlenildiği zaman gerçekleşir."³ II. Mahmud'un simgesel dili tersinden devam etmektedir. II. Mahmud "ye-

3. Slavoj Žižek, *Blasphemische Gedanken, Islam und die Moderne*, Berlin: Ullstein, 2015, s. 36.

nilikçi padişah” diye bilinir. Yeni bir modernleşme ile, modernizmin son büyük anlatısıyla (Jean-François Lyotard) karşı karşıyayız: Osmanlı’nın yarım bıraktığı yapıtı –eğer yapabilirse– günümüz Türkiye’si tamamlayacaktır.

IV.

Li külli makalin makam –
Her sözün bir makamı vardır.

Oysa paranın, şanın, şöhretin, iktidarın, savaşın ve suçun iyi bir tanrının değil, kötü bir tanrının sonucu olduğunu düşünür Zerdüşştülük, Budizm, Manicilik, Pavlusculuk karışımı zındıklar, Hariciler, Rafıziler, Vefailer, mülhidler, *ehl-i bid'at*... İslam'ın aşırılıklarıdır bunlar; nübüvvetle velayetin bittiğine inanmadıkları, velayete sahip çıktıkları için velidirler, delidirler, marjinaldirler; bu dünyanın şerrinden ölmeden-önce-ölme sayesinde kurtulan, iktidarı şer ile bir tutan, canlı yılanlar yiyen, vücudun kimi yerlerine topuz denen şişleri saplayan, gül adı verilen kızgın demirleri yalayan, keskin kılıçlar üzerinde yatan muvellehtirler.

Bir de Kalenderileri etkileyen Marcion vardır, Sinop'ta, İznik'te ve Kadıköy'de ekümenik konsüller daha henüz toplanmaya başlamışken, Bizans'a karşı ayaklandıklarında Divriği'ye sığınan Pavlusçuların düşünsel zeminini oluşturan gnostiktir bu. Sinop'ta köpeklerle birlikte yaşayan Diogenes'in bir tür düşünsel vârisidir. Eski ve Yeni Ahit okumanın, biri iyiliksever diğeri zalim iki ayrı tanrı anlayışını, iki ayrı buyruğu ortaya çı-

kardığını, biri kendi yarattığı evrene zulmeder, merhamet ve cömertlik nedir bilmezken, diğerinin komşuları sevmeyi, bir yanağına vurulunca diğerini çevirmeyi öğütlediğini söyleyen, tanrı tekse ve iyiye, bunca acı nereden gelir sorusuna yanıt arayan Marcion. Bir yanda suçlar tarihi, diğer yanda sevgi, şefaet ve adalet... – bunlar aynı varlıkta toplanması mümkün olmayan karşıt nitelikler Hans Jonas'a göre. Gnostisizm, tek bir tanrıya mutlak olarak karşı çıkan bir ikicilik. Evreni yaratmasada, bu evrenin kurtarıcısı olan iyi, yabancı bir tanrı anlayışı: şimdi ise burada, birinci yüzyılda yaşamış, Eski Ahit'in tanrısını kıskanç, öfkeli ve kötücül diye niteleyen, Pavlus'un Timoteus'a ve Titus'a yazdığı mektupları kanonik İncil'e dahil etmeyen, bu dünyayı karanlığın kötü tanrısının yarattığına ve ışığa gitmenin kurtarıcı iyi tanrıyla gerçekleşeceğine inanan gnostik Marcion. Onunla *zend*'i, İran üzerinden Anadolu'ya uzanan Avesta'yı tatbik eden, evreni Ahura Mazda/Hürmüz (iyi tanrı) ile Angra Mainyu/Ehrimen'in (kötü tanrı) savaşı olarak gören ikici Zerdüştlüğü harmanlayan mülhidler, zındıklar, Kalendariler...

13. yüzyılın Doğu'da Osmanlı öncesi, Batı'da modernizm öncesi Anadolu matriksi, Endülüs'ten gelen İbn Arabi ile Kalendarileri buluşturan yüzyıl. Yol ayrımları: Osmanlı'nın ve Avrupa modernizminin olasılık potansiyeli, potansiyel dizpozitifi. Tanrının iyiliğine ve kötülüğüne dair, eğer tanrı tekse ve iyiye, bütün bu zulme nasıl izin verir sorusuna dair iki farklı istikamet. Dünyasal kötülüğün temsili sorusuna, gnostisizme, biri Batı'da, biri Doğu'da verilen iki farklı yanıt.

Eğer Batı, gnostik ikiciliği ve tanrı iyiye bu kötülüğün nedeni nedir sorusunu aşmak uğruna, modernizm süreci içinde (Leibniz'den sonra) nihai olarak tanrıyı öldürmek (Nietzsche) ve sorumluluğu tümüyle insana yüklemek zorunda kalmışsa,

Osmanlı da Kalenderiler yüzünden başka bir hat izlemek, bu dünya ile ahireti, para ile parasızlığı, devlet ile dini, dünya işleriyle din işlerini tasavvufi bir yorum sayesinde kozmolojik anlamda birleştirmek, ikisi arasındaki geçirimsizliği geçirimli kılmak zorunda kalmıştır. Devlet tasavvufu, mevcudatın tümünü kendi bünyesinde buluşturan, bütün karşıtlıkların ve çelişkilerin silindiği bir vücut anlayışıdır. “Gökte ve yerde gizli olan hiçbir şey yoktur ki, apaçık olan bir kitapta olmasın” (Neml: 75). *Levh-i mahfuz*: içtihad kapısını kapatan Osmanlı’nın gnostisizme verdiği yanıt, Osmanlı’nın kendine kurduğu tuzaktır aynı zamanda. Eritmek için içine aldığı, midesini bozduğu için kustuğu fazlalık.

Levh-i mahfuz öğretisini *mutlak potansiyel* olarak Aristoteles yorumcusu İbn Sina açmıyor: eğer “gerçekleştiği zaman potansiyelsiz hiçbir şeyin kalmayacağı (yani olmama kapasitesine sahip hiçbir şeyin kalmayacağı) şey” (*Metafizik*, 1047a, 24-26) ise potansiyel, kendini hem gerçekleşme hem gerçekleşmeme potansiyeli olarak korumayı sürdüren, gerçekleşmemiş hiçbir olasılığı bırakmayan bir matrikstir. Potansiyelin gerçekleşmesi, kendini gerçekleştirilmeme olasılığını iptal etmez; potansiyelin gerçekleşmesi de olasılıklardan biridir. Potansiyelin gerçekleşerek, kendini kendi gerçekleşmeyişine iade etmesidir.¹

1. Buruc suresi 22. ayetinde, Kur’an’ın *Levh-i Mahfuz*’da bulunduğu ifade edilir. Kalem ile levha, dişil ile eril simgeçiliğini başlatan, kitaba ve alna yazılmış olan her şeyin muhafaza edildiği “arşiv”dir bu. Kur’an da evren de bir *levh-i mahfuz*dur. İçinde hiçbir şeyin eksik kalmadığı (En’âm: 59), olacak şeylere ait bilgileri saklayan (Kaf: 4), yeryüzü ve insanlarla ilgili tüm olay ve oluşların yazıldığı (Hâdîd: 22) her şeyin sayılıp saptandığı (Yasin: 12), gökte ve yerdeki tüm gizliliklerin açıkça belirtildiği (Neml: 75) kâinattır. İsrâ Sûresi 58’de “Bu, Kitap’ta (*levh-i mahfuz*da) yazılıdır” diye geçmektedir.

*Ben gizli bir hazineydim, bilinmek istedim ve evreni yarat-
tım* hadis-i kudsisi (İbn Abbas) kendini gerçekleştirdiği için
tanrısal potansiyeli (tanrının kendini gerçekleştirmeme potan-
siyelini) yok etmemekte, tanrıyı kendine geri vermektedir. Ay-
nı zamanda olasılıksız kalmış hiçbir olasılığın kalmamış oldu-
ğunu söyleyen bir önermedir bu. Vücut, olasılıksız kalmamış
bütün olasılıkların toplamıdır ve buna kendini gerçekleştirme-
miş olma olasılığı da dahil olduğu içindir ki olasılıkların top-
lamından fazladır. Tanrı olasılıkların toplamından fazladır. Do-
layısıyla vücutta çelişki yoktur: iyilik denen ve kötülük denen,
ahiret ile dünya, zahir ile batın birbiriyle kesişmektedir. Mutlak
potansiyel, tanrı, evreni ve Kur'an'ı yaratmış, çelişkisiz bütün
karşıtlıkları bünyesinde toplamıştır. Ne küçükevrende ne bü-
yükevrende potansiyelsiz hiçbir şey kalmamıştır. Varlıkbilim-
sel anlamda şerrin bütün ağırlığını yitirdiği andır bu: *Allah'a
giden pek çok yol vardır; yaşayan nefisler kadar...* Duvar kena-
rında yürürken üstüne tuğla düşmesin diye yolunu değiştiren
Ebubekir (bu öykünün çeşitlemeleri vardır) kaderden kaçmak-
la itham edildiğinde, tanrının bir kaderinden diğer kaderine
kaçtığını söylemiştir. *Tekvin* bir olasılıklar matriksidir. *Kâinat*,
evren sözcüğünden farklı olarak, *kevn*'den gelir ve yaratılmış
olan, var olan şeylerin tümü, mekânların toplamı anlamına gel-
ler. Batın ve zahir, mutlak ve tezahürleri arasındaki ayrımı or-
tadan kaldıran gizli hazine, levh-i mahfuz, potansiyel okuma-
sına uygun bir yorumdur bu. Kötülük ise, böyle bakınca, olma-
ma kapasitesi kalmayan olasılıklardan sadece biridir; *güzel
olan ve güzel seven tanrının yarattığı* her diğer şey gibi iyidir
ve güzeldir. *Her şerde bir hayır vardır*. Takdir etmek gerekir ki
dâhiyane bir ilahiyat yorumudur bu. 13. yüzyıl Anadolu'sunda
dile gelebilmiştir. İslamiyette ulemanın ve devletin olmadığı
bir kapı açılma olasılığının yeri belki burasıdır.

Ama bu yorumun diğer yüzü, Kalenderilerin gnostisizmini aşmak uğruna devletin ve devlet şerrinin olumlanması olmuştur. Gerek kötülüğün varlıkbilimsel bir imkânsızlık olarak yorumlanmasına, gerekse şeriatın kestiği parmağın acımayacağı şeklinde telakki edilmesine yol açan Kalenderiler, aynı zamanda –âlimliğinden çok siyasal ilişkileriyle öne çıkan– Kanuni şeyhülislamı Ebussuud Efendi'nin, “kızılbaşların canları malları helâldir, onlarla savaşırken ölmek şehitliğin en yücesidir,” ve “kızılbaşların kestiği hayvanın eti mundardır, yenmez,” gibi fetvalar vermesine,² kurumsal bir İslam'ın, devlet yasaları olarak şer'i yasaların ve sünnilüğün bu doğrultuda tanımlanmasına ve giderek günümüze gelindiğinde iktidarın kendi marjinallerini bu aşırılıkla reddedebilmesine, şehit ile şehit olmayan arasında vahşice ayırım yapılabilmesine vesile olmaktadır. *Kötülüğün varlıkbilimsel anlamda mevcut olmadığı bir dünyada her kötülük yapılabilir.* Marjinaler, Ebussuud Efendi'nin simgesel söylemi içinde, şehitliğin tam karşı kutbunda konumlandırılabilir. Marjinal cenazelerine saldırılabilir, tomalarla su, gaz fişegi, tüfeklerle kurşun sıkılabilir. Cesetler mezarlarından çıkarılıp başka mezarlığa gömülmeye zorlanabilir. Yaşamın ve ölümün siyasallaşması, hangi yaşamın yaşanmaya değip hangisinin değmediği tartışması muhtemelen Ebussuud Efendi ile başlamıştır.

“Yunanca'da şahit (tanık) sözcüğünün karşılığı *martis*, yani şehittir. İlk Kilise babaları zulmedilen Hıristiyanların ölümünü ifade etmek için *martis* sözcüğünden *martirium* sözcüğünü türetmiş, böylece onların inançlarına şahitlik (tanıklık) etmişler-

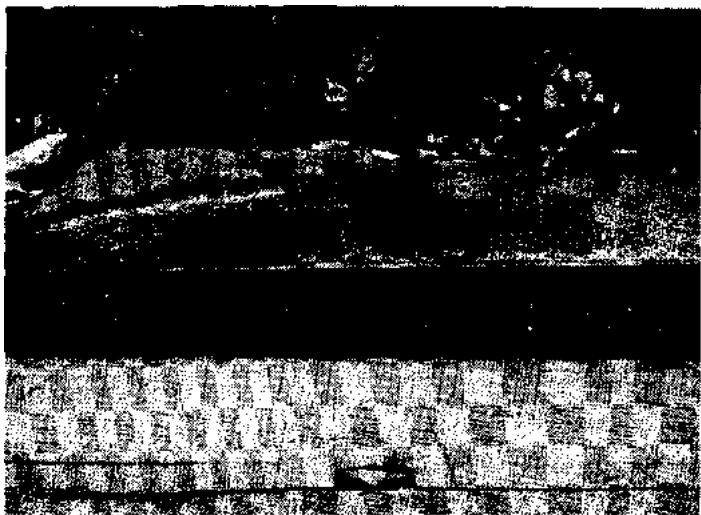
2. M. Ertuğrul Düzdağ, *Şeyhülislâm Ebussuud Efendi Fetvaları Işığında 16. Asır Türk Hayatı*, İstanbul: Enderun Kitabevi, 1972, s. 109-17.

3. Giorgio Agamben, *Auschwitz'den Artakalanlar: Tanık ve Arşiv*, çev. Ali İhsan Başgöl, Ankara: Bağımsız Kitaplar, 2004, s. 26.

dir.”³ Din ile devletin ayrılmaz bir ikiz olduğu bir Osmanlı’da ve Türkiye’de, devlet için savaşırken ölenler şehit (Eteokles) devlete karşı savaşırken ölenler haindir (Polyneikes); İ.Ö. 5. yüzyılda Sofokles’in sorunsallaştırdığı, gömülmeden mahrum bırakılan kardeşinin cesedini diri diri mezara gömülmeyi göze alarak gömmeye giden Antigone’nin tragedya izleği, yüzyılımızda memleketimizde tekrar etmektedir. Yaşam bir yana, ölümün haysiyeti zedelenmektedir. Ölüm söz konusu olduğunda, marjinalerin kimliksizliğiyle devlete “ihanet edenlerin” ölümünü aynılaştıran, ikisini de haysiyetsiz kılan bir izlektir bu. Kimlik siyasetiyle kimliklendirmenin, ölene bir kimlik vermenin, onurlandırmanın sözcüğüdür “şehit”. Onurlu bir cenaze ve ölenin sevenlerine bahsedilen yas, insan olduğu için ölümlü olana değil, şehide mahsustur. İmkânsız olanı tanımlamış, insanla insan olmayanın, ölümün haysiyeti ile zilleti arasındaki sınırı çizmiştir Ebussuud Efendi.

Oysa Kalenderilerin de dahil olduğu marjinaler, kimlik siyasetiyle kimliklendirilemedikleri için *marjda*, *sınırd*a, *sayfa*-nın *boşluğundadırlar*. Siyasal iktidarlar tarafından tanımlanmak istemez; kendilerini tanımak, başkalarının, başkanların, başların arzusuyla arzulanmak istemezler. Arzulanma ve tanınma siyasetinin ötesindedirler. Anlamı üreten her türlü söylemin, her türlü simgesel sözcelemenin içine yerleşen ve ölümün yaşamı kuşatması gibi aslında simgesel düzen onu kuşattığını düşünürken simgeselliğin kendisini kuşatan sayfa marjlarıdır. Simgesel, marjın istisnai halidir aslında. Temsil ettiği şeyi arkasına alarak kendini güvenceye almak istemekte, arkasındaki boşluğu gördükçe şiddetlenmektedir.

Gnostik ikiciliklerini aşmak uğruna tasavvufun yeni bir tarzda yorumlanmasına, sufilik ile devletin barıştırılmasına, tasavvuf ile devlet ittifakının meşru kılınmasına, ehl-i sünnetin

“Cihat Burak’ın Resimleriyiz”, Taksim Gezi Parkı, Haziran 2013.

sınırlarının keskinleştirilmesine yol açan Kalenderilerin ışıkları (Agamben’in yıldızların ışığıyla ilgili mecazında olduğu gibi) yüzyıllardır bizden giderek uzaklaşmakta olduğu için karsa da yine de günümüze yansımaktadır. Divriği külliyesindeki Buda’ya atfedilen figürlerden Şenliknamelere, Miraçnamelerden 2013 yılında Gezi’de “Cihat Burak’ın resimleriyiz”, “Turgut Uyar’ın dizeleriyiz”, “Sevim Burak’ın oyunlarıyız” a, duvar resimlerine ve yazılarına kadar uzanan bir *görsel ve düşünsel* bilinçaltının, dil tarafından kuşatılsa da söğürülmemiş olan bir bilinç-öncesinin varlığının müsebbibi Kalenderilerdir. Memleketimizde ender rastlanan mecralardan birinin, alttan alta akan bir mecranın, *düşünsel* ve siyasal isyanları sayesinde hâlâ unutulmamış olan *düşünsel bir terbiye ve zevk terbiyesi* macerasının varlığına kapı aralamışlardır. Çünkü Kalenderiler gibi bütün radikaller, aslında Alain Badiou’nun da dediği gibi,

gerçek tutkusuyla –la passion du réel– yanıp tutuşan kişilerdir; bu tutkuyla isyan eder, bu tutkuyla asi olurlar.⁴ Kanımca Lacancı anlamda simgeselleştirmenin dışında varlığını sürdürebilen, iktidarların söylemlerinde gedik açabilen, söylemlerin içinde küfür gibi oturabilen bir tutkudur bu. Sahicilik, gerçek tutkusu, reel olanın ahlakı...

4. Ne var ki Žižek'in dediği gibi, aslında boşluğun bir başka ismi olduğu için, görünenin arkasında gerçeği arama sevdasıyla yeryüzünü çöle dönüştüren bir tutku değildir bu. Aksine bu tutkuda tam da Toshihiko Izutsu'nun ve diğerlerinin tartıştığı anlamda Taoizmin *boşluk* anlayışı ile Lacan'ın *reel*'inin yol açtığı saygı, imgenin ve tasavvurun yokluğundan kaynaklanmaktadır; dolayısıyla temsilin, özellikle de dünyasal devlet temsiline yokluğu sayesinde soluk alabilen, anlamlandırma süreçlerinin ötesinde bir ahlak öneren bir tutkudur buradaki.

Tartışma için bkz. Alain Badiou, *Yüzyıl*, çev. Işık Ergüden, İstanbul: Sel, 2011; Slavoj Žižek, *Willkommen in der Wüste des Realen, Vom Sinn der Feindschaft* içinde, haz. Christian Geulen, Anna von der Heiden, Viyana: Passagen, 2004, s. 53-77; Sophie Wahnich, *Freiheit oder Tod. Über Terror und Terrorismus*, Berlin: Matthes & Seitz, 2016.

V.

53

Soldan sağa: Heidegger, Kostas Axelos, Lacan, Jean Beaufret, Elfriede Heidegger, Sylvia Bataille. Fransa, 1955.

1955 senesinde Cerisy-la-salle'de *Felsefe nedir?* sorusunu soran konferansını vermeden önce, Lacan'ı Guitrancourt'da ziyaret eder Heidegger; çekilen hatıra fotoğrafında sol başta ünlü felsefeci, iki sağında Lacan, fotoğrafın en sağında Sylvia Bataille. Bir uçta, başlangıca, kendi yol açtıkları üzerinde hüküm süren ilksel ilkeye, *arche*'ye, varlık düşüncesine ömrünü vermiş, temellük etmeyi ve mesken tutmayı varlık kipleri olarak okumuş, muktedirliğe duyduğu şehvetten 1933'te Alman iktidarını olumlamış olmasına rağmen düşüncüyü şükretmek olarak düşünmüş olan yüksek irtifalı düşünür... Diğer köşede önce Georges Bataille'in, sonra Jacques Lacan'ın karısı olan Sylvia, oyunculuğun ne piyanoya, ne arpe, ne kemana benzediğini; öy-

künmenin hiçbir akoru tutamadığı için her sesi çıkarmaya, hiçkimse olmaya kâdir olabildiği sürece herkes olmaya kâdir olabildiğini; doğal yeteneğin kendi olamamaktan, kendi ayniyetini unutabilmekten geçtiği için sahnede bütün ayniyetleri kendi bedeninde taşıyabildiğini söyleyen Diderot'nun geleneğinden gelen ünlü oyuncu... Oyunculuk, kesik baş, başı yendiği zaman bile hareket etmeyi, çiftleşmeyi sürdürebilen peygamber böceği...

Fotoğrafın ortasında Heidegger ile Slyvia Bataille-Lacan arasında, *arche* ve *an-arche*, imgesel, simgesel ve *gerçek* hakkında düşünen, nasyonal-sosyalizmin marşlarla ilerlediği 1936 senesinde, *gerçek*'i, *reel olanı*, düşünülmesi mümkün olmayan bir imkânsızlık kipi olarak düşünebilen Lacan. Gözlerle görülemeyen, kulaklarla duyulamayan, her seferinde önümüzde olan, her seferinde *yamuk bakılan gerçek*... *Reel olan*, tersine çevrilmiş bir yölce: yukarıda göklerde, sınırın ötesinde olduğu için değil, burnumuzun dibinde olduğu halde görülemeyen... Önceleri imgesi olmayan, imgedeki gibi bir yarığa sahip olmayan, aynada karşılığı olmayan *imkânsızlık* diye düşünülen, hiçbir zaman *gerçeği* değil, hep başka bir şeyi imleyen şey... Lacan için yarık imgede: aynaya baktığımda ben olan, ama ben olamayan, her seferinde benimle görüntüm arasındaki yarılmayı ortaya çıkaran, beni çift kılan kipte. Ne var ki benim imgelerimi de anlamlandıran, onları özgürlük, tutsaklık, tanrı, akıl, adalet, zulüm, şehitlik, hakaret gibi değerlere çevrimleyen bir baş, bir başlangıç, bir başkan, bir başkalık var: dil. Hem büyük hem Öteki... Gerçi kapsama alanı ve suçluluğu açısından büyük, erdemliliği açısından küçük demek gerekirdi ya, benden önce orada olan, benden sonra orada olacak olan, benim bilincimi ve bilinçaltımı, düşlerimi ve karabasanlarımı yapılandıran, dünyanın sınırlarını belirleyen, *gerçek* olmasa bile her za-

man gerçek etkisine sahip olan düzen, dilin düzeni; Lacan'cı terminolojiyle, simgesel olan. Varoluşun içine fırlatılmışlığı, doğum travmasını, anneden kopuşu, dünya yabancılığını, insanın midesinden yukarı tırmanan noksanlığı vb. ikame eden ve anlamlandıran, kendi örtüsüyle perdeleyen ve perdeyi gerçek diye gösteren simgesel düzen; her şeyi kendi simgeselliğinde yutan, emen, soğuran baba, yasa, *arche*, köken, tanrı, başkan... İnsan daha doğmadan, etini kemiğini kendi anlamlarıyla sarmalayan, "onu sadık ya da dönecek yapacak sözcükleri, onları henüz orada olmadıkları yere kadar, hatta ölümünün de ötesinde takip edecek edimlerin yasasını veren..."¹ Gerçekle yüzleşmenin imkânsızlığından kaynaklandığı için beyaz adamların Kızılderili rezervasyon kamplarını çevreleyen alanı gibi gerçek'in çevresini ören, tersinden bir hamleyle kendi yüklemeleriyle kuşatan, kendi düzeni içinde yeri olmayan boşluğu, isimsizliği, şeyi, *la chose'u*, *das Ding'i*, açıklığı kayıtlandırmaya çalışan... Yokluğuyla şekillenmiş olan yeri doldurmak isteyen... Heidegger'in varlık tarihini bir varlık yanılmaları tarihi olarak okuması gibi, İbn Arabî'nin varlığı, mevcudun üstünü saran gölgeye benzetmesi gibi, ne olursa olsun isimlendirilemeyen, temsil edilemeyen, imgeselin ötesinde, simgeselin arka yüzü; aldatmaca, yanıltmaca, yanılsama olmadan nitelenemeyen, sözcüklerin yasasına tabi olmayan şey: *gerçek olan...*

Ya da Fransız geleneğine özgü bir *içkinlik* kavramı içinde düşünülemeyen, çünkü *kendini aşan şey...* O fotoğrafta görünmese bile Bataille okuyan Nancy ile birlikte okunan bir Lacan'dan çıkan sonuç bu:² eğer kişinin kendini, kendi bilincini,

1. Lacan, *Ecrits*'den alıntı, Jean-Pierre Cléro, *Lacan Sözlüğü* içinde, çev. Özge Soysal, İstanbul: Say, 2011, s. 119.

2. Jean-Luc Nancy, *Inoperative Community*, Minnesota: University of Minnesota Press, 1991.

kendi cemaatini, kendi toplumunu yapıt olarak üretmesi, kendi simgesel düzeninin bir üretimiye, o zaman tanrısal ya da göksel değerlerle, ilhamlarla dışarıdan verilen bir şey değil, kendine içkin olan bir üretilimdir bu. Nasıl ki kendi kendisinin üreticisi olan bir düşünce bu bağlamda içkin bir düşünceye, kendi kendini yapıt olarak yapan ve kendi simgeselliğiyle –vatan, baba, şehit, savaş, şeref, ayniyet, kimlik, ırk, millet, vb.– kendini anlamlandıran bir cemaat de içkin bir cemaattir. Oysa *gerçek* bir komünite, ortaklık, cemaat henüz olmamış, gerçekleşmemiştir. İmkânsızdır. Çünkü ölüm ve insanın sonluluğu, kişinin kendi bilincinde üretemeyeceği, kendinin yapıt olarak yapamayacağı, simgesel düzenin içinde yer veremediği, veremeyeceği bir şeydir. Her şey mümkündür ama insanın kendi kendine kendi ölümünü yapması ve kendini “Ben öldüm” diye düşünbilmesi mümkün değildir. Kişi kendi ölümünü kendi bilincinde temsil edemeyeceğinden “Ben öldüm” ifadesi mümkün değilse, içkinliği aşan yegâne şey ölümdür, sonluluktur. Ölümlü ya da sonlu olmak aşkınlıktır. Lacan ve Nancy, aşkınlık olarak sonsuzluğu değil, sonluluğu düşünmektedirler. İmkânsız olarak göksellik değil, *gerçek* olan... Sonsuz değil, sonlu olan... Sonsuzluğa havale edilebildikleri, sonsuzluğa uzanabildikleri, ölümsüz oldukları için değil, cemaati oluşturan bireylerden her biri bir kerelik, ender, eşsiz, sonlu ve ölümlü olduğu için onu oluşturan bireylerin ölümlülüğüne, ölebilirliğine ve öldürülebilirliğine hürmet ve şefkat duyan bir cemaat... Nancy’nin tarif ettiği imkânsız cemaat, kendini sadece ölüme doğru bir “aşkınlıktan” hareketle oluşturabilir. Böyle bir cemaat, belki, kişi ancak kendi durduğu yerin, kendi içkinliğinin dışına çıkabildiği, *ek-stasis*, kendi öznelliğinden kopabildiği, kendi vecdiyle –göksel olmayan anlamda– aşkınlığı, vücudun sınırına dayandığı zaman gerçekleşebilecektir. Kişinin kendi sınırının dı-

şına çıkması, Bataille'ın tarif ettiği *iç deney*, bir özgürlük ve özgürleşme hareketidir. "Her varlık, zannediyorum, yalnız başına varlığın ucuna gidemez. Bunu denerse, yalnız kendisi için anlamı olan bir özelin içinde boğulur."³ Herkesin kendi dışına çıktığı zaman buluşulan bir yer vardır: sınır... Kendilerinden taşmış, kendilerini aşmış olanları buluşturan yer: sınır... eşik belki... Geride kendi kimliklerini bırakarak, temelli ya da geçici bir süreliğine, simgesel düzeni yarıp içinde gedik açanlar, ölmeden önce ölenler, kesik başlar, marjinaler, sınırda duranlar, sınırı paylaşanlar, 1968 ya da 2013 Mayısı gibi öznesiz ve kimliksiz bir cemaat oluşturabileceklerdir. Bu cemaatlerin en önemli özellikleri, geçici oluşları olduğu kadar, kimlik ve tanınma siyasetlerinin ötesinde olmaları, kendilerine kapanan bir içkinlik savaşı içinden gelmemeleridir. Tehlikeli olan budur, simgesel düzenin dışına taşan, yasanın cezalandırdığı, babayı öfkeliendiren budur; çünkü "son tahlilde devlet, her türlü kimlik talebini tanıyabilir (günümüzde devlet ve terörizm arasındaki ilişkiler tarihi bu durumun dokunaklı teyididir) – hatta kendi içinde devlete özgü bir kimlik talebini de tanıyabilir ama tekilliklerin bir kimlik talebinde bulunmadan oluşturduğu ortaklığa, temsil edilebilir bir aidiyet koşulu olmadan ortak-aidiyet oluşturan insanlara (bu sıradan bir varsayım biçiminde olsa bile) hiçbir şekilde tahammül etmez."⁴

Kişinin kimliğini değil, kendine kapanışını, kendi yapıtsallığını değil, sonluluğunu ve ölümlülüğünü gözetken bir cemaati mümkün kılan, kendinden dışarı çıkmanın, vecdin, *ek-stasis*'in kendisidir. Ekstasis, kişinin kendi emeğinin ürünü olarak, bir

3. Georges Bataille, *İç Deney*, çev. Mukadder Yakuboğlu, İstanbul: YKY, 1995, s. 62.

4. Giorgio Agamben, *Gelmekte Olan Ortaklık*, çev. Betül Parlak, İstanbul: Monokl, 2001.

yapıt olarak ortaya çıkmaz; kişinin mevsim gibi, aşk gibi başına gelen, onu bir başkası yapan, kendine sadece bir başkası olarak geri döndüren, sahip olmadığı bir şeyi asla sahibi olmayacağı bir başkasına veren eserdir, alamettir, kendi duruşunun artık o duruş olmayan izidir. Vecde gelenin, dışarıya yönelik bir öznesi yoktur, kalmamıştır. Böyle bir cemaat ne Yunan'da ne modern toplumlarda, ne İslam toplumlarında henüz asla gerçekleşmemiştir. İçkin toplumlardır bunların hepsi; kendi cemaatlerini kendilerinin yapıtı olarak üretmişlerdir. Baş, ortası, sonu belli olan, kendi çevrimleriyle kendilerine kapanan, kendi çevrimlerini soyut ve sonsuz kılan toplumlardır. Aşkınlığın sınırı ölümdür. Yapıt olmayan, yapıt kurmayan, kendini kendisinin üretimi olarak konumlandırmayan bir cemaat, ancak ölümlülük ve sınır bilgisiyle kurulabilecek bir cemaattir. Cemaat kendini ölümden görünür kılar, ölüme kendini cemaatte. "Ben öldüm" ifadesindeki *ben*, hiç kimse olmayı başarabildiği an, bedeninde bütün kimlikleri oynatabilen bir oyuncu gibi, özne olmanın, kendi olmanın, ayniyet* sahibi olmanın dışına çıkabildiği, kendi sınırına dayanabildiği, ölmekten önce ölebildiği an *gerçek* bir cemaate açılabilir. Ölüm herkeste ortakur, herkesin sınırındır, herkesin vecde erdiği, çıktığı yer aynıdır. *Gerçek olandır. Reeldir. Ölümdür.*

Ölümün imkânsızlığı, imgesizliği, boşluğu mide gibi, Susan Sontag'ın kanser için söylediği "cehennemi gebelik" gibi, simgesellikle doldurulur. Anamlarla, ne olduğunu değil de buyruğu doğrultusunda nasıl davranılması gerektiğini söyle-

* Almanca *Eigentlichkeit* karşılığı kullandığım, içinde *Ereignis*'i taşıyan, İngilizcesi *appropriation* olan sözcük bu. Kant, *Er/dug/nis*'ten söz ediyor: *Auge*, göz, ayn. Heidegger'i ve Kant'ı biraz çarpıtarak söylemek gerekirse: kendi kimliğini kendi bakışıyla kendi "yapıtın" olarak temellük etmek.

yen yasalarla, babanın isimleriyle, özel mülkiyetle, bayrağa sarılı cesetlerle, mezar taşlarında numarayla kimliksizleştirilen ölümlerle, devletle, başkanla, başla doldurulur. Gerçek tutkusu, simgesellikle dolamayan/doldurulamayan şeyin ahlakıdır, *ölüm ahlakıdır*. Hiçbir ortaklığı olmayanların ölüm ortaklığıdır. Nancy'nin içkin cemaati ile Lacan'ın simgesel düzenini birlikte okuyunca, yasanın kapısını kapayan simgesel düzen içkin cemaatle yöndeşmektedir. Oysa *gerçek* bir cemaat, imkânsız bir cemaat, gerçek bir macera –*adventure*– gibi, *ad venire*, “hayatı zamansal sınırların eşiğinin ötesine”⁵ taşıyan, henüz gerçekleşmemiş, henüz gelmemiş, belki asla gelmeyecek, belki gelmek üzere, belki çoktan gelmiş olan şeydir; imkânsız bir bugün mümkün bir bugündür, imkânsız bir gelecek mümkün bir gelecektir.

5. Georg Simmel, “Maceracı”, *Bireysellik ve Kültür* içinde, çev. Tuncay Birkan, İstanbul: Metis, 2009, s. 188.

VI.

Belki de insanın ilk gerçek ayna evresi kendi imgesinin görüntüsü, *alter ego*'su, görünürlüğün arkasında yatan ... mutlak hiçliğin ... hiçbir dilde ismi olmayan bu tanımsız şeyin kendisidir.

REGIS DEBRAY

60

İmgesel'i tartıştığı ayna evresini ilk kez 1936'da Uluslararası Psikanaliz Birliği Kongresi'nde Marienbad'da sunar Lacan. O güne değin kendini annesinin organlarından biri sanmış olan çocuğun ilk kez aynayla karşılaşmasının öyküsüdür bu. Aynada gördüğü görüntü çocuğu irkiltir: görüntü hem kendisidir hem değildir. Travma, ayniyet, özdeşlik, kimlik travması. Kendisi ile imgesi arasından bir fay hattı, bir yarık geçtiğini fark eder çocuk; kendi zannettiği kendisi aynı zamanda hep bir başkasıdır, kendisi ve imgesi ayrılmaz bir ikilidir. Yaşadığı sürece her sabah ilk karşılaştığı kişi aynada kendisi olacak, her sabah kendini bir imge olarak örgütlemekle güne başlayacaktır. Anneye ya da babaya hoş görünmekle, imgesine göre mevzilenmekle başlayan, her sabah görünüşüyle yeni baştan arzulannmayı arzulayan bir imgeselliktir bu. Kimlik politikalarının ve kendini kendinin ürünü olarak konumlandırmaların suçlu başlangıcı...

Che Guevara'nın silah arkadaşı ve felsefeci Régis Debray, insanın içinden geçen yarığın, aynaya baktığında gördüğü,

hem kendisi olan hem olmayan o diğeri, kendi cesedi olduğunu söyler; bütün dehşet, imgeyin ölüm olmasında verilidir. *Ölüm gelecek ve onda senin gözlerin olacak...* Her insan kendi cesedini seyretmektedir; aynada baktığı hem kendisi hem kendinin cesedidir; asıl ayrılmaz ikili, kendisi ve cesedidir.

Lacan'ın imgesel düzen için kullandığı Fransızca *imaginaire* sözcüğü Latince *imago* sözcüğünden gelmektedir ki, Roma'da ölümlerden alınan ve ataların kemikleriyle beraber kutsal emanetler olarak saklanan ölü maskelerine verilen isimdir bu. Ataların ölü maskeleriyle kamuda görünmek soylulara özgü bir imtiyazdır. Beden ile imgenin arka arkaya gömüldüğü çifte cenaze törenleri de, profil resmiyle imparatoru tanrının ikizi olarak gösteren sikkeler de egemene mahsustur. Roma'da çifte bir imgeye sahip olma ayrıcalığı egemene aittir. Roma İmparatorluğu'na doğan İsa'nın da bu nedenle çifte bir varoluşa sahip olması rastlantısal değildir. Antonius Pius'a göre hayali cenaze törenlerinde (*funus imaginarium*) imparatorun imgesi yedi gün boyunca ölünün başucunda bekletilir, ağlayıcı kadınlar imgeye ağıt yakar, sonra yakılır imge. *Imago*, imge, imparatorun izidir, bedeninin göklere çıkan duman gibi izi olarak imgesidir.¹ İmgeyi simgesellik tarafından çevreleyerek şecereyi—atanın, soyun, soyluluğun— Roma'da daha yüksek bir vergi dilimine dahil olan anlamına gelen *kanon*'un yasasına tabi kılan sınıfsal bir tarihi vardır. *Homo multarum imaginum*, soykütüğü köklü olduğu için imgeden yana bolluk içinde bulunana denir. Atalarının maskelerini bütün meclislere götürür, onlara başköşeyi verir Romalılar. Asalet sözcüğü de (*dignitas*) Roma'da hukukun ilahiyatla girdiği yakın ilişkiye tanıklık eder. Kamusal görevde bulunan kişiler asalet sahibidir. Devlet bürokrasisinde

1. Régis Debray, *Jenseits der Bilder*, Berlin: Avimus, 2007, s. 18.

imgesel ikizlere verilen önem, sadece imparatorluklarda değil, faşist ve totaliter bütün dizgelerde belirgindir. Ne var ki taşıyıcısından özgürleşmiş, kurmaca bir ikizi daha vardır imparatorun; soyluluğu temsil eden ve tıpkı bir insanmış gibi davranılan, giydirilen, bakımı yapılan, görkemli bir cenaze töreniyle gömülen üç boyutlu imgesidir onun, heykelidir... Büst ve portre geleneği bu soyluluk geleneğinin bir uzantısı, bize ölü maskelerinden kalan mirastır. İmge antropolojisi ölümle başlayan bir bilimdir.

İmgeye ilişkin Latince ve Yunancadaki diğer sözcüklerin tümü ölümle ilgilidir: *figura*, *phantom*, *phantasia*, *idol*, *eidolon*, *signum*... *Sema* işaretir, mezar taşıdır. *Sema cheein*, mezar yapmaktır. *Repraesentatio* –temsil–, liturjiye göre üzerine cenaze töreni sırasında kefenin yayıldığı tabuttur, ölümün imgesi değil, cesedin taşıyıcısının, cesedin temsilidir tabut. Mezar taşları, ölü maskeleri, tabutlar... Ayna evresi ceset evresidir, kişinin aynada kendi cesedini görme evresidir. Öte dünya ile bu dünya arasında aracıdır imge, kişinin kendisiyle imgesinin ayrışması gibi, cesetle imgenin ayrıştığı yerdir. *Per imaginem*, kayıp cesedin ikizidir.

İmparatorluk tarihinden her zaman uzak olmayan başka coğrafyalarda, Orta Asya'da, İran'da, mezarlara ölen kişinin resmini çizme, kakma, koyma geleneği vardır. İran'da mezarın başucundaki dolapçıklarda ölenin fotoğrafı, arkasında bıraktığı birkaç küçük hatıra saklanır, mumlar yakılır. Osmanlı öleni soyutlaştırır, serpuşuyla, sarığıyla, türbanıyla, mezar taşının ortasında ölenin kadın olduğunu, çocuk taşıdığını gösteren kabbartmasıyla taşı resme dönüştürür, imgesiyle öleni giydirir. Mezar taşıyla işaret koyma, mezara ölenin resmini koyma, Katanoff'a göre² izi Kalenderilerin saçsızlığında, sakalsızlığında, halhallerinde, postunda, kuyruğunda, taktıkları hayvan sar-

Dersim, Çılga köyü, Ariam mezarı.

kınıtlarında sürülen, Anadolu'ya Orta Asya şamanlarından gelmiş bir gelenektir. Mezarın üstüne, yüzü doğuya dönen bir heykel ve ölenin ruhu bedene yapışmasın, imge kendinin üstünde salınsın diye bayrak dikilir. Mezar taşı üstüne ölenin yüz çizgilerini kazımak ya da kabartmak, Osmanlı'dan ziyade Osmanlı Anadolu'sunda âdettendir. Kalenderilerin torunları Alevilerde ve Bektaşilerde ise, öleni ve imgesini iki ayrı cenaze töreniyle gömen, mezara iki ayrı taş diken geleneğe yöndeş biçimde, lahdin üzerinde ata biner gibi, iki mezar heykeli –şahide– yükselir: ölen ve imgesi, lahitleriyle bir başka dünyaya geçmektedir. İşte ileride tartışacağım Cihat Burak ve Yüksel Arslan gibi ressamlar, *gerçek tutkusu*'nun bu geleneğine eklemlenmektedirler bilinçaltılarında.

2. Katanoff'tan alıntılıyan Hans Peter Laqueur, *Hüve'l Baki, İstanbul'da Osmanlı Mezarlıkları ve Mezar Taşları*, İstanbul: Tarih Vakfı, 1997, s. 3.

Yine de kişinin aynada kendini gördüğü imgesiyle yöndeşmeyen türden bir imgedir ceset. Kişi uyanır uyanmaz kendi yüzüne bakar, saçını tarar, gözünü boyar, görüntüsüyle arzulamayarak arzulayan bir kadın gibi kendini o güne uygun bir imge olmaya hazırlar. Asla mecazın aynasında özdeşlemeyi arzulayacağı bir imge değildir ceset. Aynada görünen yüz ile ceset arasında, Debray'nin gözden kaçırdığı ters bir ilişki vardır. Lacan'ın aynasına bakan, görünen ile gösterileni, imge ile imleyen, imge ile kendisini birbirine bağlamayı, birbiriyle örtüştürmeyi, birbiriyle özdeşleştirmeyi, yarığı kapatmayı arzularken, Debray'nin aynasına bakan, nefes alan, makyaj yapan bedeniyile ceset arasındaki yarığı, bir daha yapışmamacasına açmayı istemektedir.

Ne olursa olsun, aynayla özdeşlik arzusunda bile, ölümün imgesi imkânsızlık kipidir. Bize şahdamarımızdan daha yakın, tasavvur edebildiğimiz her şeyden daha uzaktır. Simgesel bütün düzenlerin çevresinde döndüğü *reel olan*'dır; *gerçek*'tir. *Gerçek tutkusundan söz edilebiliyorsa eğer, ölüm ahlakını gerektiren bir tutkudur bu. Ölümün herkesin, hepimizin, sınırı aşan isimsizlik, sonrasızlık olduğunu; yapılabilecek en kötü şeyin diğerinin aşkınılığına, ölümüne dair tasarrufta bulunmak olduğunu; bütün cemaatin temelini ölümsüz bir yapının değil, ölümün sonluluğunun oluşturduğunu –oluşturması gerektiğini– teslim etmek gerekir. Sonluluk sınırdır. En büyük mahremiyet ihlalinden daha büyük bir sınır ihlalidir ölüm tasarrufu. Ölümün sınırı hepimizin bulunduğu, yaşayanlarla ölüleri, insanlarla cesetleri ayıran yerdir; ölümün ikizleri bu sınırda yer alır. Geçmiş geleceğe, yeryüzünü gökyüzüne düğümleyen diyalektik imgeler bu sınırda soluk alır. Ölümün dublörleri olan Yunan kolossoslar ve Orta Asyalı balballar bu sınırda dikilir, maskeler cesetlerden bu sınırda alınır. Moğolcada kırmak, par-*

Dersim-Pertek, Batı Sibirya, Hakasya ve Tuva'dan balballar,
Mustafa Akbay arşivi.

çalarına ayırmak anlamına gelir *balbala*;³ yaşayanlar sağa, ölü-
ler sola... Balbal ölümle yaşamın, ölenle yaşayanın kavşak ye-
ridir. Mezarlıklar, cenaze törenleri, *gerçek olan*'ın alanlarıdır,
canlılar ile ölüler arasındaki ilişkiyi tesis eder, ölenlerin ölme-
sine, yaşayanların hayatta kalmasına, yas tutmasına izin verir-
ler. "Müphem ve ürkütücü bir varlığın (Latinlerin *larva*'sı, Yu-
nanlıların *psyche*, *eidolon* ya da *phasma*'sının) özgürleşmesi-
ni"⁴ engeller, bu belirsiz varlığı barışçıl ve kudretli bir ataya
dönüştürürler; artık sadece hayal olan ölüler, hayalete dönü-
şemez, bu dünyaya geri gelemmez, ara dünyaya sıkışmaz, huzur
içinde uyurlar. Ölülerini huzur içinde yatmaya bırakmak da,
ölülerinin yasını tutmaya, ölülerini ziyaret etmeye, *gerçek
olan*'a ağıt yakmaya bırakmak da ölümün ahlakındandır.

Simgesel düzen, yasanın dili ve yürütmesi, sadece bu dün-

3. Jean-Paul Roux, *Türklerin ve Moğolların Eski Tarihi*, çev. Aykut Kazancıgil, İstanbul: İşaret, 1994, s. 216.

4. Jean-Pierre Vernant'dan alıntılanan Giorgio Agamben, *Kutsal İn-
san*, çev. İsmail Türkmen, İstanbul: Ayrıntı, 2001, s. 132.

yayı değil, ölümü de bir imgede ele geçirmeye ve ölenin ölümü hakkında tasarruf sahibi olmaya çalıştığı için suçludur, ahlakını yitirmiştir. Simgesel düzen ile ahlak sözcükleri uyumlu sözcükler değildir. Susmaya da konuşmaya da, kendi sözcüklerini kullanmaya da susturmaya da zorladığı için suçludur simgeselin dili: “Sözcüklerden başka yasalar yapıyor muyuz? Yaşam, özgürlük, mülkiyet, onur, sahip olduğumuz en değerli şeyler, sözcüklerin seçimine bağlıdır.”⁵ Doğaldır ki ölümün ölüm olarak adlandırılmayacağı, seçimin ölümden yana yapılamayacağı yerde, cesetlere de ceset denilemeyecek, ölümden ölümlülüğü almak ve siyasal bir değere indirgemek isteyen ölüm üretim mekânlarında, toplama kamplarında SS’ler cesetlere fiğür diyecektir: *Figuren*.

Düşman olduğu için cesedi gömülmeekten mahrum etmek (Sophokles/Antigone/Polyneikes), toplu mezara gömmek (Auschwitz/Gulag/Babi Yar, vb.), mezar taşı yerine numara koymak (PKK mezarları), mezar işareti koymamak (Adnan Menderes/Hasan Polatkan/Fatin Rüştü Zorlu), cesedi zırhlı araca bağlayarak sürüklemek (Hacı Osman Birlik), cenaze namazı kılmamak (“darbeciler”), hain mezarlığı açmak (“darbeciler”)* gerçek tutkusundan ve ölüm ahlakından değildir. Ölümlü varlıkların ölme ve gömülme hakları vardır. Balbal dikmenin ve ölmeden önce ölmenin anlamı, ölümün künhüne

* Burada, bu metni yazmamın üstünden bir sene geçtikten sonra, Aysel Tuğluk’un annesinin cenazesine yapılan saldırıyı anmadan geçemeyeceğim. Tutuklu milletvekili Aysel Tuğluk’un annesinin gömülmüş olan cesedi, uğradığı saldırı sonucu, defnedildiği mezarından çıkarılarak başka bir kente gömüldü. Saldırıyı gerçekleştiren grubun gerekçesi, “terörist” cenazesiyle “şehit” cenazesinin aynı mezarlıkta yatamayacağıydı. Eylül 2017.

5. Lacan, *Ecrits*’den alıntı, Jean-Pierre Cléro, *Lacan Sözlüğü* içinde, a.g.y., s. 119.

varmaktır: balbal, düşmanlı bir dünyada bile, düşmanın öldüğü yerde, ölümüne duyulan saygıdan, düşman için dikilir.

Eğer memleketimizde hüküm süren ahlaki erozyona rağmen derinden akan bir nezaket ve terbiye geleneği varsa, kalmışsa, Kalenderiler örneği sayesinde somutlaşan *gerçek ahlakı* denebilecek şey sayesinde olabilmıştır bu. Başı, ortası ve sonu belli, kendi bitişiyle bitişlendirilmiş bir yapıt olarak ölümü bile temsil mekanizmaları içine çekmeye çalışacağına, imgenin ve tasavvurun varlığına duyulan saygıdan, anlamlandırma süreçlerinin ötesine uzanan İslami bir edepten ve hicaptan, utanmaktan, Yunan bir *aidos*'tan kaynaklanan bir ahlaktır bu. Kimse'nin, kendinin bile ölümü üzerinde tasarruf sahibi olamayacağını bilen hürmetten kaynaklanan bir ahlak... Dilsel düzen tarafından ele geçirilemeyen bir sınır-ahlak: kendi öznelliğinin dışına uzanabilen ve iktidarların söyleminde yeniden ve yeniden gedik açabilen bir ahlak. Kendi içkinliğimizin dışına çıktığımızda, çıkabildiğimizde, henüz hayattayken, birbirimizi ve sunun paylaşabileceğimiz yegâne ortaklık: ölüm ortaklığı. Ötekine, büyüyen çocuğa, oynayan genç hayvana, son nefesini veren yaşlıya duyabileceğimiz en büyük duygu olan şefkat. Ötekinin ölümlülüğünü korumak, gözetmek, güzelliğinin buyurgan bir kalıcılıktan değil, geçicilikten geldiğini teslim etmek... Hiçbir ortaklığı olmayanların cemaatine, ölüm cemaatine hakkını vermek... bu cemaatin olmasına izin verenlerin ahlakıyla, ölüm ahlakıyla ahlaklanmak... Ahlaki erozyon belki sadece böyle aşılır, içtihat kapısını aralayan bir ahlak belki sadece böyle açılabilir.

Dünyayı depolanacak bir envanter, imgelerle ele geçirilecek bir parça, simgesel düzenin anlamlarıyla doldurulacak bir boşluk, bir artı-ürün üretim merkezi, hizaya sokulacak bir yapıt olarak görmek yerine, ölümün sınırında buluşanların oluşturu-

duğu, hiçbir yere sığamayan, sığınamayan, hiçbir anlamla dolamayan, anlamlara karşı bağışık olanların oluşturduğu bir cemaat: gerçek olanın tutkusuyla yananların cemaati, ölüm cemaati, kalmayıp, geçip giden, yaratı oluşturmaktan imtina ettiği için eserinin izini bile silebilen bir cemaat... Aşk tanrıya mahsus olabilir, *şefkat ve ölüm ahlakı*, sadece ölümlülüğün olduğu bir dünyaya aittir.

VII.

Ceset, kendisinin imgesidir. Görünürlüğe geldiği
bu dünyayla sadece bir imge ilişkisi içindedir;
karanlık olasılık, mevcut gölgelerin canlı
biçimlerinin arkasında; şimdi, bu biçimden
kopacağına, onu gölgeye dönüştüren.

MAURICE BLANCHOT

69

*Solda Alevi-Hurufi geleneğinde hat ile yazılmış Hazreti Ali sureti.
Sağda Liao (Hitay) ölü maskesi, 10. yüzyıl.*

Sağdaki imge bir Liao ölü maskesi, *Liao*, pinyin, *Hitay*, *Kitan*, *Karahıtay*. 10. yüzyılda Moğolistan'ın güneydoğu kesiminden göç eden, Mançurya'nın bir bölümüyle kuzey Çin'de iki yüzyıldan fazla hüküm süren yarı göçebe Hitaylar, 13. yüzyılda Kalenderilerin mevcudiyetinin müsebbibi. 12. yüzyılda Maveraünnehir'i ele geçirirler. Harzemşah'la savaşırlar, Doğu İran'

dan Uygur'a, birçok ülkeyi kendilerine bağlar, büyük bir göç dalgasına neden olurlar. Olağandır ki sünni İslam'ın abdest alarak günde beş vakit namaz kılmak, bir ay boyunca oruç tutmak gibi yerleşik düzen gerektiren kuralları, konar-göçerler için gerçekçi değildir. İmparatorlarının bazılarının kadın olduğu, budizmle şamanizmden etkilenen, Manici oldukları rivayet edilen, İslamiyet'e karşı direnen, Uygur ile yakın ilişki içinde olan bir halktır bu. Dunhuang mağaralarından Anadolu'ya uzanan yolun, Liao'dan geçtiği söylenir. Türk tiyatrosunun Çin tiyatrosu üzerindeki etkilerini araştıran, Pekin operası maskelerinde, mimik ve jestlerinde şamanlığın izini süren Metin And'ın şakasına benzer şekilde (çünkü proto-Türklerin cin çıkaran, başka bir dünyaya göçen, kendi bedenini kukla gibi oynattığı için oyuncuya model olan şamanik pratikleri tiyatro değil ritüeldir) Orhun kitabelerinde Türk düşmanı kavim diye anılan bu "Türk" budunu, Hitaylar, Çin'e 20. yüzyıla değin *Cathay* denmesinin müsebbibidir. Korunmak için dünyanın en uzun seddini inşa eden ülke ismini, kendini bu duvarla korumaya çalıştığı halka borçludur. İmgelerin içine aktığı simgesel düzenin bir cilvesidir bu. İmge her zaman ikiye bölmektedir. Kimlik ve özdeşlik her zaman farklılığın sonucudur; yapıt politikalarının baş sözcüğü ayniyet, hep farktan türemektedir. "Ben" her zaman, her yerde bir başkasıdır. Warburg'un andığı, içlerinden büyük bir gerilim hattı geçen, ama pozitif ya da negatif diye kutuplaşmayan enerji vektörlerine, dinamogramlara, diyalektik imgelere (Benjamin) dönüşme olasılığını taşıyan bu türden imgeler, simgesele ayna tutabilmekte, simgeselin akışını değiştirebilmekte, simgeseli delebilmektedir. "İşte buradayız, ilk filizleri kopartıyoruz / Diyoruz ki: Ne zaman döneceğiz ülkemize? ... / Bu Moğollar yüzünden rahatımız yok / Yumuşak filizleri kazıp çıkartıyoruz..." (Ezra Pound, *Cathay*) Hitay, Çin'in kaça-

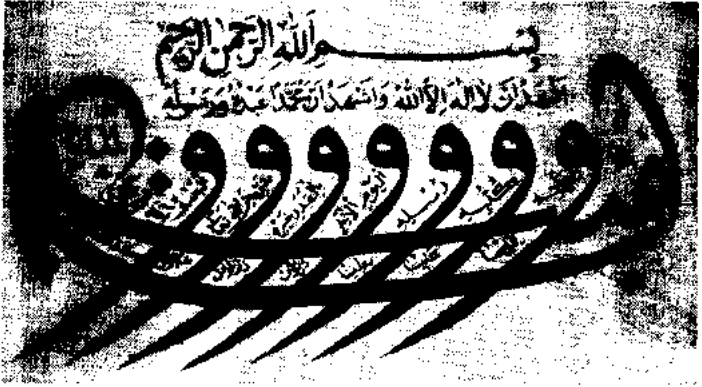
madığı, ama kendini o imgeyle görmek istemeyeceği ayna evresidir.

Liao'luların gümüşten maskesini aldıkları ceset, ölümün ayrıksı imgesidir. Her ceset hem ölümü imleyen hem imlemeyen çifte bir imgedir; kendinden mülhem bir ikiz, hem yaşayanın hem ölenin, hem yaşamın hem ölümün izi... Maske ölümün imgesi olan cesedin imgesidir. *Persona*, *mascara* ise, yüze çekilen gölge, sabahları uyandığımda aynada gördüğüm imgedir. Ölü maskeleri, ölümün artık ölüm olmayan yüzleridir: ne ölene ne yaşayana, ne ölüme ne yaşama benzeyen, kendinden başka hiçbir şeye benzemeyen –kendisinin imgesi olan– cesedin Hitaylı imgeleri... Cesedi ve imgeyi buluşturduğu denli ayırır maske: ruhlar âlemine canlı girmenin imkânsızlığından ötürü ruhlarla konuşmak için maske takan Sibiryâ şamanları Kalenderilerin atalarıdır – ölüyü maskede yaşatmak için ölülelerinin yüzlerinden kalıp alan, Çin'den Moğolistan'a, şamanlıktan budizme, İslâm'dan gnostisizme göçen Liao Hitayları. Öldüreceğine, öldürüleceğine, ölümü içinde diri tutan, bu nedenle saldırılabilen, canlı gibi yok edilebilen, hasar görebilen imgeler: kümbetler, balballar, mezar taşları. Bamyân, Palmira, Yahudi mezarlıkları, Ermeni mezarlıkları, Alevi mezarlıkları... – ölümü içlerinde tuttukları, kendilerinden olmayan ölümlerini içlerinde tuttukları, ölümün sınırını hatırlattıkları için saldırı noktaları. Düşman öldürüldüğünde saygıyla yerine dikilen balbal, saygısızca düşman olarak saldırılan, yaşayanın yerine geçen, gömülebilen, ama imha edilebilen imge aynı zamanda: *Figuren*. Bugün de Anadolu, tarikat ve tekke levhalarıyla, harften çizilen Ali yüzleriyle, arslanlarıyla, koç başlı mezar taşlarıyla, Çin'den Zerdüş'te, Sibiryâ'dan Kalenderilere uzanan, sünniliğin egemen dilini yaran, durmadan saldırıya uğrayan, iğfal edilen, yağmalanan bir imge güzergâhı. Yağmalanan tarih.

İkinci imge, bir kavşak noktası, Kalenderilikten Hurufiliğe ve Bektaşiliğe bir faz kayması... Eğer cesedin negatif imgesiyse maske, boşluğun negatif imgesi olan harf-resim, yazı-resim, yazı-figürü: kaşlarının lam'ı, gözlerinin mim'i, yüzünün ayn'ı, yazı-resmin bilinçaltı, Liao ölü maskelerinin fazlası bir Ali ve Hazl-ı Hurufi... Fazlullah Hurufi'nin öldürülmesinden sonra Anadolu'ya kaçan, Bektaşilikte etkisini sürdüren, ölmeden önce ölmeye çağırırsalar da ölümden sonra hayata inanmadıkları için Fatih Sultan'ın Vezir-i Azam'ı Mahmud Paşa ve Fahreddin-i Acemi tarafından çıkarılan fetvayla Edirne'de Üç Şerefeli Cami avlusunda diri diri yakılan Hurufiler: Taşköprülü Ebu'l-Hayr İsmüddin Ahmed Efendi'nin dalalete düşenlerin arzuldıkları ateşe böyle kavuştuğunu söylediği, Kaygusuz Abdal gibi şeyhlerle Kalenderiliği *harf / huruf* üstünden buluşturan, İbn Arabi ile göz kırpan gizli cemaat... Hurufilerin Kalenderilerle buluşan optik tabakalarının oluşturduğu dinamogramlar: Osmanlı içinde gayriresmi Osmanlı tarihi.

Gizli tarih: sünnet diye giderek marşa dönüşen, ramazan davulu diye güm güm çalan şaman davulları. "Cesette ruha benzermiş yazı"¹: cesedin kalıbını alacağına cesedin metnini yazan harf, burada sanki Debray'nin söyledikleriyle inatlaşır-casına, cesedin ayna evresi. Cesede baktıklarında, Karahıtaylar gibi ölümü değil, harf ile ölüm arasındaki bağlantıyı gören Hurufiler. *Gerçek olanı*, karşılaşması imkânsız olanı bir imgede ele geçireceğine, temsil edeceğine, izini süren harf. Sesin imgesi olan harfin, ölümün imgesi olan bir maskeyi çizmesi, imkânsızlığın kendisi. Eğer ölüm ânında kendi dışına çıkan, bu çıkılan mekânda paylaşamaz denen yeri paylaşan, herkesin

1. Mahmud Bedrettin Yazır, *Medeniyet Âleminde Yazı ve İslam Medeniyetinde Kalem Güzeli I*, Ankara: Diyanet İşleri Bşk., 1972, s. 9.

Amentü gemisi, geleneksel yazı-resim örneği, aynı zamanda 1969 yılında Sezer Tansuğ ile Yaşar Tonguç'un yaptığı "Amentü gemisi nasıl yürüdü?" isimli kısa animasyon filminin figür kahramanı.

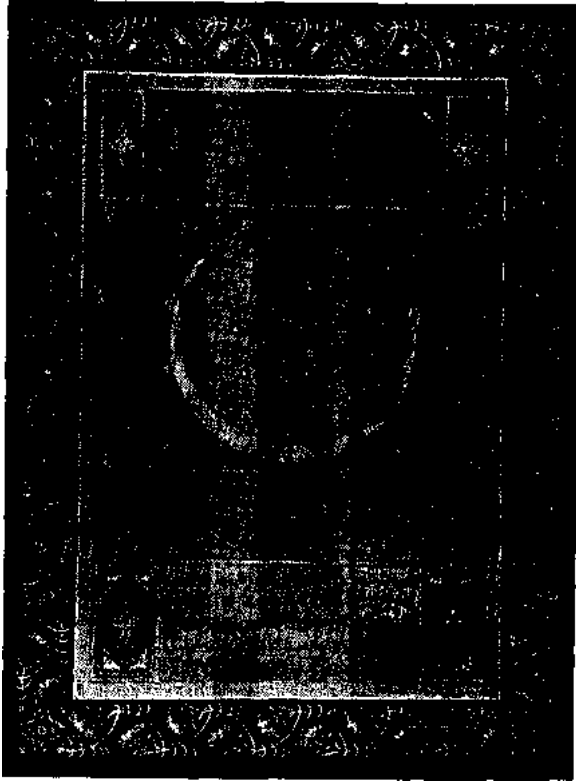
kendi dışına çıktığında paylaştığı, mekânsallaştırdığı bir yer varsa, orası *imkânsızın* yeridir, imkânsızı paylaşmanın yeri. İmkânsız imgeler, imkânsız cemaatler gibi, imkânsızlık potansiyelini içlerinde taşıyan, bitmeyen, bitişlenemeyen, kendilerinde kalmayan, kendilerinden taşan, kendilerini aşan imgeler. Çanın yankısı sürdükçe sesin uzaklaşması, titreşimin kalması gibi... Simgesel düzenin anlamlarıyla, ne olduğunu değil de buyruğu doğrultusunda nasıl davranılması gerektiğini söyleyen yasalarıyla, babalarının isimleriyle, aileleriyle, aşiretleriyle, özel mülkiyetleriyle, devletleriyle doldurmaya çalıştıkça boşalttığı fazlalıklar: tüm dünyanın fazlalıkları... Gerçek ile yaşam arasında fark gözetmeyen harf, *gerçek olan* olduğu için yakalanamayan, gözümüzün önünde bizden gizlenen yaşam; yaşamı vareden cesedin varlığı...

Çin'de de harf ve yaşam aynı sözcükle, *ming* ile ifade edilir, açtıkları etki alanları açısından aralarında ayırım gözetilmezmiş. Çin'de severek anlatılan bir öyküde, yatak odasına şelale

resmi yaptıran ev sahibi, şelalenin çıkardığı gürültü yüzünden odasından taşınmak zorunda kalıyor. Dünyayı temsil edeceği ve kendi temsiliyle sonlandıracağı yerde eylemliliğiyle dünya-ya dahil olan, temsili imkânsız, canlandırıcı bir mekân açan imge. Yazı-resmin ardında bıraktığı boşluk gibi her şeyi boşluğun imkânsızlığında buluşturan bir alan bu. Hurufilerin ve İbn Arabi'nin doğrultusunda, harfin çizdiği resim, ölümün içinde ölüm olmayan boşluktan soluk alan, canlandırıcılık etkisine sahip olan, sınırdan buluşanların paylaştığı etkililik alanı.

Osmanlı'nın içinde açılan bu imkânsız yer, imkânsızın paylaşıldığı bu mekân: *gerçek tutkusu, imge ahlakı*. Vezir-i Azam Mahmud Paşa ve Fahreddin-i Acemi'nin, Ebussuud Efendi'nin yok etmeye çalıştığı imkânsızlık kipi... Ele geçiremediği için burnundan soluyan simgesel düzene, egemenin buyurduğu uygunluk yerine, yasa önünde aynı özellikleri paylaşıyor, şehit olarak ölmediğimizde aynı ölümle haysiyetsizleştiriliyor olmak yerine, boşluğun sınırından hareketle üretilen imgelerin ahlakı ve matriksi... Bu boş mekânda birbirleriyle iletişime geçen, kimliğe olan bütün aidiyetlerini kaybetmiş olan, kimliğe olan aidiyetlerin yok olmasına yol açan, *gelmekte olan cemaat*'in müjdecisi imgeler. Buradaki örnek ise Liao ölü maskesinden Hazreti Ali'ye ve Fazlullah-ı Hurufi'ye uzanan görsel ve düştinsel bilinçaltının eseri olan yazı-resim, boşluğun mevcuda getirdiği harflerle yazılan bir hilye. Osmanlı'da hattatlar tarafından geliştirilen, sözcük anlamıyla süs, ziynet, güzellik, aynı zamanda suret, hilkat anlamına gelen, peygamberin resmini yapacağına niteliklerini yazıyla tarif eden, ev halkını kötülükten koruması için duvara asılan *enerji imgesi*: hilye.

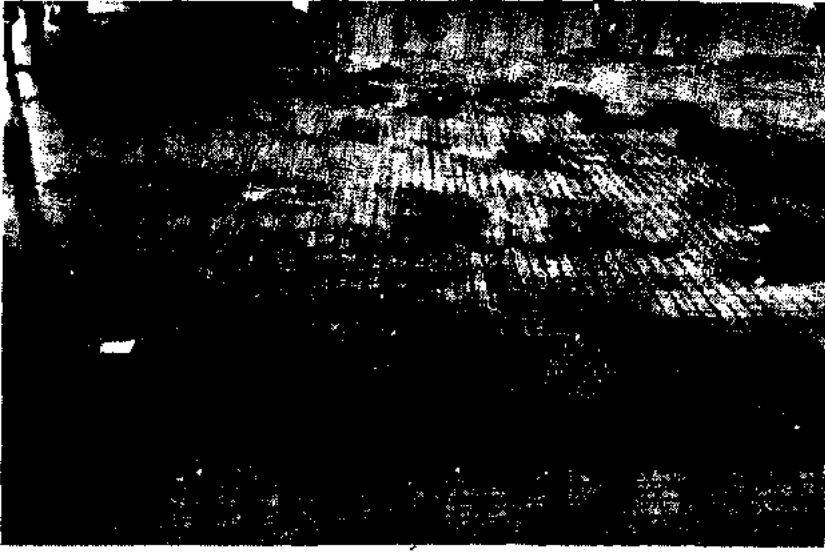
Sadece tarihin tanıkları ve işaretleri oldukları için değil, geçmişle bugün arasında aracılık eden, geçmiş bugüne ve geleceğe açan, bakılmak üzere örgütlenmenin ötesinde, enerji

Hilye-i Şerif, Hasan Rıza (1849-1920).

alanlarıyla eylerlik kazanan imgeler... Burada Liao maskesinin geleneğine eklemlenen, ölümü boşluğa çeviren, Bektaşinin nasıplendiği ikrar töreni gibi ölümle flört eden imge; amentü gemisi gibi, durmayan, kendinin hareket vektörüne dönüşen Ali'nin yazılan figüratif imgesi. Kalenderilikten, yazı-resimden Gezi'ye ve duvara değil üstünde yürütmek üzere yere yazılan "*kahrolsun bağızı şeyler*"e uzanan yolculuk... Hiçbir yere sığamama, sığınamama, hiçbir anlamla dolamama, anlama

karşı bağışık olma anlamında bir fazlalıksa *gerçek olan*, kalmayan, geçip giden, yapıt oluşturmaktan ettiği imtina ile sürülebilen bir izse bazen, Gezi hareketinden günümüze kalan “*kahrolsun bağızı şeyler*” gibi, temsilin nesnesi olan simgeseli kendi alanlarında ifşa eden, dili bile kendi sınırının dışına çeken imgelere dolanabilen flörtlerdir bunlar. Simgesel dilin içinde delik açabilmeyi, simgeseli bir yandan eksiltirken bir yandan kendinden taşırabilmeyi, *kahrolsun bağızı şeyler*’in *bağızı*’sıyla mümkün kılabilen imgeler. “Bağızı” da, bir araya gelen harflerin çizdiği resim gibi, mutlak olarak belirsiz, boş bir alana işaret ediyor: harflerin ardındaki boşluğa. Ama bütün bu *bağızı*’lar, her ne iseler, burada, Orta Asya’dan Anadolu’ya göçerken yapıt (*ergon*) olarak bitişlenmeyen, açtıkları etkililik alanıyla birer enerji imgesi olarak, *ergon* yerine *energeia* olarak yaşayan imgeler. Gezi hareketi gibi, her an sonlanabilecek olan yaşam gibi, kendi sonlarını boşluk olarak içlerinde koruyorlar. Örneğin “Kahrolsun Faşizm” ya da “Kahrolsun Kapitalizm” gibi sloganlarla simgesel dili yeniden üretmek yerine gerçek tutkusunun ve ahlakının bütün diğer imgeleri gibi siyasal bir yıkıcılığa sahip olan bir “bağızı”: Hristiyanlığı, Museviliği, Rumluğu, Ermeniliği vb. kimlik siyaseti içinde kabul edip tebası kılan Osmanlı’nın da günümüz Türkiye’si’nin de kabul edemediği kimliksizlik... “Kahrolsun Faşizm” yerine “Bağızı” yazdığı, kahrolacak şeyi bile muğlak bir makamsızlıkta bıraktığı için kendi tanımlanamayan bağızılığını ele veren ayniyetsizlik. Tam da bu noktada başlayan, Lacan’ın *l’impossible-à-soutenir* diye tanımladığı, tahammül edilmesi imkânsız olana gösterilen saygı, duyulan hürmet: teba olarak değil, devlete vergi ödediği, onun hâkimiyetini kabullendiği, istenileni eksiksiz yerine getirdiği ve devletin gerekli gördüğü her müdahaleye boyun eğdiği için yukarıdan bakılan, istendiğinde cezalandıran

İstanbul, Taksim Meydanı, Haziran 2013.

istendiğinde affeden bir hoşgörüyle hoş görmek değil, ölümlü olduğu için, imkânsız olduğu için, tanımlanamadığı için, kimliksiz olduğu için hürmet etmek. *Gerçek olanın ahlakı...*

İşte bir yanda, 13. yüzyıldan Gezi'ye uzanan, hürmet eden yazı-resim geleneği... Bu geleneğin koşutunda, pozitif harf, negatif boşluk olan, ramazan aylarında çift minareli camilerin şerefelerine asılan, Arapça “hayy” ve “ihya” sözcükleriyle aynı kökten, hem “hayat” hem “aylık” anlamına gelen mahyalar... Eskiden camilerde, iki minare arasına ip ya da tel geren, zeytinyağı doldurulmuş kandilleri veya mumlu fenerleri ipin üzerine dizerek yazıdan resim yapan, simgesel dil (*hoşgeldin ramazan, on bir ayın sultanı, zekât malı korur; cami şerefesinde ne mutlu Türküm diyene* – şaka olmalı; *ahlak dinin temelidir; tek partili Cumhuriyet döneminde para biriktir, vb. ile*) gerçek

olanı kuşatırken gerçek olana temsil olmama hakkını iade eden, göğe yazı yazan mahya ustaları: *gerçek tutkusu. Gerçek ahlakı...* Dilin simgeselliğinin içinde *gerçek olanı, reel olanı* gizleyen Hurufiler... Yaşamın içine sızan ölüm gibi, simgeselliğin içine kaçak giren, orada her an patlamaya hazır bir bomba gibi saklanan *gerçek olan*: kuşatılan bir *reel olan* olarak simgeselin içinde saklandığını ele veren harf.. Yalnız anlamdır delirten: eğer dilin işleyişi, bir şeyi yokluğunda tanımlamaya bağlıysa, dilin içinde tanımlanamayan boşluk olarak mevcudiyetini koruyan *reel olan*: sırtını boşluğa yaslayan, boşluğa dayanan simgesel düzen.. *Bağzı*'yı doğuran boşluk gibi, simgeselin içinde gedik açan, harf ile simgeselin içini oyan hurufilik...

Yeniçerisi Bektaşî, şerefelerdeki mahya ustası Hurufî olan bir imparatorluğun içinde taşıdığı ikili tarih: biri, imparatorluk sözcüğünün buyurganlıktan geldiğini unutmayan ve ölümü kendi tasarrufu olarak gören, kendini kendinin yapıtı olarak üreten bir Osmanlı ve yeni Türkiyeli bir baş/başkan/başlangıç ve kendi cemaatleriyle sürdürdüğü savaşı bile tebasının başına yıkan bir iğfal tarihi; diğeri ölümün boşluğuna duyulan saygının eseri, yapısız cemaat hikâyesi... Biri, peygamberle nübüvvetin gerçekleşmiş ve bitmiş olduğunu, konuşulamayacak şeyler hakkında susmak, susmayanları ise susturmak gerektiğini söyleyen dünyevi bir ulema ve iktidar söylemi; diğeri harfle, sözcükle, sözle, harflerin bir araya gelerek oluşturduğu imge ile velayetin sürdürdüğünü, harflerin canlı, onları yazanların veli olduğunu, bu akışın durdurulamayacağını söyleyen, *gerçek olan*'ın, feyz-i akdes'in tarihi.

Biri, kendi geçmişinin matriksini varlık unutkanlığına yondeş bir unutkanlıkla unutarak, artık ona egemen olma kaygısıyla ya "anıt mezar" dikmek (yapıt kurmak) ya da nedense

Sultanahmet Camii minarelerinde Ali Ceyhan Usta'nın kurduğu
"Aman ya Hz. Fazl-ı Alem" mahyası. Yusuf Çağlar arşivi.

Anadolu'nun sunduğu matriks yerine Vahhabiliğe öykünecek bir biçimde ölümün ikizini oluşturmamak, mezar yapımına karşı çıkmak, mezarın üstüne yalnızca taş yığmak (ölümün haysiyetini almak, ölenin belleğini kazımak) istemenin tarihi. Yapıt kurmanın götürdüğü yer belli: *Çalışmak özgürleştirir*'in Auschwitz'i (yapıt ile iş arasında kurulmuş olan uzun sevgililik ilişkisi). Ölümün haysiyeti alındığında ise, "veren de alan da tanrıdır" meşruiyetiyle her an bir diğeriyle yer değiştirebilen, yine haysiyeti alınan yaşam: ceset yerine aktör, *Figuren*. Balbal yerine önerilen, tasarımılanan, yapılan hain mezarları: ölüm ahlakına ihanetin simgesi. Ve diğeri, Osmanlı'ya rağmen ve Osmanlı içinde, şerefeler arasında mahyalara gerilen, eninde sonunda eski Osmanlı'yı da yeni Osmanlı'yı da tersine çevirecek mahyanın bilgisi: boşluğa, göğe yazılan yazı... Kahrolsun *bağzı* şeyler.. *Bağzı*... *Bağzı*'yı oluşturan harfler, on üçüncü yüzyılın Anadolu'sundan bu yana evreni var eden soluğun işareti.

Simgesel ve siyasal iktidarın, şeyhülislamlık aracılığıyla kurumsallaştırdığı dine ve başkanlığına karşı başı yükseltmek değil, kaldırmak anlamında bir baş/kaldırı, ayaklanma, bir anarşizm ya da zındıklık, mülhidlik, göçebilme, değişebilme, sonlanabilme, hareket edebilme bilgisi. *Amentü gemisi nasıl yürüdü? Reel olan'ın*, devlete karşı sivil itaatsizlik görevi. Kalenderiliğin gösterdiği hareket vektörü: ölmeden önce ölmüş, kendi cesedinde farklı bedenleri oynatan oyuncu gibi kendi gösterilenini boşaltmış olan bir “bağzi”, evrene tesir eden müessirin bıraktığı boşluk ve bu boşluğun eseri: hoşgeldin yasa karşısında suçlu olan ama yasağın ne olduğunun farkında olmayan—İbn Arabi ile taoizmi birlikte okuyan—Toshihiko Izutzu, hoşgeldin Lao Tzu, *Tao te ching* ve hoşgeldin İbn Arabi, *Fütühat-ı Mekkiye, Harflerin İlmi*.

VIII.

Bu nedenle felsefeci ayağa kalkıp İbn Arabî'ye olduğu gibi saygı ve muhabbetle dolup taşarak beni selamlamasın, sonunda bana sarılıp evet demesin..

Tabii ki İbn Arabî gibi ben de evet diyerek cevap veririm. Onu anladığımı görünce sevinci iyice artar.

Ancak, bu sevinci uyandıranın ne olduğunu fark edince de, hayır diye eklemek zorunda kalırım.¹

JACQUES LACAN, *Dinin Zaferi*

81

Bir macera gibi cereyan ettiği, kendi ilkelerine mukavemet ettiği, düşünülene sığmadığı, düşünüleniden geçtiği zaman düşünülenidir düşünce; "hem günlük hayatımızın akışını kesintiye uğratan, hem onun içindeki özü billurlaştıran şeydir."² Düşünmek, imkânsız düşünemezken imkânsız düşünebilmektir. Yola çıkışını da, varacağı yeri de bilemediğimiz, başını sonuna çevrimleyemediğimiz zaman başımıza belki gelecek, aklımızı başımızdan belki alacak olan esintidir. Kalenderiler gibi Agamben de böyle bir maceranın devlet tarafından istenmeyeceğini bilir. Devlet, herhangi bir devlet fikridir. Devlet, herhangi bir

1. İbn Arabî İbn Rüşd'le karşılaştığında ona yalnızca evet ve hayır yanıtlarını vermiştir. "Evet" ile "hayır" arasında ruhların yerlerinden, boyunların cesetlerinden fırladığını söyleyince İbn Rüşd sararmıştır.

2. Georg Simmel, "Maceracı", *Bireysellik ve Kültür*, İstanbul: Metis, 2009, s. 186-95.

devlet, karşısında kendini bir düşünce kimliği üzerinden kurmuş, kendini o kimliğe özgü muhalefet biçimleriyle gerçekleştirmiş, aklı başında olan ve başkanını seçen bir cemaat isteyecektir. Yapıt olarak konumlandığı kendi içkin yapısının içinde her tekillliği kimliklendirmek, konumlandırmak, envanterini çıkarmak, depolamak isteyecektir. Macera, onu aşan şeydir.

Her devletin bir tarihsel ve dilsel anlatısı vardır: Lacan'ın sözünlü ettiği babayasa. Her babanın kendine özgü bir tarihi, her yasanın kendini sanıladığı bir dili olsa da bazen, bazı devletleri aşan ve onları kendilerinden taştıkları noktada bir arada tutan bir anlatı daha vardır ki, Lyotard'ın 1979'da *Büyük Anlatı* dediği anlatıdır bu; grameriyle, sözdizimiyle kurduğu iletişim, her bir tekillliği kendi dilbilgisine, kendi imla kurallarına, kendi noktalama işaretlerine zorladığı için aslında iletişimsizliktir. Eğer *Büyük Anlatı*'nın söylemi, devletleri tekillikler olarak kendi yasasına tabi kılan bir üst-söylemse, Lyotard'ın *Büyük Anlatı*'larıyla Lacan'ın *Büyük Öteki*'si omuz omuza yürümektedir. Ne var ki bu uzun yürüyüş Lyotard'ın ümit ettiği gibi son bulmamış, onun uzun marşına yeni bir baba figürüyle, *Figür*'leriyle, yeni bir buyurganlık türüyle, yeni bir İslamcılık türüyle, yeni bir *Büyük Öteki*'siyle yeni bir anlatı daha eklenmiştir: Yeni Osmanlıcılık.³

Osmanlı'nın din ile devlet arasında kurduğu ittifak ile temeli atılan, Mısır'da Cemalettin Afgani üzerinden İstanbul'a ve Darü'l-Fünun'a ithal edilen, Muhammed Abdüh'tan ve Ali Suavi'den ikmal alan, yarılmış bir Türkiye'yi bir kez daha parçalayan, kendini kendinin *Büyük Yapıt*'ı olarak konumlandı-

3. Stalinizmle beraber Marksizmin bittiğini savlayan Marksistler gibi, artık İslamcılığın iflas etmiş olduğunu söyleyen İslamcılar var elbette. Beni bu metinde ilgilendiren, İslamcılık savunusuna sapmadan Yeni Osmanlıcılığa dönmüş bir sözümona İslamcılık daha ziyade...

ran, kimilerinin düşlerini, *gerçek tutkusu*'yla tutkulanların karabasanlarını kuşatan büyük anlatı: Osmanlı'nın tamamlamadığını Yeni Türkiye ile tamamlayacak olan yapıt anlatısı... Devleti halkla ve partiyle özdeşleştiren, üçünü aynı kümenin çerçevesine çatılayan, üstüne ulemayı Osmanlı'daki gibi bilgi üretim kurumu olmak yerine devletin parçası ve bürokrati haline getiren bir çadırbeziyle dinden bir çadır geren içkinlik anlatısı. Merkezi iktidarın iradesi doğrultusunda iktidarın bütün fiil ve hareketlerini meşrulaştırmaya yarayan İslamcılık teknisyenleriyle modernizmin son Büyük Anlatısı.. Sünni İslam'ın, bütün kurumlarıyla Osmanlı'daki gibi devletin resmi dini haline gelmesi, "tebasına" kendi gramerini dayatması, kendi denetimi altına almaya çalışması, bunu içtihat kapısını kapalı tutarak yapması... – *konuşulamayacak şeyler hakkında susmalı...*

Herkesin bir özgürlük hareketi olarak kendi kimliğinin dışına çıktığı, kendini aşan bir sınırdan özsüz, kimliksiz bir cemaatte diğerleriyle bulunduğu bir mekân, cemaatsiz bir cemaat, denetim altına alınamayacağı için böyle bir devlet anlatısını ürkütecektir. Sınırdan olmaktan tekillik vardır, kimliksizlik vardır, başsızlık vardır. Cemaati olmayanların cemaatini mümkün kılan *ekstasis*'tir, vecddir. *Ekstasis*, tekilin başına gelen, içinde cereyan eden düşüncedir; tanımlanamayan, imkânsız olan bir çekim gücü olarak düşünülebilir. Oysa devlet, Yeni Osmanlıcılık anlatısı ile kendi sözdiziminin sınırları içinde kalınmasını, kendi sözdizimi ile kimliklerin tanımlanmasını talep edecektir. Kimlikler tanımlandığı anda, her birinin kendi ergenlik ayininden geçmesine izin verilebilir, babayasaya tabi kılınan simgesel cemaatler hoş/görüyle kabul edilebilir. Kimlik siyaseti içkinlik siyasetidir. Osmanlı'nın "millet sistemi" ya da "Medine vesikası"na dayalı bir Medine cemaati, egemenin reayasını sadece kimliklendirebildiği anda hoş/görüyle *vediatullah* (tanrı-

sal bir emanet) olarak telakki etmekle yükümlü olduğu, karşısında itaat, müdahalesizlik ve boyun eğme beklediği simgesel bir düzendir. Nitekim Osmanlı'da merkezi yönetim, girdiği her siyasal bunalımla biraz daha katılaşıp ve daralmış, imparatorluğun dört bir yanında "sıkı ve amansız" bir "zındık, mülhid ve rafızı takibatı" başlatmıştır.⁴ Kimliklendirdiğinde hoşgörebilen, kimliklendiremediğinde cezalandıran bir babayasada tekilliklere, başıbozuklara, marjinallere yer olmayacaktır. Tekillik, cemaate bağlanamayan fazlalıktır, düşüncenin içinde düşünüleemeyenin artığıdır.

Eğer cemaatçiliğe özgü "genel dayanışma pathosunun" (Žižek) ötesine gidebilmekse düşünce, ortaklık üzerinden değil, hiçbir ortaklığa ortak olmamak üzerinden düşünülen ve düşünüleemeyen şeydir. Asla düşünüleememiş olan cemaat, ölmenden önce ölenlerin cemaatidir, ölüm cemaatidir. Ölümün sınırında buluşan bir cemaatin, kendi sonunu başlangıcında gören bir yapıt gibi oluşturmaları imkânsızdır. Böyle bir cemaat, imkânsız olsa da, başkanlığa değil başsızlığa, *arche*'ye değil *arche*'sizlik anlamında bir *an-arche*'ye, yapıta değil esere, kalıcılığa değil geçiciliğe itibar edecektir. Kendinden taşarak sınırda buluşulan, herkesin kendi varlığının özünü billurlaştıran ve hiçbir ortaklığı olmayanların bir aradalığından oluşan bu ortaklık, Arap/Kürt/Süryani/Ermeni/Türk/Müslüman vb. beraberlikleri aynı "mozaikte" bir araya getirerek bir "bütün" oluşturan, Osmanlı'nın siyasal bilinçaltını sürdüren bir ortaklık değildir. Herkese sınırda kendi varlığının özünü verdiği anda, hiçbir kümede kümelenemeyen, hiçbir kümede kimliklenemeyen, hiçbir tanınma politikası içinde yer almayan ve her bir tekilliğe, asla temellük edilemeyecek olan ölümlülüğü üzerinden

4. Ahmet Yaşar Ocak, *Zındıklar ve Mülhidler*, a.g.y.

saygı duyan bir cemaattir bu. Ölümlüye ölecek olması üzerinden şefkat duymak, kimliklendirme ve tanınma politikaları içinde yeri olan bir duygu değildir. Duygular da, psikanalizden bu yana bilindiği üzere, simgesel düzenin yapılandığı düzenlerdir. Simgesel bir düzen, hele hele Osmanlı'nın siyasal bilinçaltıyla Osmanlı'nın yarım bıraktığını tamamlama bilincinde olan bir simgesel düzen, bir *Büyük Anlatı*, ölüme de kendi ürettiği simgesel yapıtlarla -devlet, vatan, parti, camii, kışla, üniversite, belediye, inşaat- yöndeşir biçimde sanayi malzemesi gibi üretilen, depolanan, envanteri çıkarılan, *sayıya* indirgenen bir araçsallık olarak yaklaştığı sürece, şefkatin de ahlakın da bu düzende yeri olmayacağı açıktır. Savaş, terör, darbe, vb. ile Yeni Türkiye'de üretilen ölü sayısı yakında Nazi toplama kamplarında üretilen sayıyla yarışacak düzeye gelecek gibidir. Her sabah gazete haberlerinde okunan ölüm haberleri, yalnızca bir sayıdır. Ceset imalat depolarında bir parça... Hain mezarları, PKK mezarları, kimsesizler mezarları birer sayıdır. Devlet, ölümlü ayrıştırmakta, ölüm üzerinde tasarrufta bulunmaktadır: asillere ölüm marşı, asilere gaz ile Toma. Ölümle ve ölümden kimliklendirme siyaseti. Asiller sağa, hainler sola. Ölümün şeceresi vardır: şehit aileleri *dignitas* sahibi, hainler soysuzdur. Kimsesiz mezarları, öleni kimliksizlendirme mezarlarıdır. Şehit cenazeleri birer yapıt, hain cesetleri birer leştir. Şehit cenazeleriyle aynı mezarlıkta yer alacak şerefe nail değillerdir. *Gerçek olan*, tersine işlemekte, ceset leşe çevrilerek anlam dizgelerine tersinden yedirilmektedir. İğrençlik, arzusunun karşı kutbundadır. Hayvanların parçaladığı, akbababalara yem olan et parçasıdır leş: cesetliği kalmamıştır. Artık zaten insan olmayan ceset, ölü bile değildir. İğrenmeyle leşten uzaklaşılır; leşler sayı ile sayılabilir, leşlerle gurur bile duyulabilir: *onun çok leşi var...* İnsan olmamış olduğu için kuşa kurda yem olmayı hak

etmiş olan canlıdır leşe: simgesel düzen *gerçek olan*'ı bu kez tersinden sarmaktadır. *Ya devlet başa ya kuzgun leşe*. Ölendenden ya-pıt tesis etmek de öleni sayıya ve leşe indirgemek de ölüm ahlakının çok uzağındadır.

Oysa arada kalmasın, larva olmasın, iki dünya arasına sıkışmasın diye, ölüsünü gömmek varlık düzenine ait olduğu için gömer kardeşini Antigone; hatası varlık düzeni adına konuşmaktır ya, cesedi gömülmekten mahrum bırakan Kreon, kendini simgesel düzeniyle beraber adlandırdığı ölümün/ölüntün efendisi saymaktadır. Ölüm, Yunan'da ya da başka yerde, hakikatin bilgisi olarak insana verilen, dili simgesele çevrilebilen, efendisi olunabilen bir bilgi değildir. İslami dünyalarda da değildir. Hain cenazeleri ve marjinal leşleri belki arada kalır, ruhları yeryüzüyle gökyüzü arasına belki sıkışır ama Antigone gibi arada kalanlar, ölülerini sevenler, ölüm ahlakı adına eyleyenlerdir. Ahlak, simgesel düzen içerisi bir sözceleme değil, bir eyleme biçimidir. Kefaleti söz değil, eylemdir. Antigone gibi eyleyenler ne ölmeden önce ölebilecek, ne yaslarını tutabilecek, ne yaslarından geçebilecek, ölülerinin ruhuyla beraber ruh gibi gezineceklerdir. Antigone, kardeşini gömerken kendini kurtaramamıştır. Ölmeden mezara girmek, Antigone'nin yazgısıdır. Ölüye ait olan yere canlı girmek, arada kalmaktır. Antigone'nin ölü maskesi alınmayacak, Polyneikes'in balbalı dikilmeyecektir. Antigone'nin mezarda baktığı ama tanıklık edemediği, reel olandır. Antigone mezar odasında, kendi ölümüne bakmakta, ölümünün tanıklığını yapamamaktadır. Ölümün imgesi yoktur. Simgesellik tarafından çevrelense de sesi, sözü yoktur, dilsizdir. Yas tutanlar ve arada kalanlar, yalnızca tanıklardır. Tanıklar ölenler değil, kalanlardır.

"Allah yolunda öldürülenlere ölümler demeyin. Hayır, onlar diridirler. Ancak siz bunu bilemezsiniz" (Bakara: 154) ifadesi,

Kimsesizler mezarlığında PKK'lı mezarları.

ölenlerin dirilişine şahadet ettiği için ölüme değil, kurtuluşa dair bir ifadedir. Ölüm, ölmekten önce ölememiş olanın zifaf gecesidir. Kabir, bir cennet bahçesidir. Bütün dinlerin dilleri simgesel dillerdir, ama "mavi göklerin kızıl beyaz süsü" uğruna ölene şehit demek, "kız kardeşimin gelinliği"ni "şehidimin son örtüsü" kılmak (A. N. Asya), din ile devlet arasındaki ittifakı devlet lehine çevirerek devletin simgesel babası uğruna ta-nıklık sözcüğünü heba etmek anlamına gelir. Şehitlik, ölenlerin bağlı olmuş olduğu kurumların tüzükleriyle yasalarıyla sabitlenmiştir, geride kalan yakınlarla tazminat veya maddi yardım almaya hak kazandıran bir anlama sahiptir, ölüm ayrımcılığına sürdürmektedir. Vicdani retciliğin yasak olduğu ülkelerde cepheye ve pisi pisine ölmeye yollanan gençlerin hüznü bir yana, askerlik de bir tür kolluk kuvvetliğidir ve hayatını kazandığın bir meslektir: meslek kazasıyla ölenlere rahmet, kalanlara sabır dlenir; oysa ölenler değil, yaşayanlar şehittir. Yaşa-

yanlar şahittir. Her ölüyle beraber kelleyi koltuğa alan, ölmenden önce ölmüş olanlar şehittir. Hayatta kalanların işi ölüme şahit olmak, yaşamda tanıklık etmektir. Düşünülemeyeni düşünmeye devam etmek, düşünülemeyene tanıklık etmektir. İmkânsız anlatan, ama anlatamayan kişidir tanık. Tanık, her zaman ölenden geride kalandır, ölümden dönendir. Artıktır, artakalandır, fazlalıktır. *Reel olan*'ı tecrübe etmiş olan, ancak simgeselleştiremeyecek olandır. Şehadet, yalnızca simgesel dilin imkânsızlaştığı yerde vardır: "tanığın yetkisi (güvenilirliği), yalnızca konuşma yetersizliği adına konuşma yeterliliğine... dayanır."⁵ Şehidin konuşmasında ve suskunluğunda, kendi gerçekleşmeme potansiyelini potansiyel olarak kendinde barındıran kuvveden, imkânsızın olasılığından eser vardır: tanık, tanıklık edebilmenin imkânsızlığından, susmaya da söylemeye de eşit uzaklıktadır. "Potansiyel, hem olabilir hem de olmaya-bilirdir. Çünkü potansiyel, olmak ile olmamaya eşit uzaklıktadır" (Aristoteles, *Metafizik*, 1050b, 10). Lacan'ın *reel olan*'ı, Agamben'in alıntıladığı Aristoteles gibi olmaya ve olmamaya eşit uzaklıkta olduğu için dil ile dilsizlik arasına sıkışan imkânsızlıktır. Düşünceye sığmayan düşünüldendir: düşünülemeyendir. Gerçek tutkusu ölümle yaşamın, canlıyla cansızın, kahramanla leşin arasında, bu imkânsız aralıkta olmaktır.

Kalenderilerin gnostikliği tam bu aralıktan soluk alır. Günlerini konuşmadan, mezarlıklar ve türbeler arasında geçirirler. Kendilerini ölüm ile yaşam, öte dünya ile bu dünya, insan ile hayvan, canlı ile cansız, iyilik ile kötülük arasında görür, bu

5. "Böylece tanıklık, arşivde korunan ifadenin olgusal doğruluğunun değil" tersine tanıklığın "arşivlenemezliğinin", arşiv karşısındaki "dışsallığının" ...yani aynı anda iki imkânsızlıktan birden, "hem bellekten hem unutulmaktan" kurtulma zorunluluğunu güvence altına alan şeydir. Agamben, *Auschwitz'den Artakalanlar: Tanık ve Arşiv*, a.g.y., s. 158.

dünyada olmakla olmamak arasında ikamet ederler. Arzu ile zelili tersyüz eder, Melamiler gibi tiksinti yaratmak, toplum tarafından dışlanmak, “leş” gibi davranılmak amacıyla çıplak ya da yarıçıplak dolaşır,⁶ köpek pisliği yemekten imtina etmez, paraya ellerini sürmezler. Bazıları kıldan dokunmuş, cavlak denen yün çuvallar giyer. Köçektirler, çalgı çalarlar. Üzerlerinde dilenci çanağı, derviş değneği, deri torba, aşık kemikleri taşırlar. Olmak ile olmamaya eşit uzaklıkta olan tanıklardır. Tanıklık etmenin, şahadet getirmenin, bu dünyanın kirine şahadet etmek olduğunu bilirler. Dirilişin, bu dünyanın düzeninden, simgeselliğinden, anlamlandırmalarından kurtulmaya bağlı olduğunu düşünürler.

Aby Warburg’a, Nietzsche’ye ve Jacob Burkhardt’a göre iki tip nebi, iki tip peygamber vardır: biri geçmişe, diğeri henüz gelmemiş olana aittir. Kalenderinin yüzü, henüz gelmemiş olan bir nübüvvete yöneliktir. Osmanlı’nın yarım bıraktığını tamamlamak ve kusursuzlaştırmak gibi öykünmecî bir proje değildir bu; zaten bir proje de değildir. Henüz gelmemiş olana öykünen bir sürükleniştir: *ad-venire*, macera... Sünni İslam’a göre Muhammed, peygamberliğin mührüdür; Kur’an, nübüvvetin sonlandığını müjdelir. Ne var ki peygamber figürü iki ayrı işlevi birden ikame eder: tekevvünü ve kurtuluşu. “Yaratmak da ona aittir emir de” (A’raf: 54). Yaratmanın ve emri yerine getirmenin iki ayrı düzene ait olduğunu düşünür Şehristani; 12. yüzyılda Hıristiyanlık, Zerdüştcülük, Manicilik, Mazdek ve Yahudilik üzerine *Kitabü’l-milal ve’n-nihal / Dinsel Cemaatlar ve İnançlar* başlıklı kitabı yazmış olan bir tarihçi ve mütefekkidir.⁷ “Kimi ilahiyatçı tektanrılı dinlerin içsel çelişkisinin ne-

6. Hilmi Ziya Ülken, *Anadolu’nun Dini Sosyal Tarihi (Öncüler Barak Baba, Geyikli Baba, Hacı Bektaş)*, Ankara: Kalan, 2003, s. 75 vd.

denini bulduğunu düşündü: yaratıcı ya da kurtarıcı tanrı (ya da gnostik ve keskinleştirilmiş Marcioncu biçimi ile dünyayı yaratan kötü tanrı ile kurtuluş vadeden iyi ve dünyaya yabancı olan tanrı).”⁸ Şehristani, Marcion’un izinde, Kalenderilerin atası sayılır. Yaratıcı ve kurtarıcı tanrı, birbirinden ayrılmıştır onun düşüncesinde. Yaratıcısı olduğu evreni kurtarma işini, emre itaat ederek dünyayı dünyadan kurtaracak olan insana bırakmıştır tanrı. Allah’a giden yol insandır. Allah’a giden yol politiktir. Bu ise eylemde, sokakta, meydanda, ölümün sınırındadır. Peygamber bu nedenle tanrının oğlu değil insandır: iki ayrı işlev, yaratma ve kurtarma, nübüvvetinde çakışır. Ne var ki dünya, peygamberle kurtulmamıştır. Velilerin velayetiyle sürmektedir kurtuluş: dünyayı dünya kirinden kurtaracak olan gnostikler, dünyevi ulemaya savaş açmıştır. Diriliş, ulemeden da devletten de kurtulmaya bağlıdır. Peygamber, her dinin bir ruhbanlığı vardır, bizimki cihattır demiştir. Gerçek tutkusu olarak yeniden yorumlanmış bir anlayışla ve sözcüğü düştüğü tutsallıktan kurtararak, din adına devletten kurtulmak, cihattır. Bu dünyaya doğmak, ölmeden önce ölmek ve dirilmek, insanın içinden cereyan eden, onun aklını başından alan, henüz gelmemiş olana bağlıdır.

7. Kitabın Fransızca çevirisini Gimaret, Monnot ve Jolivet, UNESCO sponsorluğunda yapmıştır, *Livre des religions et des sects*, Leuven: Peeters, 1986, 1993; Almancası: *Abu-'l-Fath' Muh'ammad asch-Schahrastâni's Religionspartheien und Philosophenschulen*, çeviren ve yorumlayan: Theodor Haarbrücker, Halle: C. A. Schwetschke & Sohn, 1850-51; İngilizcesi: yorumuyla *Kitab al-milal wa-al-nihal: Book of Religious and Philosophical Sects* (Arapça 2 cilt), haz. William Cureton, Londra: Society for the Publication of Oriental Texts, 1842-1846.

8. Agamben, *Nacktheiten*, Frankfurt/M., 2013, s. 7, çeviri bana ait.

IX.

Rüya peygamberliğin bir parçasıdır,
zira vahyin başlangıcıdır.

İBN ARABİ

Tîğ u teber şah-ı merdan denirmiş eskiden malsız mülksüzlere; Ali'nin kılıcı gibi yoksulluğu kuşanmış, bildiği her şeyi yitirmiş, ellerinde mızrakları (tîğ), sırık ucuna tutturdukları ya da sapı uzun, keskisi ayva biçiminde olan küçük ve hafif baltalarıyla (teber) ormanları yara yara yol alırlarmış. Günümüzde Kırşehir ile Kırıkkale arasında ve Güneydoğu'da yaşayan, geçim kaynakları düğünlerde davul çalıp şarkı söylemek, Teberce dedikleri Hint-Avrupa kökenli gizli bir dilleri olan, Roman olmadıklarını vurgulayan malsız mülksüz bir cemaatin adıymış aynı zamanda *teber*¹; rüya yorumlamanın Arapçası "tabir" sözcüğü ise, İbn Arabî'nin *Fûsus*'un Yusuf fassında şehadet ettiği üzere, köprüyü geçmek, yara yara yolu açmak, suyu yarmak anlamına gelen *te'bere*'den gelmekteymiş. "Vadiyi geç-

1. Andreas Tietze, "Zum Argot der anatolischen Abdal (Gruppe Teber)", *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hung.* Tomus XXXVI (1-3), 1982, s. 521-32; Faruk Yıldırım, *Abdal Gizli Dili, İnceleme-Sözlük*, Adana: Karahan Kitabevi, 2011; *Uluslararası Bozkırın Tezenesi Neşet Ertaş Sempozyumu, 13-14 Mayıs 2013*, haz. Selahattin Bekki, Kırşehir: Ahi Evran Üniversitesi, 2013; Mahmut Sankaya, "Kırşehir-Abdal/Teber Dili ve Azerbaycan, Özbekistan Gizli Dilleriyle İlgisi", *Türklük Bilimi Araştırmaları*, c. XV, Bahar, 2004, s. 243-78.

mek” anlamındaki “ubur”dan türetilen “tabir” ve “itibar” ile dervişlerin taşıdığı uzun saplı ve yarım ay şeklindeki “teber”, Araplarla Hint-Avrupa’yı buluşturan derviş belleği... Siyah Kalem... : “bu yönüyle tabir, görünenden görünmeyene akıl yürütmek şeklindeki yöntemin genel bir tarzıdır”². Dervişlerin yola çıktığı zaman yara yara yolu açtıkları balta, rüyayı yorumladığı için yolu yara yara öte tarafa açan rüya tabiri: rüya yorumcusu, kapalı yolu açan bir balta... Dil gibi yapılanan, *gerçek olan*’ın çevresinde dönenip duran, simgeselle *gerçek olan* arasında köprü kuran, öte tarafa uzanan rüya. Simgesel bir düzene tabi olsa bile, gerçek olan etkisinde olan rüya... Antigone gibi, Kalenderiler gibi, ölmeden önce ölmenin yeri, köprüünün tam ara yeri olan rüya...

92

Fütühat-ı Mekkiye’de İbn Rüşd ile karşılaşmasını anlatırken, tam da rüya gibi, köprüyü geçmekle geçmemeye, evet ile hayıra eşit uzaklıktaki bir yerden konuşan İbn Arabi için *rüyanın potansiyeli, olmak ile olmamaya eşit uzaklıktadır*. Hikâye şudur: On beş yaşında olduğu rivayet edilen genç İbn Arabi, Kurtuba’da Ebû’l-Velîd İbn Rüşd’ün yanına gittiğinde, felsefecî kalkıp onu sevgi ve saygıyla kucaklar ve “evet” der. İbn Arabi de “evet” diye yanıt verince İbn Rüşd anlaşıldığını düşünerek sevinir. Bunun üzerine “hayır” der İbn Arabi; çünkü bir’den her zaman bir, simgesel dilden her zaman bilgi çıkmaz; “evet ve hayır” arasında ruhlar yerlerinden, boyunlar cesetlerinden fırlar... Yüzü sararır İbn Rüşd’ün...

Vücut üzerine başın egemenliğinde bir düşünce sahibi olmanın değil, vecd halinde vücuda dahil olmanın bilgisini ister İbn Arabi; rüya kişinin kendinden geçtiği, kendini aştığı, başını

2. Ekrem Demirli, Yusuf fasısıyla ilgili açıklamalar, İbn Arabi, *Füsus’l-hikem* içinde, İstanbul: Kabcı, 2006, s. 379.

Ahlât mezar taşları, Bitlis.

yitirdiği ekstatik hallerden biridir, yara yara başsızlığın tarafına geçmektedir. Tanrının hakkını tanrıya iade eden bir makamdır başsızlık. Vecdi ziyaret etmek, vücudun dışında değil, içinde olmaktır, ölmeden önce ölmek ya da ölerек gerdeğe girmek yaşamda ve ölümdе kalmayı değil, her ikisinden de geçmeyi gerektirir. *Cennete düştüğünde hâlâ tanrıdan uzak olduğu için feryat u figan eden canlar vardır.. cennet bir tatil beldesi değildir...* (Muhammed İkbal) Cennet katlarında bile kalınmayacak, cennet bile ziyaret edilecektir. *Mezar*'la aynı kökten gelen sözcüktür *ziyaret*.. Evliya türbelerine de “ziyaret” denir. Mezar hem ölenin hem sevenlerinin çifte ziyaret yeridir. Mezar taşlarında Selçuklu öncesinden bu yana sevilen kapı, “evet” ile “hayır” arası, iki mekân arasında kalan köprüdür, kendinden geçtikten sonra ölmüşler cemaatinin buluşacağı yerdir; göğe açılan kapıdır, göğe yazılan yazıdır mezar, rüya, mahya: tabir, tebere... Belki bir gün bu cemaat, bu dünyada da ziyaret edilecektir.

Rüya, cesedin imgesi olmak, cesedi temsil etmek yerine ölenin izini süren mezar taşı gibi, rüyayı temsil edemeyen, rüyayla beraber rüyanın izini süren bir görselliktir. İmgeye bakmak, dünyayı bir imgede ele geçirmek yerine imgeyle beraber bakan, imgeyle beraber gören, “evet” ile “hayır” arasında, “geçmiş” ile “gelecek” arası “diyalektik” (Benjamin) bir yerdedir: “Rüya bağlamında teleolojik bir an ararız. *Beklemektir* bu an. Gizlice uyanmayı bekler rüya, uyuyan kendini sadece çağrılınca verir ölüme; hileyle tuzakın ilmiklerinden kurtulacağı âni bekler.”³ “Uyumakla” “uyanmak” arasındadır rüya imgesi... Gözlerle görüldüğü, kulaklarla işitildiği için duysal ve bedensel, dokunulamadığı için soyut, sahibine geri döndüğü için hayalete benzer bir tuhaftır. *Gerçek olan*’la yakınlığı nedir ne değildir; *gerçek olan* olmasa bile, rüyada *gerçek olan*’ın etkisi vardır. Benjamin’e göre “son derece diyalektik” bir kırılma âni olan uyanma âni ile, romanını yazmaya başlayan Proust gibi başlar *tebere*. Uyuyan rüyayı görmemektedir, görülen rüya tarafından da görülmektedir. Rüya, görmeyi bilene yanıt verir. Görmeyi bilen, gerçeğe kurmacayı ayırtıran her tarihçi, isteklerden canavarları ayıklayan her çözümlemeci, sanrıları yönlendiren her şaman, rüyada simgeselle *gerçek olan*’ı ayırt etme gayreti içindedir. “Tarihçi, burada ve şimdi okunması gereken işaretlerin görünmez ince ipinin peşinden”⁴ gidecektir.

Rüya orijinali, öykünmesi olmayan, imgelerin kökenini değil, yalnızca nasıl değiştiğini gösteren, bedenli olmasına rağmen bedensiz bir çeviridir. Duyusal ve işitsel olmasına rağmen diğer seslerle bir araya geldiğinde duyuyötesi anlamlar içeren

3. Walter Benjamin, *Gesammelte Schriften*, V, haz. Rolf Tiedemann ve Hermann Schweppenhäuser, Frankfurt/M.: Suhrkamp, 1977, s. 492.

4. Giorgio Agamben, *Şeylerin İşareti. Yöntem Üzerine*, çev. Betül Parlak, İstanbul: Monokl, 2012, s. 102.

ses, sesin imgesi olan harf, harflerin bir araya gelerek çizdiği resim gibidir. Benjamin'e sorulacak olursa, bir *pasajdır* rüya...

Sadece velilerin değil, Osman Gazi'den başlayarak egemenlerin geceleri de rüyalarla doludur Osmanlı'da. Rüya Osmanlı'nın gayriresmi tarihi, egemenin yeniçerisidir, resmîyetin içinde gedik açabilir. I. Ahmed de rüyalarıyla ünlü sultanlardan biridir. Sultan Ahmed Camii'nin inşası sırasında peygamberin Mısır'da Sultan Kayıtbay türbesinde bulunan ayak izini Eyüp Sultan Türbesi'ne getirtmiştir. Benzememek, öykünmemek, dokunuşun izini sürmek sayesinde olabilen bir imgedir ayak izi; ölü maskesine, rüya izine benzemektedir. Cami inşaatı tamamlanıp da ayak izini camiye koydurduğu gece bir rüya görür padişah. Bütün sultanların toplandığı bir mecliste peygamber kadılık makamında oturmaktadır. Kadem-i saadet denen ayak izinin İstanbul'a getirilmesi yüzünden Sultan Ahmed'den davacıdır. Ter içinde uyanan sultan, ayak izini derhal Mısır'a geri göndermiştir. Rüyalar, canavarlığın ve cehennemın kapısı olabileceği kadar, velayetin izi, velayetin başlangıcı da olabilir.

Cihat Burak, bu rüyaya *Ahmediye yahut Birinci Ahmet'in rüyası* resmiyle, Sultan Ahmed'in bıraktığı noktada eklemleir. Gerçi bu bir rüya değil, bir rüya resmi. Dokunulması imkânsız olan rüya imgesi iki boyutlu tuvaldedir. İki boyutluluk kitaplara ve rüyalara özgü bir özelliktir: kitaplar iki boyutlu okunur, rüyalar iki boyutlu seyredilir. Hayaller de iki boyutludur hayaletler de. Sultan Ahmed Camii'nin mavi orantısızlığına yöndeş biçimde, ana kubbeyi taşıyan sütun sola eğilirken sağa doğru kaykılan resmin, ortadan sağına doğru, camiin devasa sütununu doğrultmaya niyetlenmişçesine dimdik duran yeniçeri ağası, seyircinin gözlerinin içine bakmaktadır. Bakmak bakılmak, bakılmak bakışmak demektir. Rüya resmi, rüyadan uyandırmanın da resmi. İki ayrı yöne hareket eden bir

gerilimin, resim soldan sağın kuytuluklarına uzarken üstüne devrilmek isteyen sütunun ortasını tutturamamış gibidir yeniçeri ağası. Şenliknamelerdekine benzer bir meclis, ortaoyunundakine benzer bir sahnelemedir bu. Düzeni, tuval üzerine yağlıboyada, minyatürlerdeki istif ve katmanlama düzenidir. Zamanın mekânsallaşması için tabloya özgü zamansallıktan farklı bir modeldir katman, *ruhsal rüya katmanları* gibi (Freud) kronolojik olmayan, iki boyutlu bir istiflemesidir. “Evet” ile “hayır”, “minyatür” ile “tablo”, “kompozisyon” ile “istif”, “boyutsuzluk” ve “iki boyutluluk”, “uyumak” ile “uyanmak” arası bir yeredir. Değil mi ki resim ve resmiyet sözcükleri aynı köktendir ve resim, devlete ait olan bir işaret, bir simge anlamına gelmektedir; bu resimde resm-i geçit yapan görsellik, herhangi resmi bir dairenin değil, hiçbir resmi daireye sığmayan bir şeyin izini sürmektedir. İtalyan sahnesinden bir sahne değil, düşünemesinden bir kare kesilmiş gibidir.

Benjamin’in Horkheimer’e yazdığı bir mektupta Bataille’in Acéphale grubuna ilişkin söylediği gibi, “insanlığın” gizli cemaatler oluşturan “gizli tarihidir” rüya⁵; Cihat Burak, kendi tarih anlatılarıyla resme bakan herkesi –Kemalistleri, oryantalistleri, yeni oryantalistleri, yeni Osmanlıcılar vb.– kendi aralığında yarmak, bilincin yerçekimine kapılmaktansa bilinçaltından bilinçöncesine geçmek ister gibidir. Bilinçaltında değil, olsa olsa bilinçöncesindendir *gerçek olan*; rüya, onun izini sürmektedir.

Eğer bakanın kendini ararken yardığı aynaysa diyalektik imge; 12 Eylül darbesi sonrası anakronik bir Osmanlı rüyasıyla ırkılmaktadır seyirci. Ne varoluşuyla ne anlatısıyla ne figüras-

5. Walter Benjamin, *Gesammelte Briefe*, haz. Christoph Gödde ve Henri Lonitz, Frankfurt/M.: Suhrkamp, 1995-2000, s. 93.

Cihat Burak, *Ahmediye yahut Birinci Ahmet'in Rüyası*, 1983,
Besi Cacan koleksiyonu.

yonuyla o tarihte mutlak olarak mümkün olmayan bir resimdir bu. İki boyutlu minyatürlerin yerinin albüm, onları bugün kullanmanın “anakronik”, Burak’ın da çağdaşıktan yoksun olduğunu söyler ezberlerden biri: ezberler, yasanın ders kitaplarındadır. Figürün İslamiyet’te yasak, camide atların ve arslanların küfür olduğunu söyler bir diğeri; muhafaza ettiğini sandığı gelenekten bihaberdir. Oysa Burak o tarihte bunu bilemeyecek olsa da 12 Eylül Yeni Osmanlıcılığı mümkün kılan tarihin bi-zatihi kendisidir. Yeni Osmanlıcılığın geleceğinin açıldığı noktadır. Cihat Burak bu resimde geçmiş bir zamanın devasa kompleksinden, Yeni Osmanlıcılığın kendi geleceğinin çıkış noktası olarak tanımladığı, ama hareket noktası olamayacak bütün öğeleri tek tek soyup çıkartmakta, Yeni Osmanlıcılığın Osmanlı diye tarif ettiği çürüğü gözler önüne sermektedir. Cihat Burak aynı görsel yapı-sökümünü Cumhuriyet Türkiye’si için de yapmıştır.

Yeni Osmanlıcılık köken olarak kendine Osmanlı’yı seçmiştir. Bunun nedeni Türkiye Cumhuriyeti’nin Osmanlı reddiyesine sırtını dönmesidir. Her yeni kimlik ve tanınma siyaseti, ortak bir simgesel dil ve ortak bir tarih ile ortak bir kimlik yaratmakla mükelleftir. Bu yeni Türk, Osmanlı’ya göre kimliklendirilecek, onun yarım bıraktığı tamamlanacaktır. Oysa “yıllardır durduğu yerinden bir gün birdenbire kaldırılan taşın izi gibi dokunulmamış ve net”⁶ bir çıplaklıkla karşımızda, resimde lekeli kalan bir rüya mekanizmasıdır Osmanlı. Sultan Ahmed Camii’nin hayaletidir. Mahyanın imkânsızlığıdır. Kral çıplaktır. “Tarihin, kökenbiliminin... anlattığı öykülerin üstünden, tersinden bir kez daha geçmesi gerekir. Historiyografi (*historia rerum gestarum*) ile tarihin gerçekliği (*res gestae*) arasın-

daki ayrım, Freud'un uzun zaman önce bilinç ile bilinçaltı arasındaki ilişki için belirlediği ayrım gibidir.”⁷ Freud'un bilinç ile bilinçaltı arasında getirdiği ayrım, Nietzsche'nin tarihyazımı ve tarih arasında getirdiği ayrıma benzemekte; rüya mekanizmaları ile Cihat Burak, Osmanlı tarihinin gerçekte nasıl olduğunu değil, nasıl olmadığını göstermektedir. Rüya, rüyadan uyanıldığı zaman izi sürülen şeyse eğer, tarih de uyanmakla başlayan bir süreçtir: gerçeklik simgesellikle aynı düzlemde değildir. Nasıl ki davul şamanlığın günümüze uzanan bir geleneği olmasına rağmen, stünni iktidar tarafından ramazan davulu olarak sabahları oruç tutmayanlara dayatılan bir zorlamaya dönüşmüşse, Cemşit ile Hurşit mesnevilerinden bu yana ve öncesinden beri resim de resmiyetin ve simgeselliğin dili değildir; “gerçeklik” ile “kurmaca”, “gerçek olan” ve “simgesellik” arası bir yerdedir, mezar gibi, rüya gibi, iki dünya arası bir geçittir. Ay tanrıçası El-Ummi'nin ya da Allah, Elohim gibi sözcüklerin etimolojik anası Allat'ın, El-Lâ'nın simgesi olan hilal'in camilerde, alemlerde ve bayraklarda İslami bir imge olarak kullanılması da buna benzer bir yerdedir. Resim aslında bir rüya, rüya ise tarihin bilinçaltında depolananın resm-i geçididir; bilinçaltı öncesi ve ötesi bir *gerçek olan*'a el vermektedir.

Cemşit ile Hurşit, Malik Aksel'in vermeyi sevdiği bir örnektir; on beşinci yüzyılda Ahmedî'nin mesnevisinden kalma, Çin hükümdarı Fağfur'un oğlu Cemşid ile Rum hükümdarı Kayser'in kızı Hurşid arasında geçen aşk hikâyesidir. Cemşid karasevdaya yakalanır, rüyasında gördüğü bir kadının sevdasıdır bu. Yemeden içmeden kesilir, nakkaşlarına âşık olduğu kadının resimini yaptırıp, askerlerine diyar diyar arattırır. Sonun-

7. Melandri'den alıntılan Agamben, *Signatura Rerum. Zur Methode* içinde, Frankfurt/M.: Suhrkamp, 2009, s. 121.

da, ressam Mihrâb'da âşık olduğu kadının resmini gördüncə, onun Rum hükümdarının kızı Hurşid olduğunu öğrenir ve Çin'den Rum ülkesine doğru yola çıkar. Cadılarla, perilerle, devlerle, ejderhalarla dolu, zahmetli bir yolculuktan sonra Rum ülkesine ulaşır ve rüyalarının kadını bulur. Onlar ermiş mura-dına, biz çikalım kerevetine.

Rüyada görülen bir imge ile “gerçek” imge arasındaki ay-rımı bilmez mesnevi: aşk bir imgeyi sevmektir. *Gerçek olan'* ın kendisi değil imgesi vardır; şelale resmi, şelalenin kendisin-den çok gürültü çıkarabilir. *Leyla ile Mecnun, Aslı ile Kerem, Sevmek Zamanı...* Bu, Anadolu'ya Uzak Doğu'dan gelen, Ka-lenderilikle tasavvufu buluşturan bir bilgi olsa gerektir. Üm-meti olan, etki alanı açan, can veren, can alan, kan, kara safra, sarı safra ve balgam olarak bir araya geldiklerinde vücut meta-bolizmasının unsurlarını oluşturan harfler vardır, buna *ahlat* denir.⁸ Nasıl harfler canlıysa, harflerle nasıl büyü yapılıyor, harflerden nasıl resim çiziliyorsa, Çince de “imge”, can ve-ren ve can alan, aynı anda nefes, olgu ve görüngü anlamına ge-len bir sözcükle ifade edilir: *qi-xiang*. İmge, öykünmecilik ne-dir bilmez, başka bir düzleme gönderme yapmaz, atmosfer gibi yayılır, İbn Arabi'nin harfleri gibi “var etme mertebesinde”.⁹ Anlam yüklemelerinin içini oyan, Foucault'nun *Kelimeler ve Şeyler*'de betimlediği bir imge tipidir bu. İmgenin neresi hayal, neresi *la-hayal*, belli değildir.

Bu resimde de hayal ile gerçek, rüya ile resim iç içedir: ye-niçeri ağasının arkasında Orta Asya'dan miras iki kocaman da-vulla mahşer marşı çalmak, bir arka katmandaki ve sağdaki at-lara/atlılara “ileri” komutu vermek ister gibi mehteran bando-

8. İbn Arabi, *Fütuhât-ı Mekkiye*, İstanbul: Litera, 2006, c. I, s. 162.

9. A.g.y., s. 205.

su durmakta, hazır beklemektedir. Mehfer ya da mehteran, Yeniçerilerin askeri bandosudur, her çalmaya başladığında peygamber, Ali ve Hacı Bektaş Veli adına dualar okur. Günümüzde olanın tam tersidir bu: ezanı marşa çevireceğine, marşı musiki kılan bir bandodur. Zurna, boru, kurrenay ve mehter düdüğü gibi nefesli, üflemeli, kös, davul, nakkare, zil ve çevgân gibi vurmalı ya da çarpmalı çalgılar çalar. Orhan Gazi'nin yeniçeri teşkilatı kurulacağı zaman, Kalenderilerin çağdaşı, Babai isyanına katılmamış olsa bile yakınında durmuş olan Hacı Bektaş dergâhına gidip icazet aldığı, yeniçeri ocaklarına *Ocak-ı Bektaş-f-yân* dendiği bilinir. Osmanlı Devleti devşirme Hristiyan çocuklarından oluşturduğu orduyu Kalenderiler ve Hacı Bektaş-ı Veli sayesinde şekillendirmiştir. Savaş zamanında ordunun yanında yer alan, barış zamanında günün belirli saatlerinde ve törenlerde düdüğü methiyelerle din ü devleti temsil ederken, devletin içindeki kara deliği unutmaya izin vermeyen bir teşkilattır bu; 1826'ya kadar sürmüştür.

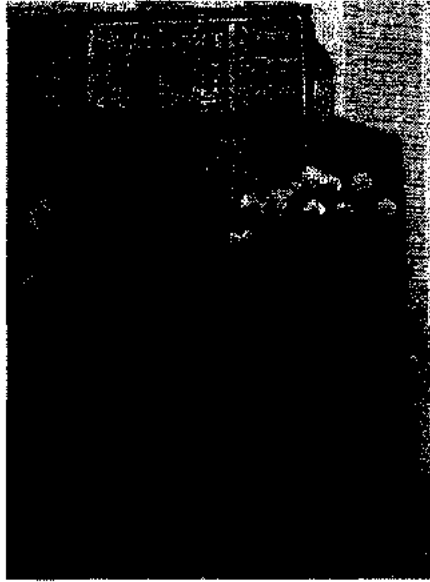
Burada mehter takımı, simgesellik tarafından çevrelenen ve simgeselliğin içini oyan *reel olan* gibi, Sultan Ahmed Camii'nin ve Sultan Ahmed Han'ın rüyasının içinde, rüyayı oymaktadır. Soldan mihraba doğru bir eksenle kayan caminin kubbesi içbükeyleşmiştir: bu da resme bir tersten perspektif etkisi, bir rüya izlenimi vermekte, bakanı resmin içine çekmektedir. Cihat Burak'a "naif" denme nedenidir bu. Simgesel dilin öncesi-ne uzanmak ister Burak. Arslanlarla mehter takımının buluştuğu, cesetlerin boyunlarının fırladığı, cesetlerin dirilişe kalktığı bir mekândır "resim". Yeniçeriler atları üzerinde savaşa giden bir resmin içindeyken, önlerinden arslanlar yürümektedir. Osmanlı'nın arslanhane ile nakkaşhane arasında kurduğu ilişki, devletin kendi askeri teşkilatıyla kurduğu ilişkinin yöndeşidir: Arslanhane, eskiden Ayasofya'nın güneydoğusunda bulunan

Bizans imparatorluk sarayı Halki Kapısı'nın bulunduğu alanın Osmanlı dönemindeki adıdır. 16. ve 17. yüzyılda bu kapı üstündeki İsa Kilisesi "cebehane" yapılmış, bir ara Saray-ı Hümayun'a ait vahşi hayvanlar yerleştirilmiş olduğu için kiliseden arslanhane olarak bahsedilir.¹⁰ Kanuni Sultan Süleyman döneminde İran'dan getirilen Nakkaş Şahkulu'na arslanhane'nin üst katında bir atölye tesis edilmiştir. "Arslanhâne'nin üst tabakaları kat kat kârgir-bina hücrelerdir ki cemî' nakkâşân-ı üstâdân kârhânde sakinlerdir"¹¹ diye yazar Evliya Çelebi; eski Bizans İmparatorluğu saray kilisesinin Osmanlı'da altı arslanhane, üstü nakkaşhane; nakkaşların ve arslan terbiyecilerinin "ehl-i hîref" olması, arslanın ve sanatsal imgenin *gerçek olan*'a yakınlığına, simgesel dile çevrilemezliğine, denetim altında tutulma zorunluluğuna dair bir anıştırma gibidir. Cihat Burak resmi, rüya sirki terbiyecisini simgesel dilin Truva atına evriltmekte, rüyaya içeriden nüfuz etmektedir.

10. Semavi Eyice, "Arslanhane", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 1983-1988, c. 3, s. 404; Semavi Eyice, "Arslanhane", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, İstanbul: Tarih Vakfı, 1993/1994.

Eyice, *TDV İslam Ansiklopedisi*, a.g.y.: "Gerçekten de kaynakların verdikleri bilgiler ve bazı resimler birbirini tamamlamaktadır. Bu eski kilisenin alt katında ve belki de yanında uzanan mahzenlere başta arslanlar olmak üzere çeşitli hayvanlar yerleştirilmiş, üst kat ise saray nakkaşlarının çalıştıkları nakkaşhaneye tahsis edilmiştir." ... "XVII. yüzyılın ilk yarısında Evliya Çelebi buradaki nakkaşhaneyi, 'Arslanhâne'nin üst tabakaları kat kat kârgir-binâ hücrelerdir ki cemî' nakkâşân-ı üstâdân kârhânde sâkinlerdir' sözleriyle anlatmaktadır. Bir ihtimal olarak saray nakkaşhanesinin 1608'den sonra, bu tarihle Evliya Çelebi'nin (d. 1020/1611) *Seyahatnâme*'sinin İstanbul'a dair ilk cildinin metnini hazırlamak üzere şehri gezmeye başladığı 1631 yılı arasında kalan süre içinde kurulmuş olabileceği düşünülebilir. Sonraları yazar İnciciyan da (ö. 1833), bir kubbe ve iki yarım kubbeli olan Arslanhane'nin üst tarafında nakkaşhane odalarının bulunduğunu bildirmekte ve eserinin son derece nâdir olan Ermenice aslında bu yapının bir de gravürüne yer vermektedir."

11. A.g.y.

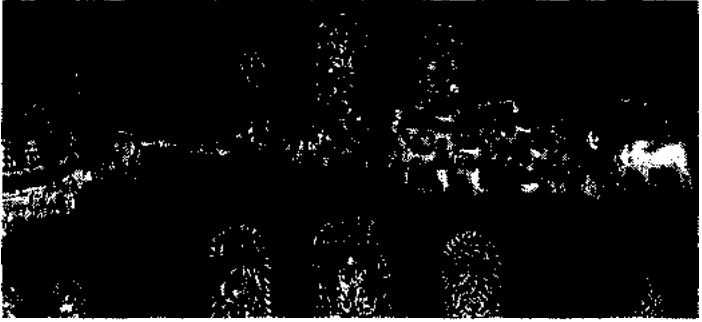
Seyyid Lokman, *Şahname-i Selim Han*, 1581.

Arslanhane ve nakkaşhane olan yapı, Cihat Burak resminde yetiştirilip Bektaşî yapılmış Hristiyan çocuklarla beraber, Sultan Ahmed Camii'nde Sultan Ahmed Han'ın rüyasına girmiştir: nakkaşlar ve arslanlar, minyatür meclisinden tabloya dönmüş imgede mehter alayının öntündedir. Solda, Bizans ikonaları gibi tersinden açılan musalla taşının üstünde, belden aşağısında kefen örtüsü, Kalenderi gibi saçsız sakalsız bir ceset dirilmekte, yukarıya, kubbeye, gökkubbeye işaret etmektedir. Camilerde kubbe, melekût âlemine geçiş yeridir, melekler yüksek yerlerde ikamet etmektedir. Simgeselliğin dili, Sultan Ahmed Camii'nin kubbesinde atıyla miraca çıkan peygamber imgesiyle hem katmerlenir hem kara bir deliğe çekilir: Peygamberin yüzü peçeli ve peçesiz miraç tasvirleri Osmanlı mitolog-

Sadi'nin *Bostan*'ından melekût ve Burak'la miraç sahnesi, 1514, Buhara,
The Metropolitan Museum of Art.

yasında gelenektendir. Muhammed, atlarıyla ağaca dayadıkları merdivenin dokuzuncu katından bir başka dünyaya göçen şamanlar gibi atına binmiş, bir dünyadan diğerine göçmektedir. Yaratmanın yaradana, kurtuluşun insana (A'raf: 54) ait olduğunu hatırlatan, Orta Asya'dan Osmanlı'ya, şamanlıktan İslamiyete uzanan, Osmanlı stünniliğinin içini oyan bir görselliktir bu: Peygamberin semalarda uçan atı, ardında jet gibi kuyruk izi bırakmakta, bu izden çocuklar doğmaktadır.

Cihat Burak, *Ahmediye yahut Birinci Ahmet'in Rüyası*'ndan
Burak'la miraç detayı.

Doğan çocuklar artık belki melektirler, belki değildirler, ama kesin olan bir şey var ki artık insan değildirler. “Tanrı” diye yazar Şehristani, “iki yapıta ve pratiğe sahiptir. Biri yaratısına, diğeri emrine dairdir. Peygamberler emir yapıtını yerine getirme aracıdır. Melekler ise yaratı yapıtını yerine getirirler. Ancak emir yaratıcıdan daha soylu olduğu için, emrin aracı (yani peygamber), yaratının aracılardan daha soyludur.”¹¹

105

Milano’da Ambrosiana Kitaplığı’nda kıyamet günü hayvanlıktan insanlığa terfi etmekte olan kimi kartal başlı bir arslanın gagasıyla, kimi bir öküzün başıyla, kimi eşek olarak resmedilen 13. yüzyıldan kalma bir İbrani elyazması vardır, başlarından kurtulan varlıklardır ölenler ve melekler.

Cihat Burak’ın bu resminde ise ölüm sayesinde insan belki melekliğin ötesine terfi etmekte, bindiği atının üstünde onu bu dünyadan göçmeye zorlayan tutsaklığa isyan etmektedir. Ölüm diriliştir. Cami kubbesi bir çark-ı felek, çarkın işleyişi ölerken dirilmektir. Tanrının yarattığı bu dünyayı kurtaran kişi

11. Şehristani’den alıntılan Agamben, *Nacktheiten* içinde, Frankfurt/M.: Suhrkamp, 2013, s. 10.

insandır: Peygamberdir. Kurtarıcı, başından kurtulmuş olduğu için, *ağaçlar ve yıldızlar gibi secde ettiği için* insanlığı kurtarabilir. Yüzü, tanrısalığa işaret ettiği için görünmemesi gereken bir hicapla örtüleceğine, kurtarıcı olarak insanlığa terfi ettiği için peçesizdir. *Eğer namaz, gitmekten alıkoyuyorsa, namaz kılanın vay haline*: Peygamberler, veliler ve bilgeler gitmeyi bilenlerdir. Peygamberin yüzünü gizlemesi gerekmez; onu taşıyan atın ve cami içindeki arslanların hayvanlığından daha şimdiden kurtulmuştur... Astrolojik burçların Osmanlı fahnamelerinde de hayvan başlı resmedilmesi, Kalendarileri anıştıran gnostik bir yorumdur: miraçnamelerdeki ve diğer albümlerdeki cehennem zebanileri, şeytanlar ve cinler hayvan başlıdır, kuyrukludur, postludur. Budist ikonografiden İran şahnamelerine, oradan Osmanlı'ya sızmıştır. *Metâliü'l-Saâde*¹² elyazmasında ve diğerlerinde ellerinde kılıçlarıyla (tığ/teber/Zülfikâr) arslanların üzerinde yürüyen (Ali'nin arslanı), ellerinde kesik bir baş tutan, boyunları, ayak ve el bilekleri halıhalı zebaniler vardır: cehenneme düşenler, insanlık mertebelerinde tırmanamamış olanlardır. Dirim kısa, ölüm uzundur cehennemde (Ece Ayhan). Peygamber bir tür Buda'dır, kurtarıcıdır. İnsanlığından sıyrılmıştır. Ölmeden önce ölmeyi bilen herkes, kıyamet gününden önce insanı hayvan kılan bütün özelliklerinden sıyrılabilir. "Vecde ulaşınca ... ruh-i hayvani yok olur: bu makam *mutu kabl ente mutu* makamıdır, yani ölmeden önce ölenlerin makamıdır."¹³ Herkes peygamber değilse de, herkes veli, herkes bilge, herkes Buda olabilir. Tanrının isimlerinden olan *hayy*, diri ve canlı demektir. Hayvan, insanı da içine alan bütün

12. Metin And, *Minyatürlerle Osmanlı-İslam Mitologyası*, İstanbul: YKY, 1998, s. 256 vd.

13. Şeyh İbn el-Eşref er-Rumi, *Müzekki'n-Nüfus*, taşbaskı, İstanbul, s. 255.

Metâliü'l-Saâde, BN supplure 242.

canlıları kastetmektedir. *Hayy, hayat, hayvan...* Hayy sözcüğü'nün karşıtı ise ölü ve cansızdır. Hayvanlıktan kurtulmak, insanlıktan kurtulmak, peygamber gibi miraca çıkmak, alıp başını gitmektir.

Yeniden doğmak ve dirilmek için peygamberin kıyamete yolculuğu gerekir: mahşer marşı, kıyamette çalan cenaze marşı, kıyam marşı gibidir. Arapça ayağa kalmak, ayaklanmak, isyan etmek demektir kıyam. Aynı zamanda ölümden sonra dirilip ayağa kalkma anlamına gelir. Kıyamet günü, ölümlerin dirildiği gün ise *haşr* etmek, ölümleri toplayıp mahşere çıkarma demektir. Eğer şehadet etmek, bu bağlamda *senden gayrısına ne eğilirim ne de boyun eğirim, kulluk ancak sanadır* anlamına gelecekse, kıyam ile kıyamet arasında derin bir bağ vardır... Kı-

yametin kopması aslında insanlığın doğrulmasına, *uyur iken uyanmasına, uyur iken uyarılmasına, isyan etmesine* bağlıdır. İsyan eden, bu dünyayı ve ahireti temellük ve temsil etmeyi bırakacak, *tîğ u teber şah-ı merdan* olacaktır. *Hiçbir kusur, mülkiyetçilik kadar kötü değildir* ve bu mülke, en başta kişinin kendi başı ve kimliği dahildir.

X.

Bilinçaltı özneye kazınan tarih, bellek ile karıştırılmamalı.

JACQUES LACAN, 1954-55

Eğer tarih, bizler doğmadan önceden beri hatırlanan ve bizler öldükten sonra da hatırlanacak olan göstergeler zinciri olarak bizleri simgesele bağlayan yapıştırıcıysa, hatıra ve bellek arasındaki Lacan'cı ayrımı başvurmak gerekir. Tarih, simgesel olanın resm-i geçididir. Tarihsel bir tanıklığın hatırası ise, toplama kamplarındaki *Muselman* figürü gibi, simgesele karşı bağışık olan travmanın izidir, *gerçek olan*'dır, gerçek olana dokunmakta olan dehşettir. "Tanıklık edilememiş, tanıklık edilemez olanın"¹ adıdır *Muselman*; toplama kamplarındaki zulme kayıtsız şartsız tabi olan, kayıtsız şartsız çalışan, hastalanan, ölen, bir deri bir kemik, dilini yitirmiş kişilere verilen isimdir bu: dibe vurmuş, cesedinden *boynunun fırladığı* yaşayan ölüdür; insanlıktan çıkmış, tanıklık yapamayan tanıktır. *Reel olana* bakmıştır.

Lacan'cı tarih, Nietzsche'ci tarihyazımı, *Muselman*'ın kendini yitirmiş belleğinden farklı olarak simgesel dilin taniksız simgeselliğine tutunur, ondan beslenir, onu yaratır. Tarihin düzenine ait olan hatıradır; bilincin altında dil gibi yapılanmış, kendini kurgulayacak, papağan gibi kendi sağlamasıyla yaşa-

1. Agamben, *Auschwitz'den Artakalanlar*, a.g.y., s. 41.

yacaktır. Tarihin dışına taşmak, tarihi delmek, kendiyle yüzleştirmek ve çöktürmek isteyenlerin kişisel sorumluluğu, kendinden öncekiler tarafından yapılmamış ya da yapılmamış olanı tamamlamak –yapıt kurmak– değil, tarihin mutlak karanlığına girmektir. “Politik sorumluluk üstlenen herkes günün birinde: *Dünya çığırından çıkmış: Ah kör talih, onu düzene sokmak için ne yazık ki ben doğmuşum* deme noktasına gelir.”²

Tarih kurmak sadece açmaya değil, kapamaya da dayanır. Yapıcı/kurucu bir kimliklendirmenin cemaatiyle geleceği ve ayniyeti açan simgesel düzenler vardır. Kendilerini kendilerinin içkin yapıtı olarak, bir kumaca gibi kurgularlar. Burada beceriksizce, kaba ve nobran bir şekilde olsa bile, yeni bir mitosla mutlak kurucu bir tarih kurgulanmaktadır. Bu yeni simgesel düzen, *tarihsel olmadığını, tarihi açtığını* savladığı için asla argümantasyonla değil, hep *iddiayla* hareket etmek, kendi kanaatlerini yaygınlaştırmak zorundadır. Mitosla dolu bir yaşam alıntı dolu bir yaşamdır; kutlu doğum haftası, fetih kutlamaları, şehit cenazeleri, demokrasi nöbetleri, demokrasi bayramları gibi yeni alıntılar yaratılmalı, yeni özdeşleşme mekânları açılmalıdır. Bir mitosla, ancak *yaşantılanabildiği* zaman özdeşleşilir. Yaşantılama ekstatik ve dönüştürücü bir deneyim, cereyan eden bir macera değildir; kendi kimliğini diğerlerine yayan bir genişleme pratiğidir. Yeni Osmanlıcılık, cumhuriyet tarihiyle özdeşleşmenin de artık imkânsızlaşmış olduğunun kanıtıdır. Yeni üniformalar, yeni giyim tarzları, yeni jestler, yürüyüşler, şöenler... Yeni Osmanlıcılık ideali, yeni bir başkanlık ve başlangıç tarihi kurma, yeni özdeşleşme enstrümanları ya-

2. Hannah Arendt, “Diktatörlük Dönemlerinde Kişisel Sorumluluk”, *Kamu Vicdanına Çağrı. Sivil İtaatsizlik* içinde, çev. Yakup Coşar, İstanbul: Ayrıntı, 1997, s. 172-83. İtalikle yazılan cümleler Shakespeare alıntısı, *Hamlet*’ten.

ratma adına geçmiş i imha etme idealidir: Orta Asya'dan Bizans'a, Cemşit'ten Hurşit'e, Divriği'nden miraçnamelere uzanan uzun bir geçmiştir bu. Cihat Burak'ın Kalenderilerden, Bektaşilerden devraldığı o geçmiş, sivil itaatsizlik ve kıyam geçmişi, *gerçek tutkusu ve gerçek olan*'ın ahlakı ortak bir bellek oluşturmamalıdır. Arzulanmayı ve tanınmayı arzulayan, kendi kimliğini dayatan her Büyük Anlatı gibi, Yeni Osmanlıcılığın geçmişle ve gelenekle işi yoktur. Geleneğe eklemlenmek, gelen'in taşıdıklarıyla gelecek olana açılmak yerine hayali bir geçmiş, gelmesi gerekenden hareketle kavranır: Cumhuriyetten kurtulma modeli, geçmişin sürgüne gönderildiği yeni bir Osmanlıcılık yapıtıdır. Aslında Yeni Osmanlıcılık Cumhuriyetçiliğin simgesel dilinin bizatihi kendisidir, sadece tersyüz edilmiştir. Muhafazakârlık, geleneğin muhafaza edilmesine değil, katledilmesine bağlıdır. Peygamberin yüzyıllardır peşesiz resmedilmiş yüzüne peçe takılmalı, Mimar Sinan camilerine çıkılan alüminyum balkonlar derinlikten noksan bir kayganlıkla parlamalı, Sinan'ın cami içinde bir tır boşluk rezenatörü olarak kubbelerin köşelerine gömdüğü testilerin üstü sıvanmalı, rüyalardan, nakkaşlardan ve arslanlardan kurtulunmalı, hayali bir kostüm filmi Osmanlısı'ndan başka herhangi bir şeyi çağrıştıran geçmişin izi, *tüm dünyaların fazlalığı* olarak fırlatılıp atılmalıdır. Kalenderilik, mezhebi geniş bir fazlalıktır.

“Bize ne başkasının ölümünden demeyiz / çünkü başka insanların ölümü, en gizli mesleğidir hepimizin” (İsmet Özel). Öldürmek en gizli mesleğidir Büyük Öteki'nin. Öldürmeye, minyattürün katmanlarından olduğu kadar, medeniyetin taşıyıcısı olan *medine*'den, kentten de başlanır. Bir işi simgesel düzene ait olan bir sözle taahhüd eden *müteahhid*, aslında bir *mutahere* (temizleme) elemanıdır. Rüya gibidir kentler, bellekleri sıkışmıştır, zamanları çoğuldur, katman katmandır. Onlarda

“heterojen zaman öğeleri yan yanadır. 18. yüzyıldan kalma bir evden 16. yüzyıldan kalma bir eve geçerken bir zaman uçu-
mundan aşağı doğru kayılır; hele eğer yanında gotik bir kilise
yükselmekteyse, diplere yuvarlanılır”.³ Belleği silmeye, tarihi
sıfırdan yazmaya kentlerden başlanır: tarihsel yapılar, kiliseler,
hastaneler, okullar, camiler, köprüler, sebiller, mezarlıklar, tür-
beler, sadaka taşları yerlerinden sökülür, restore edilerek tahrip
edilir, üstlerinde oynanır. Oysa “gerçek inşa, eklemekten ge-
çer” (Ahmed Hamdi Tanpınar). Eklemek geleneğin pratiğidir;
oysa hatıraların değişmesi kentin belleksizleşmesini gerektirir.
Kentsel dönüşüm bellek dönüşümüdür: evlerin, ailelerin, top-
lunun belleği dönüştürülecektir. Kuşakların hatıralarının kıy-
met-i harbiyesi yoktur.

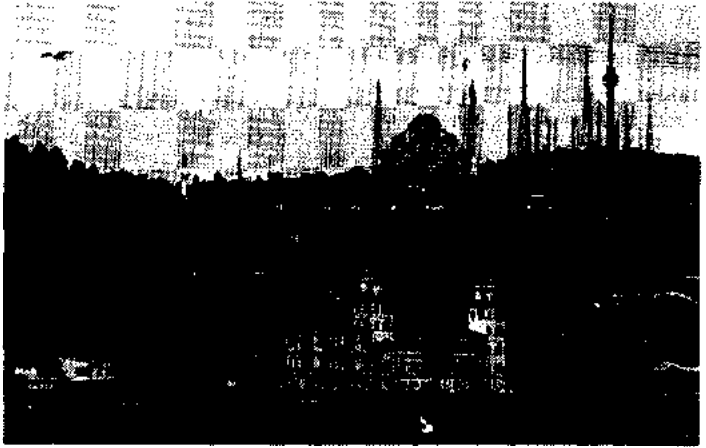
112

Tarihi yapan tarihsel olamaz: tarihin hakikatidir. Hakikat
arıdır, saftır, temizdir: tarihsel katmanların yerini hijyen dürtü-
sü alacak, yüzeyde hakikatin ısıltısıyla parlamayan –canlı ya
da cansız– bütün öğelerden arındırılacaktır. Barbarlık bu du-
rumda tarihin ötekisi değil, tamamlayıcısıdır: “Sık sık karşılaştığımız üzere unutkanlığın bir bellek izinin imhası, yani bir yo-
koluş olmadığı yanılgısını aşalı beri, ruh dünyasında şekillen-
miş olan hiçbir şeyin yok olmadığı, her şeyin sürdüğüne ilişkin
tam tersi bir kanıya kapılmışızdır.”⁴ *Uygarlığın Huzursuzluğu*
nda bilincin ilkel ve ilksel katmanlarından söz eder Freud.
Dünyayı taciz ve iffal etmeye, envanterleştirmeye, artı ürün
olarak depolamaya yönelik bilinçte depolanmış ilkel bir kat-
mana işaret eder sanki Yeni Osmanlıcılığın yıkım pratiği.

Ağaçlar da taşınır yerlerinden. Denizler doldurulur. Tarihin
hatırası değiştirilecek, belleksiz bir yapıt inşa edilecektir. Talan

3. Walter Benjamin, *Gesammelte Schriften*, c. V, s. 546.

4. A.g.y., XIV, s. 426.

Kuleli Askeri Lisesi, Çamlıca Camii ve Çamlıca Tepesi TV vericileri.

edilmekte olan tarihin içinde yarım bırakılan bir icada öykü-
nülür: kentin içinde Osmanlı'ya öyküntüyormuş izlenimi uyan-
dırılırken Osmanlı'yı hiç bir zaman olmamış olduğu şekilde in-
şa eden çift işlevli yapılar yükselir. Yeni Osmanlıcılık, asla ol-
mamış olan bir şeyi tekrar etmekte, asla olmamış olan bir geç-
mişin mimarlığını yapmaktadır. *Arche-techné*: Eğer varlığı bir
açığa çıkarma, bir mevcuda getirme kipiye *techné*, burada yal-
nızca operatif bir İslamcılık teknisyenliğidir; *arche* ise, kendi
başlangıcıyla, yol açtıkları üzerinde kayıtsız şartsız hüküm sü-
recek, Yeni Osmanlıcı'ya hâkim olacak olan simgeseldir. İnşaat
şirketleri Mekke'de dünyanın en yüksek ikinci binası olarak
Osmanlı'dan kalma Ecyad Kalesi'nin yerine dikilen, Osmanlı'
dan kalma revakları yıkan, çelik konstrüksiyonunu Türk mü-
hendislerin yaptığı saat kulesine öykünmektedir. Orta Asya,
Anadolu, Bizans, Osmanlı, Turgut Cansever unutulup gitmiş-
tir. Yeni Osmanlıcılık, Osmanlı'nın yarım bıraktığını tamam-
lamak için, tam da Osmanlı'yı Osmanlı'dan temizlemek zorun-

dadır. Tarih yerine, özdeşleşilecek yeni hijyen mitosu... Kentleri, imgeleri, tarihi yassılaştıran mitos... Kiblesi şaşmış Yeni İslamcılık.

Atatürk Orman Çiftliği'ndeki neoklasik "saray", geçmiş zaman travmasına yol açmaya hazır ve nazır, Çavuşesku'nun neobarok ve neoklasik mimarisiyle yarışacak gibi görünüyor. Çamlıca Camii'nde de büyüklük önemli bir kategoridir. Kentin tepesinin üstünde, siyaset ile politika sözcükleri arasındaki farkı, siyasetin seyislikten ve tımardan geldiğini hatırlatan panoptik gözetim camii... *Sana dün bir tepeden baktım aziz İstanbul*, şarkılarda kalmıştır. AKM'nin yerine yapılması müjdelenen "barok opera binası" da, devleti yapıt olarak inşa etmek isteyen Romanya "komünizmine" ya da Kim İl Sung totalitarizmine rakip niteliktedir.* Tarih, belleği olan bir dizgedir ve fantazmatik cumhuriyet simgeselliğinin sıfırlanması gerekir. Taksim Meydanı, Gezi Parkı ve Beyoğlu, kenti, kent düşüncesini yok etmiş mekânlara dönüşmelidir. Kenti ikiye ayıracelmiş olan Boğaz, bellek taşıyıcısı olduğu için Kanal İstanbul ile çifte katlanmalı, biricikliği elinden alınmalı, yeni bir tarihe yelken açmalıdır. Kanal İstanbul, geçmişin yükünden, bellek taşıyıcısı saraylardan, erguvanlardan, yahılardan sıyrılmıştır. Geçen sonbaharları bir bir hatırlayacak ihtiyarları kalmamıştır Kanlıca'nın.⁵

* Metni yayıma hazırlarken öğrendiğimize göre, babalar ve oğullar arası bir rekabet öyküsüne de dönüşmüştür AKM.

5. Günler kıaldı... Kanlıca'nın ihtiyarları / Bir bir hatırlamakta geçen sonbaharları. / Yalnız bu semti sevmek için ömrümüz kısa... / Yazlar ya-vaşça bitmese, günler kısalmasa... / İçtik bu nâdir içkiyi yıllarca kanmadık... / Bir böyle zevke tek bir ömür yetmiyor, yazık! / Ölmek kaderde var, bize ürküntü vermiyor; / Lâkin vatandan ayrılışın ızdırabı zor. / Hiç dönmemek ölüm gecesinden bu sâhile, / Bitmez bir özleyiştir, öltimden beter bile. (Yahya Kemal Beyatlı)

Güneydoğu kentlerinde ise silah sanayii inşaat sektörüyle ittifak halindedir. TOKİ, ülkemizin yerli bitki örtüsüdür. Oysa kazıbilim, imgebilim ve tarihibilimi göstermiştir ki her şeyin bir eskisi vardır. Her şeyin altında hep bir alt katman daha olacaktır. Baş yoktur. İlk yoktur. Başkanlık, kendi başlangıcı dışındaki katmanların, yeryüzünün ve belleğin izini silip süpürmek istemektedir. Diyalektik imge yerine kendi geleceğinin katman-sız temsili. Yeni Osmanlıcılığın geleceğe çıkış noktası, yarım bırakılmış bir Osmanlı değil, sıfırdan icat edilen Sahte Osman-lısı ile vahşi sermayeciliğin sünni simgeselliğidir. Belirli bir si-yaset yerine “siyasetin kendisi”, “siyasetin hakikati” olarak or-taya çıkan bu yeni tür vakanüvislik, büyük imha mekanizması.

XI.

Ölüm tecrübesine kendini çok erken açmış olan,
bir daha kapayamayacak, içinde yara gibi açılan
akciğeri gibi, onunla nefes alacaktır.

ELIAS CANETTI

Muhayyel hayvanlar ansiklopedisi, yine hayvan burçları, soldan sağa kâğıt üzerine karışık boya... Yaratılış çarkından fırlayan hayvan-insan, atası hayvan olan, kurttan, geyikten, arslandan, attan, ejderden tekevvin eden, gökyüzüne çıkarken insanlığa terfi edecek olan insan. Mezar taşlarında Dersim'den Hak-kari'ye astrolojik motifler: güneş, ay, çok kollu yıldız, haleli insan başı, çift başlı yılan, ejder, birinden diğerine dolanan... Susuz Han taşkapısında, Divriği'nde, her yerde. Çin'den Ahlat'a, Cihat Burak'tan Yüksel Arslan'a. Orta Asya'da insanların kılavuzu ve birer güç simgesiyken hayvanlar, Manici ve gnostik metinlerde dünyayı yaratan ve yöneten kötü varlıklardır; yürüyenler de sürünenler de, uçanlar da yüzenler de, iki ayaklılar da dört ayaklılar da erke, iktidara, sermayeye, başkanlığa, başbuğluğa düşkündürler; ya iktidarın arzusunu kazanmaya (sürü), ya iktidar olmaya (çoban) aday olarak, kurtuluşa değil tut-saklığa hizmet ederler. Marx'ın *Kapital*'ini ve sermayedarları bu nedenle hayvan başıyla resmetmişti zamanında Yüksel Arslan. Hayvanlardan her biri, insan bedeninin bir özelliğine ya da organına (kemiklere, ete, sinirlere, damarlara, tene) işaret edi-

yor; insan hayatının henüz siyasallaşmış görünmediği, insanın insan olabilmek için aşmak ve iptal etmek zorunda olduğu organlar bunlar. Tuzruhu olsun ruhu olsun – ruhsuz, insanlık yükünü yüklenmiş organlar.

Bedenden umudu kesmediği için ruhu bedene yerleştirse bile, gnostisizmle göz kırpışan kimi İslami metinlerde ise kan, balgam, safra ve sevgi bir araya gelerek *ahlat* denen biresimi oluştururlar.¹ İki dağın arasında bir vadi Ahlat. Safa ve Merve tepeleri arasındaki zemzem kuyusu. Bizans'a karşı Kalenderileri ve kıyama desteklemiş olan Hristiyan gnostikler ile Baba İlyas'ı ve Baba Resul'u ölümde buluşturan yerin adı aynı zamanda. Van gölü kıyısından, Pavluların sığındığı Divriği'ye giden, orada Ulu Cami ve Darüşşifa'yı inşa eden, mezar taşlarını oyan ustaların yaşadığı yerin, yüzyıllar içinde kat çıkar gibi yükselmiş olan İslami mezarlığın adı *Ahlat*. Şifahane, cami ve medrese taşkapılarına benzer mezar taşları, mezar başlarına kazınan çift başlı Çin ve Selçuklu ejderleri, çift başlı kartalları, arslanları, kapıları, kandilleri ile, çoğu çatma lahid ya da sanduka şeklinde, mezarların şahideli ya da şahidesiz olduğu mezarlık.² Ölene çifte ikizlik, ölenin yaşamış, ölenin ölmüş oldu-

1. Fuzuli, *Sihhat ve Maraz*, İstanbul, 1940, s. 13.

2. Bu konuda geniş bir literatür var: Metin Haseki, *Plastik Açından Türk Mezar Taşları*, İstanbul: Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Yay. No: 61, 1984; Naci Eren, "Antalya Müzesinde Bulunan Eski Türk Mezar Taşları", *Türk Etnografya Dergisi*, no. XVII, Ankara: Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Md., 1982, s. 115-34; Beyhan Karamağaralı, "Ahlat Mezar taşları", *Ön Asya*, no. 59-60, İstanbul: Ayyıldız Matbaası, 1970, s. 2-3; Haldun Özkan, "Erzincan Çayırılı ve Çevresinde Heykel Biçimli Mezar Taşlarından Birkaç Örnek", VI. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazı Sonuçları Toplantısı, Sanat Tarihi Sempozyumu, 8-10 Nisan 2002, Kayseri: Erciyes Üniversitesi, 2002, s. 611-20; Mehmet Top, "Hakkari'de Osmanlı Devri Mezar Taşları", XII. Türk Tarih Kongresi, Ankara, 4-8 Ekim 1999, Kongreye Sunulan Bildiriler, Cilt III, II. Kısım, Ankara: Türk Tarih Ku-

Yüksel Arslan, *Kapital VI*, *Arture* 156, 1971

Yüksel Arslan, *Arture* 28, 1963

ğuna tanıklık eden kaideler, heykeller, şahideler; ayakucuna ve başucuna dikilen mezar taşları. Yüksel Arslan peygamberin kıyamını büyütmekte Eyüp Sultan Mezarlığı'nda ve Ahlat'ta. Erenler yatar Eyüp'te ve Ahlat'ta. *O Eyüp mezarları ki, üstlerinden ölü geçmiş, diri geçmiş, yâr geçmiş, ağyar geçmiş.*

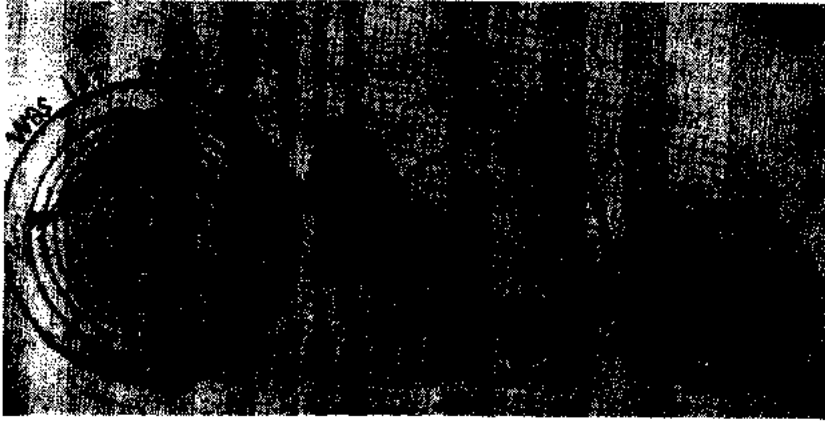
Yüksel Arslan'ın her sabah kendini seyrettiği ayna: insanı insanlıktan çıkaran, bedeni başından alan, cesedi boynundan koparan geçit. Yine de Yüksel Arslan'ın *arture*'ünde yara yara ölüme değil, yarığın içinden doğuma fırlatılan canlıdır insan, çeşitli hayvanların bireşimi bir baş gövdesinde taşınan. Uzun bir köprüden geçerek dünyaya ayak basan, başı döndüğü için tutunan, karadaki yaşama atlamaya hazırlanan bir deniz canlısı, ciğerleri solungaç gibi, sağlam durmak isteyen ayaklarıyla resim değil, belgesel fotoğraf figürü, kâğıt üzeri sepya. Arslan aynaya baktığında sadece Ahlat'a değil, Acéphale'e de bakıyor: hayvan başlı adam, cinsel organın üstünde, karın çakrasında, içinde kurukafa ya da embriyo büyütecek bir boşluk taşımakta. Merkezi, bedenin tam ortasında olan Vitruvius adamına ve Arno Breker'e inat, merkezkaç kuvvetine sahip Georges Bataille: Acéphale, göğe yükselen minareleriyle kendinden geçmenin, tabi olmanın, secdeye yatmanın, *phallisme*'in imgesi

rumu, 2002, s. 1291-1308; Mehmet Top, "Hakkari'de Tarihi Mezarlıklar ve Mezar Taşları", *VI. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazı Sonuçları Toplantısı*, Sanat Tarihi Sempozyumu, 8-10 Nisan 2002, Kayseri: Erciyes Üniversitesi, 2002, s. 745-58; Abdüsselam Uluçam, "Erciş-Çelebibaba Tarihi Mezarlığı'ndaki Mezar Şahideleri Hakkında", *Geçmişten Günümüze Mezarlık Kültürü ve İnsan Hayatına Etkileri Sempozyumu*, 18-20 Aralık 1998, İstanbul: Mezarlıklar Vakfı, 1999, s. 114-27; Abdüsselam Uluçam, *Eski Erciş-Çelebibaba Mezarlığı ve Mezartaşları*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2000, s. 57; Abdüsselam Uluçam, "Van Gölü Havzası'ndaki Tarihi Mezarlıklar ve Mezar Taşları", *Türkler*, c. VIII, Ankara: YTY, 2002, s. 218-32.

her zaman... Baş yerine yere kapaklanma, *phallus*... Çifte aynaya bakan, aynada gördüğü imgenin iki kanadını triptiğin iki yan kanadı gibi *arture*'üne kapatan: Kalenderilere ve Acéphale grubuna dair çifte bir geleneği, ölüme karşı direncinden keserek öldürebildiği için, çifte bir ölümü içinde saklayan ressam, Yüksel Arslan.

Birbirini izleyen, birbirine dönüşen dört figür: yeryüzü canlısı, at, iskelet, dönen çark. Aynı kökten iki hecenin bir araya çekilmesi demek figür... Çark, çakra, kan, balgam, safra, sevgi, Kalenderiler, Ahlat: Canetti'yi değiştirerek söylüyorum, *yaşam tecrübesine kendini açmış olan, bir daha kapayamayacak, içinde yara gibi açan akciğeri gibi, ölümle nefes alacak, ölümden kaçmak ya da ölüme koşmak isterken, ölmeden önce ölecek, kendi yaşamayışıyla artık yaşama dahil olmayı ve yaşamayı sürdürmeyi öğrenecektir. Eğer yaşam zamansal ve sonluysa, kendini korumak için zamansallığa karşı koymak zorundaysa, yaşamın sonluluğuna karşı koyarak yaşama da karşı koymak, yaşama karşı direnmek zorunda. Ölmeden önce ölme önermesi, zamana karşı koyan yaşamsal direnci de kökünden kestiği anda, ölmemek uğruna yaşamaya engel olmayı da kesmek, dönüşüme kendini açmak zorunda. Ölüm ahlakı, yalnızca yaşamın değil, yaşam denli dirimsel, etkisel ve sonlu olan imgenin de kendi silinişini göze almasını beraberinde getirmekte. Ne var ki bunu, kimi öldürmenin cinayet, kimin hayatına son vermenin yasal olduğunu belirleyen simgeselliği de kökünden keserek yapmak zorunda.*

Görselliğe dahil olan, görselliğe egemen olan, görselliğe eşlik eden bir yazı. Birden bir soru, Almanca: *Was ist arture?* Soruları kimler sorar, neden Almanca sorar? Önceleri Bataille'ın yoldaşı, sonraları Bataille'ın yolunu ayırdığı Breton tarafından sürrealist bir sergiye, Eyüp'ten Paris'e davet edileli beri

Yüksel Arslan, *Arture 72*, 1965

Fransa'da yaşayan Arslan, neden Almanca soru sorar? Warburg'u, Benjamin'i mevcuda getirmiş olan, ama aynı zamanda öldürülen hayatın değerini ya da değersizliğini belirlemiş, hayatı siyasetin yegâne değeri haline getirmiş, hayatı ve ölümü siyasallığa çevirmiş olan dil Almanca. Soru ve sorgu aynı köktense eğer, soran hükmeder, sorgulanan duraklar. Yanıtı bekleme jestiyle buyurganlaşan her soru, ne olduğunu ele vermeden buyruğu doğrultusunda nasıl davranılması gerektiğini söyleyen yasa gibi yargılar, doğruyu ve yanlış belirlir. Doğru yanıt ödüllendirilir (madalya, arma, kupa, not) yanlış yanıt cezalandırılır (kınama cezası, ihtar, demir parmaklık). Simgesel düzen içinde sorulan sorular yetkiye sadece babanın sahip olduğu, yanıtı bilmemenin suç oluşturduğu, babanın koyduğu yasalardır: kimliklendirilebilir ve kimliklendirilemez olanı, uçanı koşanı kimliklendirme politikası... – o kadar soğuktur ki, isimler donar (Elias Canetti). İsmi coğrafyasını mesken tutmamak, ismin içini oymak gerekir: düşünce, kendine karşı düşünmek zo-

rundadır. Üç sözcükle Almanca sorulan bir soru –*Was ist arture?*– doğum travmasını, varoluşun içine fırlatılmayı, anlam bağışıklığına anlam yapıştırmayı, göstergelerin suçunu sürdürmeyi buyuran bir sorudur: tekvine, mezara ve şehadete kimlik kazandırılacaktır. Ölmeyi ablukaya alma, tehlikesiz kılma, ehlileştirme pratiğidir. Ölümünden ölümü alma, *emri yaratılıştan koparma* mekanizmasıdır. Tekvini simgesel düzenin temsillerine maruz bırakan her emir, tutsaklığa programlanmıştır. Arzusu donuk, sözcükleri kanlıdır. Nasyonal-sosyalist Alman mitosunun kurucusu Rosenberg'e göre kimliklendirilemeyen, "Yahudi gibi" kimliksizliğin ve kimsesizliğin kendisi olanlar, başkalarının kimliklerine yapışarak yaşar, başkalarının kimliklerini çalarlar. Parazittirler. Haşere ilacı Siklon B ile öldürülmeyi hak etmeleri bir ırkçılık değil, bir hijyen sorunudur: "Antisemitizm, bit ayıklamak gibidir. Bitlerin ayıklanması bir dünya görüşü sorunu değildir. Bir hijyen meselesidir. Bu nedenle antisemitizm bizim için bir dünya görüşü sorunu değildi, artık sonuna gelmekte olduğumuz bir hijyen meselesiydi. Bitlerimizi hemen hemen ayıkladık. Sadece 20.000 bitimiz kaldı, sonra bütün Almanya'da bu sorun bitti."³ Kirlilik (mundar, zelil, iğrenç, vb.) bir nesne olarak öznenin karşısına aldığı, bir karşıda-olma-durumu değil, bir kendinden-fırlatmadır. Nesne (*object*) statüsüne sahip olamamış *abject*/zillet der Kristeva buna. Bedene ait olan ama öldüğünde uzayan tınak gibi artık canlıya ait olmayan, bedenin içiyle dışı arasında yer alan sıvı, salgı, safra, kan, süt, sperm, dışkı, idrar gibi iğrençtirler. Simgesel düzenler tarafından tabulaştırıldıkları sürece direnişçilerin, nasyonal-sosyalizme karşı Acéphale cemaatinin, sünni iktidara

3. Heinrich Himmler'in 24 Nisan 1943'te Posen'de yaptığı konuşmadan; Heinrich Himmler, *Geheimreden 1933 bis 1945* içinde, haz. Bradley F. Smith ve Agnes Peterson, Frankfurt: Propyläen, 1974, s. 200.

Kemik müzesi, Sedlec, ossuarium.

karşı Kalenderilerin ve Melamilerin omuz verdiği elementlerdir bunlar. Yahudiler *abject*'tir. Marjinaler *abject*'tir. İmhaları ve "geri dönüşümleri", öldürme ve üretim tekniklerine göre değişiklik gösterir: öldükten sonra cenazelerine gaz ve su sıkılabilir, tabutlarından düşürülebilir, defnedilen mezarlar açılabilir, cenazeler hırpalanabilir, "leşleri"nden (!) sabun yapılabilir. Kimin hayatını sonlandırmaya karar verileceğini, kimin yaşamayı sürdürebileceğini belirleyen düzen, kendi olağanüstü halini istediği zaman ilan edebilme hakkına/haksızlığına sahiptir. Casetler üzerindeki tasarruf da onundur. Başkanın sözlerinin hukukun kendisi olduğunu, hayatın kendisini temsil ettiğini yazar Agamben. Yaşam, olağanüstü halin istisna halidir.

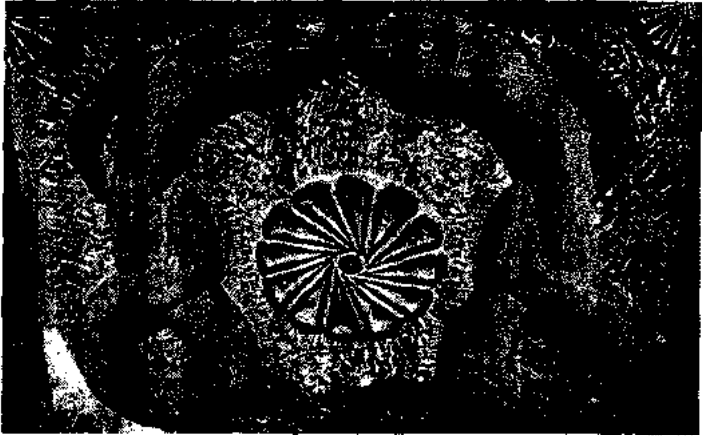
Ölümünden ölümü alma, ölümü ve siyaseti birbirine bağlayarak ölümü simgeselin içinde soğurma politikası, hayvan ile insan, kirli ile temiz arasındaki ayrımı belirlediği an, belirsiz kılmaktadır. *Abject* bir ara-durumdur. Siklon B, biber gazı, kim-

yasal silah: insanlar ölür, hayvanlar telef olur. İnsanlar gömülür, hayvanlar çöpe atılır. Simgesel düzen ve yaptırımları, hayvanın alınabilir-satılabilir-yenebilir-depolanabilir-temellük edilebilir-öldürülebilir bir canlı olduğunu kanıtlamıştır; emtia imparatorluğuna ceset imalatı. Cehennem yolları istisna hali taşlarıyla döşenir: “Namaz kılmayan, insan olmadığı için”,⁴ namaz kılmayanlara kimliksiz ve “kimsesiz” gibi davranılır, saladan, cenaze namazından mahrum bırakılır. İnsan olmayan, ceset de değildir. *Hayy*’dan nasibini almamış, hayvan bile olmayan *abject*’ler de vardır. Onlar birer atıktır.

Verdiği derslerden birinde bir çocukluk anısını anlatır Adorno. Köpek cesetleri taşıyan bir araba gördüğünde çocukken karşılaştığı dehşeti anımsar: ölümün ölümden siyasete fırlatıldığı, *gerçek olan*’ın simgesellik tarafından kuşatıldığı yerde, ölümü anımsatan insan değil hayvandır. İnsanın kendi kendine yaptığı/yapabileceği bir yapıta indirgenme küfrüyle, ölümün *fazlalığı* insanı değil, hayvanı hatırlatmaktadır. *Figuren*, leş. Otobanda ezilen, hızla diğer arabaların da üstünden geçtiği hayvan. Yaşam ekonomisi uğruna, biriktirilebilecek bir artı-değer oluşturmadağı için imha edilmesi gereken atık. Devlet ekonomisi uğruna, kimliklendirme politikasına sığmadığı için kimliksizlikten temizlenmesi gereken hastalık. Simgesel ekonomi uğruna, *gerçek olan*’a işaret ettiği için ele geçirilmesi gereken dehşet. Yaşam ekonomisi içkinliğinde yeri sabit, kendi kendini yapıt olarak üretebilen, gerçekleştiren bir potansiyel değil ölüm.

Doğum, aşkınlığın tersi sanki: Peygamberin miraca çıktığı atın bıraktığı izden çıkan çocuklar gibi insanın kendine taşıdığı, Kalenderinin ölmeyi öğrendiği mekân. Peygamberlerin ve ve-

4. Prof. Dr. Mustafa Aşkar, 12.06.2016, canlı televizyon yayını.

Şifaiye-Gıyasiye Medresesi'nden detay, Kayseri.

lilerin ölümü öte dünya için değil, bu dünyayı egemenden kurtarmak, hayat ve ölüm üzerindeki tasarrufu ondan almak içindir. Nübüvvet ve velayet sürmektedir. Dünyaya kimliksiz gelirken kimliklenmekte, dünyadan kimlikli giderken kimliksizleşmekteyiz: “Kendini beğenen ve kendini kendi içine demirleyen insanlığın dünyasında kimliğin mandalını biraz gevşetmek ve katılaşmamak: insanlık... bundan başka bir şey değildir.”⁵ Arslan’ın *arture*’ü kimliğin kapısını biraz aralamak için değil, hayvanlığa geri dönmek için de değil, insandan insanlığı keserek ona insanlığını iade etmek içindir... Ölmekten değil, yaşama karşı koyan ölümsüzlük isteğiyle ölüm üzerinde hükmetme arzusu kesilince gelen, solmayı ve silinmeyi içinde barındıran bir diriliş. Doğum, yola çıkışında, böyle bir dirilişe uç veren geçittir...

5. T. W. Adorno, alıntılayan Byung-Chul Han, *Todesarten. Philosophische Untersuchungen zum Tod* içinde, Münih: Wilhelm Fink, 1998, s. 38.

Arture'de sırasıyla birbirine dönüşen, Arslan'ın "Kalenderi" ve "asefalik" çifte kökeninden soluk alan dört element: insan-hayvan, hayvan, cansız iskelet (tavuk), çark-ı felek. Yüksel Arslan, baktığı çifte aynada iki ayrı simgesel düzeni kesiştiriyor: 13. yüzyılın Anadolu matriksi ile modernizm öncesi bir Batı'yı, *memento mori*, *ars moriendi*'yi. Kemikler, iskeletler ölümün aynı anda hem izi (bedenin izini süren kemik) hem temsili (gösterilenin yerine geçen gösteren): *ossuarium* geleceği. Ortaçağdaki kemik ve iskelet resimlerini takip eden, insan kemiklerinden yapılan karşı-reformist barok şapeller, katakomblar, duvarlar ve süslemeler bir yanda. Sırp ya da Türk milliyetçiliğine ve ölümün siyasallaşmasına yol açan kemik, ceset ve kan kültü. Diğer yanda Konya Karatay Medresesi'nde gökkubbenin altında ortak merkezli havuzda, Kayseri Gıyasiye Medresesi'ndeki ve bütün diğer cami, medrese ve şifahane gökkubbelerinde ve havuzlarında da olduğu gibi ne temsil ne iz olan çark-ı felekler. Svastika kollarından, çokkollu yıldızlara ve dönen çarklara uzanan yolculuk. Arslan'ın *arture*'leri triptik birer ikona olarak hayal edilebilir: iki kanadında insan-hayvan ile çark-ı felek, aynı geçidin içinde. Birinde onu dünyaya fırlatan üç boyutlu spiral, diğerinde iki boyutlu dönmedolap. Kanatlar, iki ayrı 13. yüzyıl öncesine, Osmanlı ve modernizm öncesine kapanmakta. "Hem olabilen, hem olmayabilen potansiyel: çünkü potansiyel, olmak ile olmamaya eşit uzaklıkta" (Aristoteles, *Metafizik*, 1050b, 10). Var olan potansiyel, tam da edimsele dönüşmemiş olan, edimseli askıya alarak yaşayan potansiyel: burada bulunduğu yer tam da doğumda, dünyaya fırlatılan adamda, 13. yüzyılın Doğu'da ve Batı'da askıya alınmış potansiyeli olarak triptiğin kanatlarını kapattığı gövdesinde. Temsiliyet yerine var olanın kullandığı ve kullanmadığı imkânları açan kâğıdın beyazında, boşluğunda, marjında...

İnsan ile hayvan, *ossuarium* ile çark-ı felek, katakomb ile çifte şahideli mezar, *ars moriendi* ile çift başlı su ejderleri arasında durduğu gibi, sanatla sanat-olmayan arasında da durmakta *arture*, sanat olmayanın imkânlarını kullanmakta. Sanatın *techne*'si ile politikanın *techne*'si arasında dolayimsız bir yol var. *Arture* sözcüğü, yaptığının *sanat olmadığını* söylemenin bir biçimi. Sanat olmayan, yapıta dönüşmeyen türden bir *techne*, varlığı *arche*'ye asla sahip olmamış ve olmayacak olan türden bir ortaya çıkarma, görünürlüğe getirme biçimi. Anlamın gizli tutulduğu başka bir düzlemin olmadığı, sadece olasılıkları görünürlüğe getiren, olasılıkları sonlarına taşıyıp bitişlendirmedığı için mühürlemeyen, *arture*'den uzaklaşıldığı anda bile yankısını sürdüren bir imgesellik... Kendini direniş stratejisi olarak gizli tutmaktan farklı bir gizlilik bu; bekâret zarı gibi, anlamı daha çok anlamlandırmak için saklayan... Arslan'da ise sanatın anlamına bile hapsedilmeyen bir sanatsallık. *Was ist arture?* sorusu, sanatın simgesellikle *gerçek olan* arasında durduğu aralığa işaret ediyor aynı zamanda. Eğer sözler ve (figüratif resmin sorunsalı olduğu üzere) anlamlanan figürler çoksa ve *arture* isimlendirdiği an sınırlayan, yan yana getirdiği öğeler arasında kaçınılmaz bağımlılık ilişkisi kuran sözlerle söylene-meyen, bilinen bütün bağıntıların ve bağımlılıkların ötesinde bir şeyi ifade etmek istiyorsa, sözcelemeyi tersine çevirmek, onları nesneleri ifade etme işlevinden mahrum bırakmak zorunda. *Arture*, ölüm karşısında bastırılan şeyi bütün ağırlığıyla içine almak, ölme olasılığını açık tutmak, arada kalmak zorunda. Ölüm olduğu için, ölüm karşısında yıkılmamak için ölüme karşı koyan şey değil sanat; ölümle beraber var olan, ölümün içine giren, karanlığına dalan şey... Bizans ikonlarına, kutsallık yeryüzüne inzal etsin diye zemin oluşturmak üzere karıştırılan doğal boyalar gibi (*temperare*), kullanılan renkler de toprak

boyası, kök boya renkleri. Bal, yumurta akı, sabun, kemik iliği, kan, idrar karışımı boya kullandıkça eskiyecek, solacak. Arslan boyaya karıştırdığı kanı ve idrarıyla, resme kendi bedeninin sonluluğunu da katmakta.

Rüyalar, Miraçnameler, Siyah Kalem, Cihat Burak, Yüksel Arslan: güzelliklerini kalmaktan değil, geçmekten kazanan doğumlar. Yüzeyselliğin temizliğinden ve kayganlığından değil, derinliğin kanında ve pıhtısında doğan çocuklar, çürümenin kirinde ölen cesetler... Dikey bir hareketle ölümü göklerde bir düzleme yükseltmek yerine, bu dünyadaki hassasiyeti kışkırtmak, duyuşsal körelmenin darlığından özgürleştirmek... Güzelliğe geçiciliğin, yere kapaklanmanın, kendinden geçmenin, başından olmanın, çürümenin kokusunu da vermek...

Ölümü hayatın her yerinde içkin kabul ettiği için her yerde ölümün tehdidini gören, hayatı ölümle tanımlamaya başladığında ölümün sınırlarını genişleterek hayatı baştan aşağı her yanına iktidarın sindiği bir hayat haline getiren devlet iktidarı, tersinden bir denkleme ölümün her yere bu sinsice sınışı sayesinde varlığını koruyup soluk alabiliyor. Krematoryumdan çıkan duman gibi, kentlere sinen ceset kokusu gibi yayılmak zorunda... Oysa kartondan kesilen figürler gibi, çizgi roman ve gölge oyunu figürleri gibi ölümlülüğe karşı koyma sayesinde hayata karşı koyan yaşam istencini yaşamdan kestiği an ressam, yaşamı artık yaşam olmayışıyla, yaşam olarak ölmüşlüğüyle –kanıyla, idrarıyla, safrasıyla, balgamıyla– yaşama iade edebiliyor. *Gerçek olan* kalıcılığın değil yokoluşun başladığı, ama yokoluşun yokoluştan kesildiği noktadadır. Kâğıt da Japon kâğıt sanatında ve Osmanlı kat'ı –kâğıt kesme– sanatında olduğu gibi, yok olan olarak yokoluştan kesilmiş bir malzeme. Ne var ki *arture*'de “görünürlüğe gelen... kesilen yaşamın bir varlık biçimidir... Çünkü özü zamansallık olan yaşama aykırı

Dersim, Çılga Köyü, Çevrik mezarı.

bir biçimde... yaşama sırtını dönen, özünü gizleyen, ama aynı şekilde şu an içindeki mevcuda gelişiyile zamanı sollamak isteyen şu arture, ani bir manevrayla asıl özü olan zamansallığa geri dönmektedir..."⁶ *Hayatı kesintiye uğrattığı için onun içindeki özü billurlaştıran maceradır arture*; tamamlamak üzere yarım kalmış olan bir şeye değil, asla tamamlamamak üzere henüz gelmemiş olana öykünmektedir.

Arture 72'de dünya varlığının ("creature from the black lagoon") eliyle tutamadığı hayali ip, solundaki atın yularıdır:

6. Özgün alıntı şöyle: "Ne var ki ikebanada görünürlüğe gelen, doğadan... kesilen yaşamın bir varlık biçimidir... Çünkü özü zamansallık olan doğanın yaşamına aykırı bir biçimde... doğaya sırtını dönen, özünü gizleyen, ama aynı şekilde şu an içindeki mevcuda gelişiyile zamanı sollamak isteyen şu çiçek, ani bir manevrayla asıl özü olan zamansallığa geri dönmektedir..." Nishitani Keiji, "Ikebana. Über die reine japanische Kunst", *Philosophisches Jahrbuch*, 98/2, 1991 içinde, s. 314-20.

kuyruğu örölmüş, Çin'den Kanuni'nin cenazesine binicisiz olarak yürüten, minyatörlere gelen imgeyi *hayy*'dan ayrı tutmayan bir attır bu. Mezarlarda ölene, miraçta peygambere refakat eden, canlılarda bir mekândan diğetine, ölenlerde yaşamdan ölüme uçuran hayvan, bir başka canlıyı dünyaya taşımıştır: Cihat Burak'ın atı dizginlerini koparmış, soluğu Yüksel Arslan'da almıştır. Kalenderilerle beraber Selçuklu'ya karşı savaşırken hayatını kaybeden, Amasya kalesinde zindana kapatılan Baba İlyas'ın atı onu ziyarete gelmiştir. Kırk gün hücrede kaldıktan sonra duvarı yarılan hücreye gelen Boz At, Baba İlyas'a bu dünyadaki hayatının artık sona erdiğini söyleyerek onu terkisine almış, göğ'e yükselerek kaybolmuştur. Peygamber de atı üstünde göğ'e çıkmış, şamanist Türk budunları da gök tanrıyla buluşmak üzere at üstünde göçmüşlerdir. Atın yerini kimi zaman koçların aldığı da söylenir. Konar-göçerler koçlarla beraber de göçmektedir. Orta Asya'dan Burak'a ve Arslan'a koçlar da tarihsel, zamansal ipuçları olarak diyalektik imgelerdir.

Amasya'da yaşamış olan Aziz Georges için de aynı şey rivayet edilir. Çark-ı felek, göğ'e yükselişin ölmeden önce ölmek anlamına geldiğini, yaşamın, yaşamın içinden kesildiğini söyleme biçimidir. Yaratılış ile emir, ancak bu yolla birbirine bağlanacak, çember bu yolla çevrimine açılacaktır. Kurtarıcı, insanlığından da insan ile hayvan arasındaki ayırmadan da geçmiş, henüz gelmemiş, belki gelmekte olan bir nübüvveti ve velayeti davet eden canlıdır. Davetnameler, devlet tasavvufuna yedirilemeyen tulsınnamelerdir. Yarım kalmış bir orijinale değil, asla olmamış olan bir geleceğ'e öykündükleri için temsil mekanizmalarına sığmazlar. Eğer temsil diye bir şey varsa, temsilin arkasında saklanan bir varlığ'a sığınma sayesinde vardır: örtülü ve gizli olan imgenin ardında hakikat gizlidir. Direniş adına gizlenen cemaatlerle ilgisi olmayan bir gizlilik bu.

Temsil eden bir imge gizler gizlemesine, ama bunu gizlenenin daha iyi görünmesi için yapar. Temsil düzeni varlığı ikiye bölerek katmanlandırma düzenidir. Bu her zaman böyledir. Eğer öykünme diye bir şey varsa, temsil eden ile temsil edilen arasında değil, hayvan ile insan arasında değil, hayvan ve insan ile onları hayvan ve insan diye ayıran dizge arasındadır. Dolayısıyla diyalektik imgenin amacı temsil mekanizmalarını yarmaktır: hayvan ile insan, onları insan ve hayvan olarak ayırıştırarak simgesel düzenden kesilirlerse, hayvanlıklarına ve insanlıklarına, hak ettikleri anlam bağışıklığına belki yeniden kavuşacaklardır. Çünkü ayırın aslında hiçbir zaman geleneksel anlamda bir aşkınlıkla içkinlik, gayb ile bâtin arasında değil, bu ayrımlarla onları mümkün kılan simgesellik arasındadır. Zaten ayrımlar asla sadece kendileri arasında değil, incelikle kabalık arasındadır. Bu nedenle Badiou haklıdır; *hayy*'ın, *hayat*'ın, *hayvan*'ın, nebatatın, cemadatın simgesel düzen içerisinde yer alan sözcelemelerle, arkası boş sonsuzluklara havale edilerek güvence altına alınmasının bırakılması, insanın her şeyden önce kendi sonluluğunu ve ölümünü kavramasına bağlıdır, ölüm ancak bu koşulda soğurulamayacak, dünya kabalıklardan ancak bu şekilde kurtulabilecektir: "İnsanlık durumunun her şeyden önce insanın sonluluğu içinde anlaşılmasıyla kavranabileceği fikri, sonsuzluğu hep yitip giden bir mesafede" tutacaktır. "Bu yüzden... Bu yüzden felsefenin tek gerçek koşulunun... sonsuzluğun dünyevileştirilmesi olduğunu düşünüyorum."⁷

7. Alain Badiou, *Being by Numbers*, Lauren Sedofsky, Alain Badiou ile söyleşi, *Artforum*, Ekim 1994, New York, s. 87.

XII.

Sizi rahatsız etmeye geldim.

ALİ ŞERİATİ

132

Mikatten önce, gözü kendine ilişmesin, kendi imgesine kapılmasın, kendini unutsun diye aynaya bakmamak öğütlenir; mikatle beraber kişi kefenini giymekte, kendini gömmeye gitmektedir. Sözlük anlamıyla bir iş için belirlenen yer ve zaman demektir *mikat*, hacca gidenlerin ölmeden önce ölme provası gerçekleştirmek uğruna beyaz ihramlarına girdiği yerdir. Mahremiyetle aynı kökten gelen *ihram*, ölümün ölenin en mahrem âmı olduğunu ifade etmektedir; bütün imgelerin ortadan kalktığı, hayatın kokusunu taşıyan her şeyin unutulduğu andır mikat, insanı diğerleriyle buluşturan nisyanıdır, ölme vaktidir.

Hacca gidenler, hicrettedir. Terk etmek, ayrılmak, bir yerden başka bir yere göç etmek demektir bu; hacca gidenler yaşamdan göç eden muhacirlerdir. Kalenderilerin gnostisizmi hac pratiğinde verilidir: hac yolculuğu bu dünyayı terk etmeyi, ölmeden önce ölmeyi, yaşamını ölü olarak sürdürmeyi önerse de, Vahhabiliğin de sünniliğin de varlık unutkanlığına kapıldığı bir önerme olarak kalmakta, kefenini giymiş başkanlar dört bir yandan lastik geren korumalarıyla tavafta kendilerini diğerlerinden ayırıp, kefenlerinden olmaktadırlar. Hacılar, tekvinin

kevn'ini, "ol" buyruğunu "öl" olarak yaşayan kişilerdir. Mikate girmiş kişinin kimliği, konumu, düşüncesi, zorunluluğu yoktur. Düzenlerini, toplumlarını, ailelerini, mallarını bırakarak ölmeye gelmişler, çıktıkları bu en büyük cihadın ve kıyamın bilgisiyse, ceset olarak geldikleri yere geri dönecek, fenadan sonra bekayı ve zevki öğreneceklerdir. Hac makamından geçenlere, *zevk erbabı* denir: her an ölmeye dönebildikleri için her zevke gidebilmektedirler. Fenadan sonra baki olmak, *ibnû'l-vakt* olmayı öğrettiği için, geçmiş ve gelecek beklentisinden, herhangi bir beklentiden uzakta, ceset gibi şimdide ve burada yaşamayı, şimdinin ve buradanın künhüne varmayı bilmektedirler. Şimdi, geçmiş ve geleceği barındıran bir düğümdür. Bütün olasılıkların dünyası açıktır. Tek bir soyut tümevarımsal olasılıkta toplanarak kendini yasanın temsilcisi olarak dayatan sözcelemeler yerine, tek bir açığa bakmaya zorlanmak yerine, bütün açılar ve yönler olasıdır. Diderot'nun oyunculuğu tarif etmesi gibi, hacılar hiç kimsedir, ceset olmayı kabul etmişlerdir. Zevk, ölmeyen önce ölmüş *ibnû'l-vakt*'lere bahşedilen, kimliğe dair olmayan bir lezzettir. Anlam yüklemeleri ortadan kalktığı anda, genişleyen, görünmeyenin peçesini indiren bir şeyi görünürlüğe getirmediğinde mevcuda gelen frekanstır: anlam katı ve kısa, anlamın altında yatan zevk uzundur. Anlama biat edilmese de, anlamdan bile, ölümü kendi içinde saklayan imge gibi, aşk gibi, kendi çöküşünü kendi içinde taşıdığı an zevk alınabilir. Ölmeden önce ölmüş birinin ölümü siyasallaştırması, kötülük yapması, ölümün tasarrufuna sahip olmayı arzulaması imkânsızdır. Hiçbir anlamın darlığına sığmamakta, hiçbir anlamda katılaşmamakta, vatan, aile, şeref, şehit, iktidar, sermaye gibi hiçbir anlamı mülk edinmemektedir. Kendiliklerini bile temellük etmeyen Kalenderiler, Vefailer, Babailer ve diğer bilgeler zevk erbabındandır. İdeal bir anlamı aramaya ve bulmaya

davet eden simgesellik ve bu simgeselliğe sahip olmak yerine tatmaktan, lezzetine varmaktan söz ederler, mecazen girdikleri mikat sayesinde bekayı ve doğru işi doğru yer ve zamanda yapmayı öğrenmişlerdir. Fena, görünmeyi görmemizi sağlayan ve simgesel dile tercüme eden ruhsal/tinsel bir keşif değil, *gerçek olan*'ın görünmeyeceğini teslim eden ruhsal bir tekamüldür. Amaç, görünenin ardında yatan gizli bir görünmeyi arzulamak değil, kimliğin yokluğu ve burada'nın vakti sayesinde mikatte olmaktır. Hac, bir kere yapıldıktan sonra geçmişte kalan bir edim değil, kalp atışı gibi, *gerçek olan*'ın geçmişi ve şimdi'si gibi her an tekrarlanan bir süreçtir. Her saniye yeni baştan ölmektir. Bu türden bir "vaktinde" ve "andan içerü" olmanın, günümüz Türkiye'si'nin "fırsatçılığıyla" ilgisinin olmadığı yeterince açık olsa gerek. Her şeyin zamanı vardır ve mikate giren muhacir, "gerçekleştiği zaman potansiyelsiz hiçbir şeyin kalmayacağı" (yani olmama kapasitesine sahip hiçbir şeyin kalmayacağı) bir potansiyel gibi "hem olabilir hem de olmayabilir" durumdadır. Muhacir, "olmak ile olmamaya eşit uzaklıktadır" (Aristoteles). Kimlik yüklemelerinden ve imge giysisinden soyunmuş olan hacı, muhacir, bilge, ceset, gerçekliğin henüz gerçekleşmemişliği ile tümüyle gerçekleşmişliği arasında, tam ortadadır. Gerçekliğin sermayesini oluşturan temelsiz, zeminsiz, başlangıçsız, başkansız, isimsiz bir aralık, bir tür fondur burası, boşluktur.¹ *Var olanda var olmayanın kullanıldığı imkânlar vardır*. Aristoteles okumasında İbn Sina'nın, Bartleby okumasında Agamben'in söz ettiği arada olma durumundadır: olmaya ve olmamaya, gerçekleşmeye ve gerçekleşmemeye eşit uzaklıktadır. Tercihle bulunmamak; gerçekleş-

1. "Fon" sözcüğünü, François Jullien'in kastettiği anlamda, Dünya Bankası ya da IMF derken olduğu gibi, çekip çekip tüketilemeyen bir rezerv gibi kullanıyorum.

Deve sırtında kendi cenazesini götüren Hazreti Ali.

meyle gerçekleşmeme arasında taraflardan biri ağır basar, biri görünüşe gelir, diğeri görünüşten giderken hep şehadet getirmek, tanık olmak. Tanıklığın köprüsünde kalmak. Gerçekleşenleri, gerçekleştikten sonra değil, gerçekleşmeye başladıkları evrede yakalamak, onlarla beraber yol almak: İbn Sina'nın "mükemmel potansiyel", İbn Arabi'nin "makamsızlık makamı" dediği bu makamın dayatmacı ve buyurgan olması, ölümü siyasallaştırması mümkün değildir. Ölüm cemaati, bu türden bir makamsızlık makamının aşkınılığı sayesinde kurulabilir. Günümüzün Yeni Osmanlıcılar bu olasılığı fena halde ıskalamış görünüyorlar. Fani olamadıkları için bekaya da varamamakta, eksiklik/noksanlık/yetersizlik olarak algıladıkları *varlık boşluğu*'nu ikame edebilmek için, *gerçek fazlasından* kırpıp fantazi nesnesi haline soktukları zevksiz *küçük a nesneleriyle* memleketi iğfal etmektedirler.

Oysa zevk erbabı, "şehvetle kucaklaşmaktan korkmayanların içtiği bütün şaraplardan" (K. Kavafis) içebilir, çünkü makamsızlığına her an geri dönebilir. Simgesel göndermelerin içi-

ne de girebilir, çünkü oralardan çıkabilir. Gerçekleşenleri, gerçekleşmeye başladığı evrenin inceliğinde, gerçekleşmişliğin sürecini gerçekleşme ânına değin takip edebilir. Hacca çıkan muhacirler, var olanla var olmayanın arasındaki makamsızlığı tavaf edebildikleri, bu makamsızlığın boşluğun kendisi olduğuna vâkıf oldukları için *gerçek olan*'ın ahlakından nasiplenmişlerdir. Farkına varılan, şuurla idrak edilen, ama bakılmayan, tanımlanamayan şeydir *gerçek olan*. Hakikate dönüşmeyen, kodlanmayan, anlam dizgesine sokulmayan yokluktur, Vahhabiliğe öykünen sünni iktidarın içini anlam, dışını inşaatla doldurmaya çalıştığı küptür çölün ortasında; aynı anda bütün yüzlerini görmenin mutlak olarak mümkün olmadığı şeydir, Kâbe'dir. Kâbe "boş bir odadır, o kadar... Üstü açık meydanın ortasında boş bir odadır... burada hiçbir şey yoktur, hiç kimse yoktur".²

Kâbe bir yapıt değil, bir eserdir. Başı, ortası, sonu yoktur. Başı olmama anlamında başsızdır, sonu olmama anlamında sonsuzdur. İzi sürülse de imgesi yoktur. Buna rağmen *nereye dönerseniz Allah'ın yüzü oradadır* (Bakara: 115). Allah'ın imgesi ve boşluğunu dolduracak bir temsili yoktur. Ulema yoktur. Ölmün temsili yoktur. Din bir işlevdir ve yasaya tekabül eder. Oysa tanrının bakışı boşluktur. *Gerçek olan*'dır. Dehşettir, kimliğin yarıldığı andır. Egemen tarafından imha edilmesi gerekir. Kalenderilerde, marjinalerde, Cihat Burak'ta, Yüksel Arslan'da boşluğun bakışı vardır. Ayna görüntüsü, kimliklerin isnat edeceği yerdir ve simgesel düzen, kimliğin kaydığı ânın yerini tutacak olan sözcüklerle Kâbe'nin içindeki boşluğu doldurur. Simgeleştirme, Kâbe'nin içindeki boşluk sezildiği an başlar, sözcükler yitirilmiş olan nesnenin, tanrının yerine geçer. Dev-

let o sözcükleri alır, temsil eder: Tanrının ve ölümün siyasallaşmasını başlatan süreçtir bu. Memleketimizde tanrının siyasallaşması ile ölümün siyasallaşması bizatihi aynı süreçtir. Gerçek tutkusunun, mikate girdiğinde, aynaya bakarken kendi imgesi yerine boşluğu ve imgesizliği görmesi bundandır. Tanrının ve ölümün yerine geçecek, kimliğin içindeki “yetersizlik ilkesini” (Georges Bataille/Maurice Blanchot) doyuracak hiçbir sözcük yoktur. Ölümün ve tanrısal boşluğun yapıt olması mümkün değildir, çünkü “insanın insana içkinliği... mutlak olarak yapıttır, kendinin ve sonuçta *her şeyin* yapıtıdır veya yapıtı haline gelmelidir; onun tarafından biçim verilmemesini gerektirecek hiçbir şey yoktur”.³ Gerçek ahlaki, mikatte kalan boşluktur. Sınırlandırıcı yapıtlara inat, tükenmezdir. Kurtuluş, nübüvveti ve velayeti sürdüren muhacirin elindedir.

Allah sözcüğü Sami dillerinde sözcük anlamıyla *eloah*’tan gelir. Bir yanıyla eski bir tanrıça olan Eloah’a, Lat’a ve Uzza’ya, diğer yandan yokluğa gönderme yapan bir sözcük olarak okunabilir bu, *el-ilah*, *el-lâ*. Kur’an’da bu isimlerin anıldığı bağlamda, onların isimlerinin sadece birer isim, ataların taktığı birer isim olduğu, hiçbirinin tanrıyı doldurmadığı söylenmiştir: “Gördünüz mü haber verin Lat ve Uzza’yı... onlar, ancak sizin ve atalarınızın taktığı isimlerdir” (Necm: 19-23). Bununla beraber *Eloh*, *elohim*, *allah*, *allat*, *el-lat* ve *ilah* sözcükleri nefes ve ruh anlamına geldiği için son nefesini vermek, ruhunu Allaha teslim etmek de demektir. Allahın olan Allaha gidecektir. Nefes, herkesin ciğerlerine çektiği, hiç kimseye ait, hiçbir niteliği olmayan havadır, ruhtur, atmosferdir, soluktur. Nefessiz *hayy* yoktur. Kâbenin boşluğundan ciğerlerimize dolmakta, ci-

3. Maurice Blanchot, *İtiraf Edilemeyen Cemaat*, çev. Işık Ergüden, İstanbul: Ayrıntı, s. 11.

ğerlerimizi doldurduğu an ciğerlerimizden boşalmaktadır. Soluğun boşluğu, İbn Arabi ile Lao Tzu'yu buluşturan boşluk mekân'dır; "araba tekerleğinin göbeğine otuz parmak bağlıdır. Tekerleği kullanışlı kılan bu parmaklar arasındaki boşluklardır. Kili yoğurur içini oyar çömlek yaparsın. Çömleği kullanışlı kılan içindeki boşluktur. Oda, kapı ile pencere boşlukları bırakarak yapılır. Odayı kullanışlı kılan bu boşluklardır..." (*Tao te ching*, §11).

Var olan şeylerden her biri, gerçekliğin bu en nazik, en yetersiz, en boş evresinden oluşmuştur. Hiçbiri bir araya gelerek varlığın bütününde buluşmayacaktır. "Varlığın tamamı diye bir şey yoktur, 'var olan her şey' diye bir şey yoktur; tikellikler içinde görünüşler vardır, o kadar."⁴ Boşluk potansiyelinden çıkan, kendini "gerçekleştiren" her şey, çifte şahideli mezarlar gibidir, ikizdir: hep bir görünüşü, bir imgesi olacak, bu imgeye hep yamuk bakılacaktır. *Gerçek olan*'ın imgesi yoktur, onun boşluğunu dolduran küçük arzu nesneleri vardır: Lacan'a göre simgeselleştirmeyi destekleyen, arzunun nedeni olan, kaybın yerine geçen, fantazileri hakikat seviyesine yükselten sürreal *küçük a nesneleri*: baş/kentte havaalanından kentin başına girerken Ankara kedileri, Ankara keçileri, karayollarında dinozorlar, at üstünde fetih kutlamaları, merdivenlere dizilen Türk budunları, Kanal İstanbul, Çamlıca Camii... kabalık ve elbette gülünçlük; tümü, boşluğu bir imgede ele geçirmeye çalışmak, babayasaya tabi kılmaktır. Ayrım, yalanla hakikat arasında değil, nezaketle kabalık arasındadır. Kalenderiler tam da bu nedenle bu dünyayı reddetmekte, din adına devlet mülkü büyüyenlerin üstüne yürümektedir. Gerçek ahlakı tannıy, ölümü ve

4. Joan Copjec, *Tut ki Kadın Yok. Etik ve Yüceltim*, çev. Barış Engin Aksoy, İstanbul: Encore, 2015, s. 12.

yaşamı simgeselliğin kiriyle kirletmez, metafizik bir boyuta taşımaz, sadece boşlukta bırakır. Bir temel, zemin, başlangıç değildir boşluk; verdikçe eksilmeyen, çoğaldıkça tükenmeyen bir fondur.

Gerçekleşmeyle gerçekleşmeme ortasında, her ikisinin de altında yatan fonu oluşturmakla kalmaz, her şeyin yenilenme koşuluna döndürür; her türlü yenilenmeyi ve dirilmeyi olası kılan, boşluğun belirsizliğidir: *bağzı*. Kahrolsun bağzı şeyler, yaşınsın bağzı şeyler: yenilenme, her seferinde doğru yerde ve zamanda, o mikate mahsus olan gerçekleşmeden ibarettir. Zevk erbabı, amaçtan bağımsızlaşmış, boşluğun gerçekleşme ya da gerçekleşmeme koşullarının oluşmasını duyar, dinler, alır. Bütün olasılıkların başlama noktasını bekler. Boşluğun imge üretim sürecine tanıklık eder. Boşluktan çıkan, gerçekleşen her şey, imgesiyle beraber mevcuda, görünürlüğe gelecektir. Sonlandıran, mühürleyen bir yapıt değil, diyalektik, hareketli, canlı, canlandırıcı bir imgedir zevk erbabının mevcuda getirdiği.

Onda *gerçek olan*'ın bakışı vardır. "Bir şeyin kendini kendisi vâsıtasıyla görmesi, ayna gibi başka bir şeyde görmesine benzemez."⁵ Ayna görüntü tutmamakta, her şeyi almakta, her şeyi yollamaktadır. Sonu başından belli bir yapıt oluşturmaktan, kendi sonunu kendi başında taşımaktan değil, kendiliğinden gelmekten, kendiliğinden gitmekten, her seferinde başkalaşıma yol açmaktan kaynaklanan bir etkisi vardır, sırrı buradadır. Boşluğun sürülen, kalmayacağı, boşluğa geri döneceği bilinen izindendir. İmgenin sürdüğü iz, boşluktandır, ölümdendir: *Her canlı bir gün ölümü tadacaktır*. Ölüm yadsındığı sürece yaşam yadsınacaktır. Zevk erbabı, ölümün lezzetini yaşarken tatmıştır.

XIII.

Bir sabah uyandığımda
işgalcileri buldum yanımda

Bella chiao

140

İmgenin gücü, zamanında düşen yağmur gibi her şeyi yeşertcek güçte olmasındadır. Çin'den yüzyıllar içinde Anadolu'ya gelen bilgidir bu. İmgeyi imge kılan, içindeki eylemdir. Mezarın içinde ölü, imgenin içinde geçmiş vardır. İmgenin de ölüsü ve dirisi vardır. Mezarlar ve imgeler, ancak "tanınabilirlikleri ânında görünen imgeler olarak kavranabilirler,"¹ doğurmaya ve diriltmeye kâdir olmaları mecralarındandır, hareketliliklerindendir. Diyalektik imgeler temsil ve ikâme etmez, vaktin ve mikatin içinde, çayın, suyun, rüzgârın tadıyla, artık orada olmayan bir yokluğu kayboluşuyla yeniler, varlığa ve yokluğa açar, geldikleri hızla giderler. Biçimi mülk edinmekten, biriktirmekten kaçınan, görüntülerinin çerçevesini mesken tutmayan imgelerdir bunlar. Amaç ikna etmek ya da açığa çıkarmak değil, başkalaştırmak ve simgesel düzen içinde gedik açmak, o gediğin içinden geçmektir. Söylenenden başka bir şey söylemek, anlarnı başka yerde gizlemek yerine, düşündüğünü söylemeyen, davrandığını yapan imgelerdir. Yasanın katılaşımlı-

1. Walter Benjamin, *Über den Begriff der Geschichte, Gesammelte Schriften* içinde, I, 2, Frankfurt/M.: Suhrkamp, s. 685.

ğında, simgeselliğin hakikat düzeninde değildirler, ikna mekanizmalarıyla çalışmazlar, canlıdırlar, canlandırıcıdırlar. Nasıl ki *gerçek olan* ahlakının kefaleti söz değil davranışsa, diyalektik imgenin de ahlakı göstermek değil, gözleri ilk kez açılan bir kör gibi görmeyi öğretmek (Paul Cézanne), değiştirmektir; varlık-bütünü temsil edecek bir imgeye/simgeye sahip olunamayacağını, hakikatin tek bir görüntüyle ya da görüntüsüzlkle kendini görünür kılamayacağını ya da gizleyemeyeceğini bilir. Varlığın bütünü, hakikatin temsili vb. diye bir şey yoktur; diyalektik imgeler varlığın “hepsi-değilinin” muhafızlarıdır. Sonludurlar, tek bir imgede tükenen sonsuzluk imgelerinin aksine, “sonluluğun hüküm sürdüğü yerde son yoktur”,² boşluk ve makamsızlık makamından çıkarak kendilerini mütemadiyen yenilerler. Günümüzün ve yakın geçmişin Türkiye’sinde Yüksel Arslan, Cihat Burak, Ömer Uluç, Mithat Şen, Arslan Eroğlu, İhsan Oturmak (bu sanatçıların tuval resmi yapıyor olması bu bağlamda sadece rastlantısal) ve kimi güncel sanat örneklerinin de dahil olduğu “bağzıları” bu sürekli yenilenmenin örnekleridir. Şükür ki onlar vardır. Yenilenme, boşluktan geleni ele geçirmeye çalışınca değil, gelene eklemelenince gerçekleşen şeydir. Boşuna Gezi’deki duvarlardan birine “Cihat Burak’ın resimleriyiz” diye yazılmamıştır.

Bu nedenle, babanın ve yasanın sınırlandırıcı, koparıcı, dışlayıcı ve engelleyici simgeselliğinin aksine, ayrımların henüz ayrım olarak ayrışmamış olduğu bir boşluk matriksinden soluk alır bu imgeler. *Matriks* sözcüğü Latince, içindekini koruyan, gözetken anlamına gelen *mater*’den türemiştir. *Materia*, madde ile aynı köktendir. Rahim, dölyatağı, anne, kaide, bir cisme şekil veren ya da dayanak olan olasılık, hücreler arasında

2. Maurice Blanchot, *İtiraf Edilemeyen Cemaat*, a.g.y., s. 32.

bulunan madde, besleyen boşluk demektir. Durmayı, etkili olacağı âni beklemek üzere geri çekilmeyi bilen, üretici ve besleyici boşluktur bu. Yeni İslamcılığın kendi tarihini ve geleneğini silme arzusuna inat, “en büyük amel, en güzel hüküm olan *hicret* kelimesi de *Hacer* isminden türemiştir”.³ İç boş bir oda olan Kâbe’de gömülü olan kadının ismidir Hacer, *hecr*’den türetilince “göç ve “yabancı”, *ahcar*’dan türetilince “taş” anlamına gelir. Kâbe İslam’ın boşluk matriksi, Hacer onun bedenidir. Yabancı bir ülkeden, Habeşistan’dan Arabistan’a gelmiştir. Medeniyet, kendinin yabancısıdır, kendine yabancılaşmıştır. Kâbe, Hacer’in mezarıdır. Tanrının evi, mezardır. İçinde geçmiş vardır, her an yeniden şimdiye açılmaktadır.

Tanrının evi, siyahi bir kölenin mezarıdır. Hacer hicrete çıkmış, suyu bulmuş, medeniyet kurmuştur. Peygamber, Hacer’in yolunda yürümüştür. Medeniyet duranların değil, yürütenlerin eseridir. *Hicret*, *muhacir* ve *Hacer* aynı köktendir. Medeniyetin matriksi kent, hicretle ve Hacer’le mevcuda gelmiştir. Özdeşlik farklılıktandır, hepimiz kendimize yabancıyızdır. İslami simgesel düzen, Osmanlı’nın kalbinde taşıdığı, ordusunu teslim ettiği Yeniçeriler gibi, siyahi köle Hacer’i içinde büyötmekte, Hacer bütün simgesel düzenin içini oyduğu ve yasa, *gerçek olan*’a tahammül edemediği için kendi geçmişini yakmaktadır. Arslanhane Osmanlı için ne denli ürktüktüyse, Beytullah Suudi için aynı tedirginliktedir. Mekke yok edilmelidir, edilmektedir. Kutsal kitabın burada inmeye başladığına inanılır; Kur’an’da Mekke, kentlerin anası sıfatıyla anılır. Son yirmi beş yılda tarihi yapıların hemen hepsi yıkılmıştır. Mescid-i Haram’ın avlusundan dağlar görünmeyecek, kuşlar tavafla aynı yönde uçmayacaktır artık. Kutsallık çalınmıştır. Boşluğun gü-

3. Ali Şeriati, *Hac*, a.g.y., s. 57. Bu okumayı Ali Şeriati’ye borçluyum.

zelliği yerini büyüklük, tezyinatın yerini abartı almış, Mekke'nin tarihi merkezi Suudi Hükümeti tarafından yeniden şekillendirilmiş, Mescid-i Haram simgesel düzende bir *küçük a*, emtia imparatorluğunda bir şişme bebek haline indirgenmiştir. Mekke, Mekke'den ve Kâbe'den temizlenmektedir. Mekke muhacirlerden müteahhitlerin eline geçmiştir. İlginçtir ki 1803 senesinde Emir Mesud komutasındaki Vahhabiler Osmanlı'yla savaşıp Mekke'yi ele geçirdikten sonra Osmanlı'dan kalma tarihsel mirası yüzyıllar içinde peyderpey tıraşlayan, Ecyat Kalesi ve Osmanlı Kışlası'nın yerine gökdelenler diken, Osmanlı'dan kalan Kâbe yüksekliğini aşmayan kubbeli yapıları, Mimar Sinan'ın hazırladığı son revakları da imha eden zihniyete rağmen Yeni Osmanlıcılık da bu Vahhabi yıkımını örnek almaktadır. Yakın bir tarihte Mescid-i Haram'a bir Türk müteahhit firması tarafından yeniden yerleştirildiği rivayet edilen revaklar replikadır. Osmanlı'nın yarım bıraktığı, Vahhabilik örnek alınarak tamamlanacaktır: yıkma, talan etme, gerekiyorsa yeni bir replikayla taçlandırma pratiğindendir.

Sünni devlet İslamının öykündüğü Vahabi devlet İslamı, terbiyeden nasibini almamış ergen erkekler gibi kendini dayatmak, Hacer'in açık tuttuğu yarayı kapatmak zorundadır. Hacer, İbrahim'in cariyesidir. Hicr-i İsmail'de, Kâbe'nin üçüncü ayağının yanında yatmaktadır. *Hicr* etek demektir, Kâbe'yi kadın eteği tezyin etmekte, hicret kadının eteğinde yürümektedir. Babanın celaliyle buyuran söylemin içinde Habeşli ceset canlıdır. Yokluğu vardır. Babanın yasağı, annenin yokluğuyla şekillenmiş olan yere yerleşmiş, varlığı istila etmektedir. Eğer simgesel düzenin işleyişi bir nesneyi yokluğunda tanımlamaya dayanıyorsa, babanın yasasıyla temsil edilen, matriksin, tanrının, ölümün imsizliğidir. Cihat Burak'ın şakasını yapamayacağı bir zevksizlik ve nobranlıkla olmaktadır yapılanlar. Kâbe'ye gök-

delenlerden bakılmaktadır. Hacer'in kadınlığı ve ölümün varlığı, her türlü zulmün kapısını aralamıştır.

Simgeleştirme, bir şeyin eksik olduğu düşünüldüğü an başlar. Hacer'in suyu bulmuş medeniyeti kaygandır, şekilsizdir, ele avuca sığmamaktadır, kimliksizdir. Karnında su vardır, akararak doğurmuş, medeniyeti suyla kurmuştur. İçi boştur, baştan ve başkanlıktan yoksundur. Boyun eğdirmek, vahşiliğini aşmak gerekir. Simgesel dil, bir taşla iki kuş vuracak, onu doğuran matriksin şiddetine ket vurarak vahşeti ehlileştirecek, ana rahmine geri dönecektir. Simgesel düzenin *gerçek olan*'la ilişkisi bir arzu-nefret ilişkisidir. Simge/sembol bu nedenle yarılmış, kırılmış, kopmuş olan bir şeyin iki ayrı parçasını birbirine dikişlemek demektir: *sym-ballein*. Artık dikiş tutmayan, tutamayacak olan, hiç olmazsa simge sayesinde ele geçirilecektir. Tanrıyı, boşluğu ve dişillliği tanımlayan simgesel dil onları unutturmayı, babanın göstergelerine başvurarak yapmıştır. *Hafıza-i beşer nisyan ile maluldür*. Haccın Hacer ile başladığı unutturulmalıdır. Tarihin kurulması ortak hatıraların özdeşleşimine olduğu kadar ortak bir unutkanlığa da bağlıdır. "Yeni-İslamcılık", kendi kimliğini oluşturmak uğruna onu mevcuda getiren kimliksizliği unutturmak, Hacer'i *abject*/zillet olarak kendinden uzaklaştırmak, fırlatıp atmak zorundadır. Kimliğin ve özdeşliğin nasıl kurulduğu sorunu, siyasetin alanına girişteki temel mesele, nisyan, ölüm siyasetinin başlangıcıdır.

Muhacirler bilir: medeniyet, "olmakla olmamak arasında eşit uzaklıkta" duran matriksteki olasılıkların gerçekleşmesiyle beraber oluşmakta, hiçbir simgesel düzen makamsızlığın ikamesi olmamaktadır. Dölyatağından varoluşa fırlatılınca yiten nesnenin ikamesi yoktur. Anne yoktur. Kan, balgam, safra, seveda, annenin ismi yoktur. İbrahim, Habeşli cariye Hacer'le çocuk sahibi olmak için evlenmiştir. Toplumda konumu, saygın-

lığı olan, medeniyete terfi etmiş bir canlı değildir Hacer. köledir, siyahtır, insanlığın sınırındadır. Atina'da demokrasiden menedilen kadınlar ve köleler gibi *zoon* statüsünde bile değildir, insan-altıdır, *abject*'tir. Ama Kâbe ona doğru etek uzatınca, nereye bakılsa tanrının yüzü görülen boşlukta bu "mutlak yön-süzlük, yön tutmuştur".⁴ Kâbe'nin gösterdiği yegâne istikamet hicrettir. Muhacir, Hacer gibi olandır. *Benim Allah ile bir vak-tim vardır* diyen peygamber gibi mikate girmiş, hicrete çıkmıştır. Safa ve Merve tepeleri arasında oğlunu ölümden kurtarmak için su ararken Cebrail kanatlarıyla yeri kazmış, çölden su çıkarmıştır. Medeniyete yapıtla değil, hicretle ulaşılmıştır. İki dağın arasında olan ölüm gibi (Ahlat), iki dağın arasında su vardır. Muhacir, ölmeye doğru su gibi akmaktadır. Ölmek varsıllık değil yoksulluk, varlık değil yokluktur ki, bir varlığa gelme biçimidir yokluk.

Kâbe'nin duvarında hacirü'l-esved asılıdır. Hacerü'l-esved'in boşluğun ve ayın tanrıçası El-Ummi'nin ve Lat'ın döl-yolu olduğunu yazar El-Kindi. Mevlevi sikkesi şeklinde beş küçük parçası İstanbul'da, Süleymaniye külliyesi içinde, biri Edirne'de bulunan, siyah bir meteor olduğu rivayet edilen taş, tavafın başlangıç noktasıdır. Peygamber de miraçta taşa çıkmıştır: Kubbetü's-Sahra kara bir taşın çevresine yapılmıştır. İslamiyetin iki kutsal mekânında taş vardır. Peygamber ayağını taşa basmış, izi taşa çıkmıştır. Kimliksiz, kimsesiz kayadır taş, anonim bir bellektir, kimliklerin toplamından fazladır.

Sağ avucun ayasıyla, önünden geçerken taşa selam verir muhacir. Mıknatıs gibi yara yara avucu çeker hacirü'l-esved, köprü kurar. Cennetten düştüğü söylenmektedir. Safa ve Merve tepeleri arasında bulunan su ile yaşıttır. Siyah köle olan Hacer'

4. Ali Şeriatî, *Hac*, a.g.y., s. 56.

Hacerü'l-esved

in imgesidir, siyah taş denmesi Hacer yüzündendir. Hacer'in yüzü taştadır. Taşı Kâbe'ye yerleştiren Hacer'in kocası, İbrahim peygamberdir. Hacer'in oğlu İsmail, taşı onarmıştır. Kâbe bir sel felaketinde zarar gördünce, hacerü'l-esved'in yerinden çıktığı söylenir, taşın Mekke'de hangi kabile tarafından yerine yerleştirileceği sorun olmuştur. Mekkelilerin ileri gelenleri, Kâbe'ye ilk girecek kişiyi hakem tayin etmeyi önermiş, ilk giren peygamber olmuş, bir örtü getirtmiş, her kabilenin reisine örtünün bir ucunu vermiş, taşı beraber kaldırmışlar, sonra peygamber taşı yerine yerleştirmiştir. Hacerü'l-esved, beyazlar tarafından çevrelenen Kızılderi rezervasyon alanıdır. *Gerçek olan'dır*. Tavaf eden herkesin dokunmak, içine girmek, neminde kalmak istediği imgedir.

Hacer ve hacerü'l-esved çevresinde yüzyıllardır dolanmaktadır imgeler. Simgesel düzen onun boşluğunu emmek, yutmak

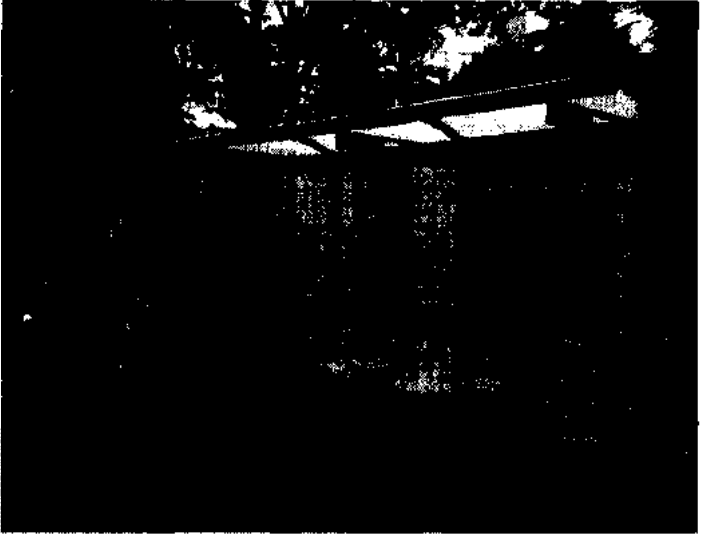
Câmi'ü't-Tevârih, Reşidü'd-din, 1307.
Peygamber, hacrû'l-esved'i yerine koyuyor.

istemekte; boşluğun, tanrının dişilliğinin, yokluğunun, ölümünün üstünü örtmekle iştigal etmektedir. Kalenderilerin isyan ettiği de budur. “Güçlü bir inancı destekleyen imgeler ortaya çıktığı zaman, simgesel düzen güvenceye alınmış demektir, çünkü inancın kendisi de başlı başına bir imgedir.”⁵ Sözün bu ustalığı bende tiksinti uyandırıyor demiştir bilgeler. İmgeleri sözün düzenine tabi kılan ve öldüren görseller de mide bulandırıcıdır. Mikate girenler ve hacca gidenler, boşluğu tavaf etmektedir. *Beni öp, sonra doğur beni...* Doyurucu ve doğurucu, çoğaltıcı ve yenileyici olsa da boşluk boştur. Dehşet uyandırır, zemini yoktur. Varoluşun içine fırlatılmışlığın suçunun ve sorumluluğunun atıldığı, her şeyi alan, hiçbir şeyi tutmayan *fon* dur. Başkanlık yoktur, boşluk vardır. Boşluğa boşluğu teslim edilmediği sürece, kurtuluş yoktur. Ölümün hatırası bir an bile kalplerden silindiğinde, *gerçek olanın ahlakı* murdar olacaktır.

5. Julia Kristeva'dan alıntılaman Jacqueline Rose, *Görme ve Cinsellik*, çev. Ayşe Deniz Temiz, İstanbul: Metis, 2010, s. 133.

Söze ve imgeye değil, amele ve hâle dayanan şeydir ahlak, tadı var, ismi yoktur.

Gerçek ahlakı eylemdir. Boşluğun lezzetini tezyin eden, eserlerde ve meydanlarda yayan, gerçekleşenlerin gerçekleşmesine izin veren, dahil olmayı müdahale diye anlamayan, Gezi direnişi sırasında tezyin edilen Gümüşsuyu otobüs durağı gibi içinden insanların geçmesine, durmasına, beklemesine izin veren eylemdir. Yunanca *meta-pherein* yükleminden, bir yerden bir yere taşımak, nakletmek demektir imge: *metaphora*. *Dolmuş...* Diyalektik imge dinamogramdır, doldurur, taşır, uç verecek yerlere bırakır. Gezi sırasında gençler otobüs durağını tezyin etmiş, kolluk kuvvetleri tezyinata iki gün sonra müdahale etmiştir. Durak, öyle kalmayacağı bile bile tezyin edilmiştir. İmgenin başı sonu yoktur, belli değildir. Herhangi bir yasanın hakikati değildir; yaşamın her ânı gibi geçicidir. Gerçekleşmekte olana müdahale edildiği an yeni bir baş, yeni bir başlangıç yaratılacaktır. Dahil olmak, müdahale etmeden başkalaşmak demektir. 2013 Mayıs-Haziran aylarında Gezi Parkı'nda bir araya gelen cemaat, kendiliğindenliğin cemaatidir. İmgeleri kendiliğindendir. Varlığı uzun zamandır bilindiği halde, beklenmediği anda, deprem, fırtına, sel gibi, ölüm gibi, kendiliğinden gelivermiştir. Yapıtlara, yaptırımlara yer olmamıştır. Gezi'de Blanchot'nun 68 Parisi için söylediği gibi, "reform girişimleri bile yoktur, masum (bu nedenle son derece kırılğan) bir mevcudiyet vardır; durumu analiz edemeyen iktidarın gözünde bu mevcudiyet hiçbir şey emredebeyen, kendine bile emredebeyen, açıklanamayan yıkımı kör gibi seyreden bir komutanın şaşkınlığının, yani, iktidardakilerin kendi şaşkınlıklarının karnavalımsı ikizini ifade eden düzensizlik (maskaralık) gibi sosyolojik açıdan tipik ifadelerle açıklamaya çalışıyorlardı".⁶

Gezi olayları sırasında Gümüşsuyu'nda otobüs durağı tezyini.
Mayıs-Haziran 2013.

Kimliklendirilemeyen, devleti, vatani, şehidi, başkanı, aidiyeti, bayrağı olmayan bir kalabalık, kanayan bir yara gibi Yeni Osmanlıcılığın kalbindedir. “Darbecilerle” işbirliği yapılabilir, “darbeciler” kınanabilir, tanınabilir, yargılanabilir; onlar kimlik siyasetinin sınırları içindedir. Gezi hareketi bu nedenle darbecilere maledilmek istenmektedir. Darbeciler için hukuk kuralları, cesedi giydirilerek mahkeme önüne çıkarılan ve yargılanan Papa Formosus için olduğu kadar geçerlidir. Darbecilik, hukuk kuralları çerçevesindedir. Oysa marjinaler boşluktur, darp ettikleri bir şey yoktur, kimlik siyaseti ve hukuk çerçevesi içinde değildirler. Öldürülebilen, ama kurban edilemeyen kişilerdir marjinaler. Darbe ile ayaklanma, kimlik ve ta-

nınma siyaseti ötesindeki bir ayaklanma arasındaki farkın getirilmesi gerekir. Ayaklananlara her şey yapılabilir. Gümüşsuyu'ndaki otobüs durağı, devletin müdahale ettiği, o kalabalığa dahil olmuş herkesin, bir diğerinin ölümünü gözettiği yerdedir; iki gün içinde boşluğun olan, boşluğa iade edilmiştir.

Boşluk, bilenin konuşmadığı, konuşanın bilmediği yerdir. Suskunluk etkili olduğu için çoğu zaman konuşmaya yeğdir. Simgesel düzen, az etki uğruna çok zahmet anlamına gelirken, suskunluk, boşluğun etkililiğini harekete geçirecektir. Müdahale ve başkanlık değilse de ilim, hal ve amel boşluğun eseridir.

Ne var ki Kalenderiler, Abdallar, Torlaklar ve “bağzıları”, eylem olarak melameti meslek edinmiş kişilerdir. Gezi Parkı'ndaki “marjinaler”, böylece toplum tarafından dışlanan kimseler haline getirilmişlerdir. Oysa bu insanlar kentlerindeki yeşil bir alanı simge yüklü bir *kışladan* korumak uğruna bir araya gelmiş, kışla yerine emeklerini bostanlara, ölümlerini polise vermişlerdir. Kent merkezine kışla yapma simgeselliği yerine kent merkezine çadır kurmuşlardır. Kentte çadırda yaşadıkları ve 19 gün boyunca parkta parayı geçersiz kıldıkları için kirli ilan edilmişlerdir. Üstelik Gezi Parkı, mesela “Burning man” gibi gösterilen ve izin verilen bir alanda –Nevada çölünde– bir araya gelenlerin oluşturduğu bir festival cemaati değil, kentsel mekânı –sokağı, parkı, bahçeyi– yeni, henüz gelmemiş bir politikaya açan bir cemaattir. Festivaller ve bayramlar zaten kimlikli cemaat etkinlikleridir. Kent mekânını talepsizlikleriyle işgal edenler, simgesel düzeni meşgul ettikleri için de kirlidir.

“Melamet” sözcüğü kınanmışlık, serzenişlik, rezillik ve rüsvalık anlamına gelir. Melamiler sık sık zındıklıkla suçlanmış, Kanuni Sultan Süleyman'ın emriyle on iki öğrencisiyle birlikte padişahın yanına gelen İsmail Maşuki, padişahın önündeki sor-

gulamasında *vahdet-i vücud*'a dair görüşünde ısrar etmiş ve Şeyhülislam İbn Kemal'in fetvasıyla öğrencileriyle birlikte Sultanahmet'te, At Meydanı'nda idam edilmiştir. Osmanlı devleti, denetimi bir kere eline aldıktan sonra, kendiliğinden ortaya çıkmış her şeyi temizlemiştir. Tekkelerin işlevi camilere aktarılmış, babaların ve şeyhlerin yerini imamlar almıştır. Cumhuriyet tarihinden çok uzun bir süre önce başlayan, Cumhuriyet tarihinin de sürdürdüğü bir süreçtir bu. Köle-kul askeriye, eskiden devletin askeri gücü olan göçmen ve devşirme savaşçılarından değerli hale gelmiştir. *Tarik-i ilmiye*'nin gereksinimlerine, mülki iradenin çıkarlarıyla ilişkisi olduğu ölçüde ilgi gösteren I. Bayezid, Ankara savaşında terk edilmiştir. *Din ü devlet*, devleti kullanmak, devletten gelir elde etmek ve vergi ayrıcalığına sahip olmak demektir. *Bab-ı içtihad*'ın kapatılarak medreselerden düşüncenin çekilmesi, sünni ideolojinin imansızlara karşı sürdürdüğü savaşla koşut giden bir süreçtir. Günümüz Türkiye'sinde aynı süreç bilenmiş stratejileriyle tekrar edilmektedir.

İdam cezası, memleketimizde yeniden gündemdedir. Kimin öleceğine kimin yaşayacağına karar vermek, insan ile casedi ayırıştırabilmek, insana dair bir hak, insanı bağlayan bir hukuk değildir. Melami, Arapça *levm*, sövmе, yermе demektir. Melamiler, Kalenderiler, marjinallar, ölüm üzerinde tasarruf sahibi olan bir toplumda, toplumsal bütün yermeleri üstlenen kişilerdir. Giydikleri hırka bir gösteriş, simge, itibar aracı değil, kefendir. Mezar taşlarında başlık yoktur, ölünün başı yoktur. Bu taşlara "başsız ayaksız" anlamına gelen *bî-ser ü pâ* denir. Abdülbaki Gölpınarlı, kendi mezar taşının başsız ayaksız bir mezar taşı olmasını tevazudan ve tefekkürden istemiştir. Salih amelleri gizlerken kusurlarını açığa vurmak, Melamilerin edeplerindendir. Riyadan sakınmakta, şöhretten uzak durmakta,

mülk sahibi olmamakta ısrarcıdırlar. Kalenderiler melamet meşrebinin en müfrit takipçileridir. Bunun nedeni, kendilerini topluma ayıplatmak, hatırlattıkları utanç sayesinde topluma ayna tutmaktır. Gezi hareketinin yaptığı da budur: aynı anda kışla ve alışveriş merkezi yapılmak istenen mekânda paraya “bok” muamelesi yapılmıştır. Alışveriş fazlasının varacağı yer savaştır. Tüketim ekonomisi, silah sanayii ile ittifak halindedir. Oysa aynada görünen, mülksüzdür ve boştur. Tanrının ismi yoktur. Ölüm vardır. Hicret, Hacer’indir. Egemen nisyanla malul olduğu için, ona hatırlatılmak istenilen kıyamdır, cihattır ve *gerçek olan*’ın unutulmuş belleğidir. Peygamber ile Mekkeli kabile reislerinin hikâyesi, *gerçek olan*’la simgesel düzen arasındaki ilişkiye uygun bir örnektir. Peygamberin marjinal müritleri ve kara taş işgal altındadır. Memleketim işgal altındadır.

XIV.

O, amel bakımından hanginizin daha iyi olacağını
denemek için ölümü ve hayatı yarattı.

Mülk: 2

Medeniyetin başında, baba cinayetleri olduğunu söyler Freud. Arzulama arzusuyla korku arasında gidip gelen, babanın iktidarına talip olan oğullar devirir babayı: kendi özdeşlikleri uğruna nevrozlu bir uygarlık yapıtı... İşlenen ilk cinayetin baba değil, anne olduğunu söyler Kristeva, kendini özne olarak kimliklendirirken dünyayı nesneleştiren babaya karşı nesne bile değildir anne; kimliklendirme anneyi yadsımağa başlayan, iğrenmeyle yüceltme arası, simgesel düzenden uzak tutan bir yerdedir. *O kadar ince davran ki, biçimin olmasın* – kimliksizliğin biçimi yoktur. Matriksin boşluğu, olmakla olmamaya eşit uzaklıktadır. Ne var ki oradan çıkan sınırların biçimsizliği ve “iğrençliği”, babaerki dizgelerde simgesel dilin biçim, sınır ve zemin (temel) üzerinden konumlandırılmasına yol açacak, baba varlığını güvence altına almaya çalışacaktır. Makamsızlık makamı değil rütbe, boşluk değil doluluk, başıbozukluk değil başkanlık, eser değil yapıt, *an-archia* değil *arche*... Babanın iktidar arzusu, sonsuzluk ve ölümsüzlük arzusundan başka bir şey değildir, çünkü ölümsüzlük hayata karşı koymaktır, oysa ölüm, yaşamın bir yüzüdür. Hacer, yaşamakla ölmek arasında, olmakla olmamak, gerçekleştirmekle gerçekleştirmemek ara-

sındaki makamsızlığından, doğurduğu an feragat etmektedir. Hacerü'l-esved, taş, boşluk: taş inorganik maddedir, bir ölüm yaşamıdır, yadsınan yaşam, yadsındığı anda, taşta yadsınışıyla görünürlüğe gelmektedir. Düzenin ve devletin korktuğu budur: ölen insandır, ölüm değil. Arzu nesnesini arzusun nedeni sanan âşık gibi, öldürdüğünü ölenle karıştırmayı tercih etmek, öleni kuklaya, oyuncığa, figüre çevirmek –*Figuren*– egemenin işine gelir; çünkü bu, ölenin ölümü ve yaşayanın ölümsüzlüğü üzerinde söz sahibi olmak, her ikisi üzerinde de hak iddia etmektir. Anneden babaya doğru bir hat çizen, annenin doğurduğu, babanın pençelediği ölüm, Antigone tragedyasında bile cinsler arasındaki ayrım çizgisidir: kadın ölümle yaşam arasında, erkek egemenliğin ve ölümsüzlüğün safında... Mezara diri diri gömülen kişidir Antigone.

154

Medeniyet nasıl başlamışsa, başında cinayet, buyruk, yasak, yine cinayet vardır. Olmama potansiyeli, tercihini cinayet-ten yana kullanmıştır. Bir kere mevcuda geldikten sonra, katil hukuk çerçevesinde tanınmış, cinayet medeni hukuka dahil edilmiştir. İnsanların dünyasından dışlanmış olduğu için kurban edilemeyen, ama öldürülebilen kutsal insan tanımı, Hacer'in, Kalenderilerin, Yahudilerin ve "bağzı" halkların Agamben'in dediği gibi, yok edilmesini açıklıyor, Yahudilerin ve "bağzıların" öldürülmesi cellatları tarafından da yargıçları tarafından da katliam olarak görülmüyorsa; *gerçek olan*'ın yadsınması uğruna cinayet, babanın öldürülmesini tanımlayan, ama *gerçek olan*'a *abject* diye yaklaşan bir kategoridir. Sünni devlet İslamı, olmama potansiyelinden olmaya terfi eden İslam'ın içindeki matriksi, onunla beraber gelen ölümlülüğü zelim diye yadsımıştır. Sünni devlet İslamını makamsızlıktan ters yöne fırlatan bir yadsıyıdır bu. İlginçtir ki Yeni Osmanlıcılık, bu konuda Cumhuriyet Türkiye'si'nden daha başarılıdır. Eğer me-

sele hak ve hukuksa, kadınla erkek üzerinde uygulanan hukuk bile farklıdır. Boşluğun yadsınmasının Kalenderiler kadar kadın üzerinde de ağır simgesel yaptırımları vardır. Ayrım çizgisi bir fay hattı gibi hayvanla insan, kadınla erkek arasındadır. Zeliil ya da *abject*, kadından çıkandır. Kadınlar daha az insan, kadından çıkan *abject*'tir. Fıkıh tarihi masum değildir: baba cinayetleri hukuk çerçevesindedir. "Sübliminal" anne, çözülme, yok olma, kimliğini yitirme korkusu, hukuk çerçevesinde tanımlanamayan bütün cinayetlere aralanan kapıyı açık tutmakta, ölümü her an yeni baştan siyasallaştırmaktadır. *Kim bir nefsi bir başka nefse ya da yeryüzündeki fesada karşılık olmaksızın, yani haksız yere öldürürse bütün insanları öldürmüş olur / Kim bir nefsi diriltirse, bütün insanları diriltmiş olur* (Maide: 32). Buna rağmen Melamilerin öldürülmeleri ölüm değildir, çünkü belli ki haksız yere değildir, çünkü nefisleri nefis, hayatları hayat değildir. Egemen onların sağlıkları, hukuksal ve siyasal özgürlükleri üzerinde her an tasarruf sahibidir; istenilen her tür hukuka aykırılık üzerlerinde uygulanabilir. Hacer'in yadsınmasıyla başlayan süreçtir bu. Kutsal ilan ettiğini, yasaklarla ve buyruklarla çevrelemiştir. Kalenderiler, Melamiler, Acéphale grubu, muhacirler mütemadi bir tehdittir. Beytullah'ın kuşatılmış olması bu yüzdendir. Egemen kendini içindeki tehdidin dışlanması ve aşılması sayesinde kimliklendirdiği için onu korur, besler ve büyütür. Baş, ortası ve sonu olmayan bu tehdide karşı kendini, kendi başının yapıtı olarak gerçekleştirir. İktidara göre, düşülecek olan derin bir uçurumdur, kargaşa ve istikrarsızlık ortamı sunan bir tehdittir. Kurucu dışarısına ait pratik, kurucu içerisine dönüşmüştür.

Oysa tanrı her tür noksandan münezzehtir; tanrının boşluğu ve uzaklığı, dünyevi her türlü kirden erkindir. Arapça *nezehhe* mastarından gelen *münezzeh* her türlü pislikten, lekeden uzak,

arı, pak olmak anlamına gelir. Kâbe’de gömülü olan Hacer, hicreti başlatmış olsa bile suyu bulmuş olan kadınlığıyla ve köleliğiyle simgesel anlamda kirlidir. Doğumlara gebe dir. Medeniyetin başlangıcını ondan alıp babaya devretmek gerekmiştir. Kendini teslim etmeyi bilmeyenler için, ölüm karşısında yok olmamak için vardır simgesel düzen. Ölümü bir imgede ele geçirmek yerine teslimiyet demektir oysa İslam. *Gerçek olan* ahlakına sahip bir İslam’ın kurabileceği yegâne cemaat ölüm cemaatidir; insana ait yegâne aşk ın l ığ ın ölümün tasavvursuzluğu olduğunu teslim eden, ölümü siyasallaştırmayan bir cemaattir. Ayrım ölümle yaşam arasında değil, ölümü ve yaşamı, ölüm ve yaşam diye ayırıştıran dizgeyle ölüm ve yaşam arasındadır. Dizge, Aristoteles’in potansiyel dediği kuvvedir, gizli hazinedir. Tanrı, insanın kendini kurtarması için bilinmek istemiştir. “Potansiyel, gerçekleştiği zaman potansiyelsiz hiçbir şeyin kalmayacağı (yani olmama kapasitesine sahip hiçbir şeyin kalmayacağı) şeydir” ve “potansiyel, olmakla olmamaya eşit uzaklıktadır”.

Olmakla olmamaya eşit uzaklıkta olmaktan olmaya geçiş, her istikamete gidebilir. Gerçekleşmemiş hiçbir olasılığın kalmamış olması, her istikamet in olasılık dahilinde, her olasılığın tanrının olasılıklarından biri olması demektir. Tasavvufun, şerri varlıkbilimsel olarak boşa çıkarmak istemiş olan yorumudur bu. Doğrudur, kötülük varlığa dair değil, seçilen yola ve olasılığa dairdir. Kur’an-ı Kerim’in içinde de hiçbir olasılığın gerçekleşmeden kalmamış olduğu söylenebilir. Önemli olan, olasılıklardan hangisinin seçileceği, cihadın hangi ayete ve sureye göre gerçekleştirileceğidir. Kur’an evren kadar geniştir, gerçekleşmemiş hiçbir olasılığa mahal yoksa, çelişkilerin toplamından fazladır. Tanrının bir kaderinden diğer kaderine sıçrayan bir seksektir. Onu tek bir sıçrayışın darlığına indirgemek,

gelecekte var olacak olan diğer bütün olasılıkları reddetmektir. Olasılıkların tek bir soyut tümevarımsal genellemede toplanmasının imkânı yoktur. Kur'an'da, evrende olduğu gibi, bütün olasılıkların başlama noktası verilidir, sonucu değil. Kimi rivayete göre Ebu Ubeyde ile Ebu Bekir, kimine göre ise Ömer arasında geçen o ünlü diyalogda olduğu gibi her olasılık, *tanrının bir kaderinden diğer kaderine yürütmekle ilgilidir. Gerçek ahlakı, hangi kaderin seçildiği, hangi kaderden yürütüldüğünü belirler. Kaderler arasındaki ayrım, kimin amel bakımından daha iyi olacağının belirlenmesi içindir*, ölüm ve hayat bu nedenle ayırt edilmiştir. Ölüm ve hayat, tanrı ya da boşluk nezdinde olan ayrımlar olmasa gerektir. Kalenderiler, dünya reddiyelerinde Hacer'in yolundan yürütmüş, Hacer'in ve ölümün melametini düstur bilmiş, toplumsal her türlü köleliğe karşı gelmişlerdir. İktidar yerine iktidarsızlık, baş yerine başsızlık, güç yerine zafiyet, olmakla olmamaya eşit uzaklıkta durma... Gerçekleşme potansiyelinde gerçekleşmeme potansiyeli; varolanda, varolmayanın kullandığı imkânlar vardır. *Biz istiyoruz ki, zayıf bırakılmışlara lütfedelim* (Kasas: 5). Egemenliğe karşı zaafı olmayanlar, Büyük Öteki'nin arzusuyla arzulanmak istemeyenler, kendilerini ötekinin arzusu sayesinde kimliklendirmeyenler, melamet pratiklerinin içinde, tanınma politikalarının dışındadırlar, egemen tarafından kabul edilmelerini sağlayan bir aidiyet bağına sahip değillerdir. Cennetin dar geldiği, cennette tanrıdan uzak olan kullardır bunlar. Kıyamdadırlar. Kaderler arasında fark vardır. Bu, Eşarilik ile Mutezile arasındaki tartışmadan bu yana bilinen bir fark olabilir. Ama tercih, bugünde, şimdide, burada yapılması gereken bir tercihtir. Kimin dünyada ve Kur'an'da hangi kaderi seçtiği, ölüm ahlakıyla ilgilidir. Ölüm bir grev gibi kaplamıştır ülkemizi. Kötülük, varlıkbilimsel bir varlık değil, seçilen kötülük kaderidir. Simgesel

düzen ve devlet ölümü siyasallaştırmıştır. Mesele, simgeselliğin dilinde saklı ve insanı kısır bir boyun eğişe zorlayan imgeler ile kurtuluşa sevk eden, gerçek ahlakına dayalı imgeler arasında seçim yapabilme meselesidir. Ayrım doğruyla yanlış, yalanla hakikat arasında değil, incelik ve kabalık arasındadır. İncelik ve nezaket, iyiliği her zaman beraberinde getirir.

Tiananmen meydanında öldürülen gençler, *occupy* hareketleri, Gezi gibi cemaatler, devletin ele geçirilmesi ya da denetlenmesi için mücadele etmeyen, temsil edilebilir her türlü kimlikten ve tanınma arzusundan tümüyle yoksun, devletin hırsla ezmek, silmek, gazla ve haşere ilacıyla yok etmek, komplo teorilerine istinat ederek kimliklendirmek istediği tekilliklerdir. İktidar, kendi yapıtlarını şekillendirmek uğruna, Kalenderilerin kimliksizliğini diri tutmak, aşkınlıklarını düşünülemez bir ölümden değil, aşılan bir *gerçek olan*'dan hareketle konumlandırmak, ölümü hiçe saymak, mülk edinmek zorundadırlar.

Oysa en iyi bilinmesi gereken eylemdir: “Hacc, kendinden Allaha doğru halkla birlikte yapılan bir harekettir.”¹ Eğer hicare çıkmaksa *hacc*, yaratmak, yarmak, yara yara karşıya geçmek demektir *halk etmek*. “Biz insanı en güzel biçimde halk ettik” (Tîn: 4). Cerrahiye tarikatı, ismini yarmaktan ve yaralamaktan almış, kendini cerrahi ile ilintilendirmiştir. Rüya gibi, yara yara karşıya geçmiş, tabir etmiş olan cemaattir halk. Orta Asya dillerinde “millet, kavim, halk” sözcüklerini ifade eder “yaran”. Tanrının erkek olarak düşünülmesi de bu etimoloji yüzündendir. *Yarat* fiilinin Çin’de ve Orta Asya’da “parlamak, ışık saçmak” ile anlambilimsel ilgisi vardır: gökten inen nur sütunu, kadınları hamile bırakır. Ak Ana, var olan her şeyin tanrıçası, ışıktan olmuş bir kadındır.² Halk tekevvündür, tek-

1. Ali Şeriati, *Hac*, a.g.y., s. 23.

vindir, cemaattir. Yunanca *poiesis*'le d st nsel akrabalık ilişkisi içindedir. Teknolojik bir canavara dönüşmemiş *techn *, yapıta dönmemiş *eser*'dir. Hacer'in mezarı olan Beytullah gibi simgeselin içini yarmaktadır. Tanrı yarmış, yaratmış, kurtuluşu ve dirilişi insana bırakmıştır. Emir insandadır. Halk etmek, şeyleri, yıldızı ve insanı yaratmak demekken, emir bir rol ve durumdur: uhdesine alır ve karar kılar. Halk varlığı ifade ederken, emir, y n ve hidayet demektir (şeriatı).³ Uhde, bir görevi ve sorumluluğu üzerine alır, söz verir, yüklenir, taahhüt eder. Kıyam görevini üstlenmek emirdir. Kalenderiler, marjinaler, Ac phale grubu, emri yerine getirmektedir. Halkla beraber boşluğa doğru yürümek ve ölüm cemaatinde buluşmak, gerçek olan ahlakındandır ve uhdedir. Buna rağmen simgesel düzen ile bu dünyada iktidar savaşı verenler *hidayet yerine dalaleti satın alanlardır* (Bakara: 175).

Yeni Osmanlıcılık dalaleti mülk edinmiştir. Ona tanınma politikaları ve bir başka iktidarı arzulayan darbelerle muhalefet yapmak yerine iktidarı, devleti ve kavramını, gerçek ahlakından soluk alan imgelerle, meydanları ve sokakları tezyin eden ölüm cemaati ile içeriden oymak gerekir. Muhalefet her zaman iktidar talebindedir, her zaman bir iktidar biçimidir. İktidarla asla denk düşmeyen, onu yerinden eden, anlamlarını   kerten bir başka ortama taşımak gerekir. Gerçekleşme potansiyelinde ger ekleşmemeyi, güçte zafiyeti barındıran bir ortamdır bu. Kurtuluş, depolanmış, envanterleştirilmiş bu dünyada kurtulmak, bu dünyayı kurtarmak, dünyaya kendini iade etmektir. Kalenderiler bu dünyadan değil, bu dünyada kurtulmak iste-

2. Galip Güner, "Yarat- 'Yaratmak, Halk Etmek' Fiilinin Etimolojisi", *Turkish Studies*, Cilt 7/3, yaz 1012, s. 1415-23.

3. Ali şeriatı, *Hac*, a.g.y., s. 125.

dikleri için Selçuklu'nun ve Osmanlı'nın üzerine yürümüşlerdir. Gnostiklerin yeri, burada dirilmektir. Bunun etkili bir yolu, suça ortak olan sözcelemeler değil, incelikler.

Ölüm cemaati henüz gelmemiş olandır. Herkesin kendi öznelliğinin dışına çıktığında buluşulan bir yer vardır. Kendinin yapıtı olmasının tam tersi bir durumdur bu. Kişinin kendinden başlamak üzere, kimse kimsenin yapıtı değildir. Ölüm cemaatinde herkes kendi meşrebinde yer almaktadır.

Yapılabilecek yegâne şey, onu çağırmak, çağıran diğer tekilliklerle sınırı paylaşmak, kendi sınırının dışına çıkmışlarla eşikte durmaktır. Beklemektir. Aynıyla aynı değil, ötekilerin çokluğuna seslenmektir cemaat: "Sonlu cemaat; çünkü cemaat de kendi ilkesini, kendini meydana getiren varlıkların *sonluluğunda* bulur ve bu varlıklar onun (cemaatin), kendilerini oluşturan *sonluluğu* daha yüksek bir gerilim derecesine taşımayı unutmamasına katlanamazlar."⁴ *Ad venire*, macera: ölüm cemaati, henüz gelmemiş, belki asla gelmeyecek, belki gelmekte olan siyasetin, "artık devletin denetimi ya da ele geçirilmesi için bir mücadele olmayacağı, ancak devlet ve devlet olmayan (insanlık) arasında bir mücadele olacağı"nın⁵ işaretidir. Dizgelerin, düzenlerin, devletlerin başı ve başkanlığı canınıza yetmiştir. İmgebilimcinin işi, bu işaret güzergâhlarını açığa sermek, serimlemek, dedektiflik yapmak, izleri kovalamak, ipuçlarını yakalamak, labirentin içinde ipi çekmek, yol almak, yarararak karşıya geçmekten zevk almak, nazik olmak, ince davranmak, tanıklık etmek, şimdiye erişmektir. *Gerçek olan ahlakı*'nın kulaklara fısıldadığı, vicdanın, terbiyenin ve şefkatin söylediği budur. İçimizde "uhde" kalmaması gerekir.

4. Maurice Blanchot, *İtiraf Edilemeyen Cemaat*, a.g.y., s. 15/16.

5. Giorgio Agamben, *Gelmekte Olan Ortaklık*, a.g.y., s. 110.

Zeynep Sayın

Ölüm Terbiyesi

Baş/sız ve başkan/sız, hüküm/süz ve hükümrân/sız bir sarsılmaya teslim olanların, başsızların bir araya geldiğinde oluşturduğu bir cemaat mitosu. *Yolda Buda ile karşılaşırsan, Buda'yı öldür* diyen öğreti gibi, hiçbir tanrıya, hiçbir öndere, hiçbir akla, hiçbir puta tapmayan, bu dünyayı bir yukarıdakine, bir ötesine teslim ederek varoluşu içinde değersiz kılmayan bir mitos...

Kıyametin kopması aslında insanlığın doğrulmasına, *uyur iken uyanmasına, uyur iken uyarılmasına, isyan etmesine* bağlıdır. İsyan eden, bu dünyayı ve ahireti temellük ve temsil etmeyi bırakacak, *tığ-ı teber şah-ı merdan* olacaktır. *Hiçbir kusur, mülkiyetçilik kadar kötü değildir* ve bu mülke, en başta kişinin kendi başı ve kimliği dahildir.

